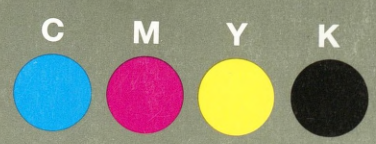

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

JAWNE

T 179

Do użytku
biurowego

ASG wewn. 3498/79

Egz. Nr 4

ZASADY BADANIA TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEŃ

47400

WARSZAWA PAŹDZIERNIK 1979

Załącznik od pisma PF 205

T 179

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

JAWNE

Do użytku
biurowego

ASG wewn. 3498/79

Egz. Nr 4

ZASADY BADANIA TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEŃ

47400

WARSZAWA PAŹDZIERNIK 1979

Zat od pisma PF 205

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im.gen.broni Karola Świerczewskiego

PRZEKLASYFIKOWANO

JAWNE

ASG wewn.3498/79
Protokół Nr 54305

~~Do użytku~~
~~biurowego~~
Egz.nr 4

ZASADY BADANIA TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEN

PRZEKLASYFIKOWANO
Protokół Nr 12357

WARSZAWA

PAŹDZIERNIK

1979

Pracę pod kierownictwem naukowym
gen.broni Józefa KAMINSKIEGO wykonał zespół
badawczo-autorski w składzie: płk prof.dr
Kazimierz NOŻKO, płk prof.dr hab. Władysław
FILAR, płk doc.dr Władysław WYDRA, płk doc.
Zdzisław GOŁĄB, płk dr Wacław IZYDOREK,
ppłk dr Tadeusz PEDRYCZ.

SPIS TREŚCI

	Str.
I. Założenia wstępne	7
II. Istota problemów /zagadnień/ badawczych oraz planów badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń	14
III. Planowanie badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń	36
IV. Przygotowanie zespołów i grup badawczych do prowadzenia badań w czasie ćwiczeń	50
V. Prowadzenie badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń oraz praca zespołów /grup/ badawczych...	65
VI. Wykorzystanie symulacji komputerowej i modelowania matematycznego operacji /walki/ do badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń	90
VII. Zasady opracowywania wyników badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń	107
VIII. Wnioski i propozycje rozwiązań	113
IX. Załączniki:	
1. O badaniu, uogólnianiu i wykorzystywaniu doświadczeń wojennych w warunkach bojowych /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/	122
2. Badanie i wykorzystanie doświadczeń bojowych w dziedzinie dowodzenia wojskami /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/	131

3. Wyniki porad, które przeprowadzono w sztabach frontów nt.: "Studiowanie i wykorzystanie doświadczeń wojennych" /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/ 136
4. Podsumowanie wyników narady Frontu Południowego z 9 maja 1943 roku /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/..... 147
5. Tezy referatu na temat: "Formy i sposoby przekazywania wojskom doświadczeń wojennych" /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/ 149
6. Odpis ulotki o walce desantu czołgowego wydanej przez sztab 1 Armii Wojska Polskiego: 151
7. Zadania postawione przez dowództwo Frontu Południowego w świetle wymagań rozkazu Wodza Naczelnego nr 195 /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/ 154
8. Zarządzenie nr 0357/Op. sztabu Frontu Północno-Kaukaskiego, godz.19 min.15. 11.6.1943 roku /materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej/ 156
9. Charakterystyka niektórych rodzajów ćwiczeń z punktu widzenia prowadzenia w nich badań teorii wojskowej 159
10. Plan kalendarzowy przygotowania ćwiczenia, w którym przewiduje się przeprowadzenie badań wybranych problemów taktyczno-operacyjnych i sprawdzenie parametrów taktyczno-technicznych nowego sprzętu. 173

11. Plan przeprowadzenia badań problemów taktyczno-operacyjnych w dwuszczeblowym ćwiczeniu dowódczo-sztabowym w terenie na temat: "Operacja zaczepna armii na nadmorskim kierunku operacyjnym" /wariant "A"/ 175
12. Plan przeprowadzenia badań problemów z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej w wieloszczeblowym ćwiczeniu szkieletowym na temat: "Wejście armii do bitwy po przegrupowaniu na dużą odległość i rozwijanie operacji zaczepnej na kierunku głównego uderzenia frontu" /wariant "B"/ 179
13. Plan przygotowania kierownictwa ćwiczenia i zespołów /grup/ badawczych do przeprowadzenia ćwiczenia 181
14. Plan przygotowania zespołów /grup/ badawczych w ćwiczeniu 182
15. Plan przeprowadzenia badań przez zespół nr 1 przy dowódcy i sztabie... armii /wariant/ 183
16. Arkusz badań opracowywania dokumentów przez sztab ... armii w okresie przygotowywania operacji 185
17. Arkusz badań organizowanego przez dowódcę .... armii współdziałania w planowanej operacji zaczepnej 187
18. Arkusz sytuacji taktyczno-operacyjnej nr 1,2 i 3 w dwuszczeblowym dwustronnym ćwiczeniu na temat: "Przejście armii do operacji obronnej podczas prowadzenia operacji zaczepnej" 191
19. Arkusz badań wykorzystania lotnictwa wykonującego zadania na korzyść związków taktycznych wojsk armii w operacji zaczepnej 192

20. Arkusz badań przejęcia dowodzenia wojskami sojusznicznymi podporządkowanymi armii w okresie tworzenia zgrupowania uderzeniowego	193
21. Ankieta przeprowadzona z oficerami sztabu /szefami rodzajów wojsk/ armii po zakończeniu ćwiczenia dowódczo-sztabowego /wariant/	195
22. Ideowy schemat przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia, w którym jest badana teoria wojskowa	197
23. Zestawienie wniosków wynikających z badań przeprowadzonych podczas ćwiczenia "TARCZA-76"	199
24. Plan przygotowania konferencji /sesji/ naukowej	203
25. Sprawozdanie z przeprowadzonych badań podczas ćwiczenia /wariant nr 1/	204
26. Sprawozdanie z przeprowadzonych badań podczas ćwiczenia /wariant 2/	206
X. Bibliografia	207

I. ZAŁOŻENIA WSTĘPNE

W "Dyrektywie Ministra Obrony Narodowej do działalności Sił Zbrojnych PRL w latach 1976-1980" zostało postawione zadanie opracowania "Zasad badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń".

Do wykonania tego zadania w Akademii Sztabu Generalnego WP powołany został zespół oficerów, który przeprowadził odpowiednie badania i prezentuje niżej ich wyniki.

Celem pracy tego zespołu była analiza dotychczasowego dorobku i wypracowanie zasad badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń. Główny wysiłek zespół skoncentrował na opracowaniu racjonalnych sposobów planowania, organizowania, przygotowania, prowadzenia badań i uogólnienia wyników badawczych, przede wszystkim teorii sztuki wojennej podczas ćwiczeń prowadzonych w naszych siłach zbrojnych zarówno w układzie narodowym, jak i sojuszniczym.

Dla osiągnięcia wskazanego wyżej celu pracy zbadano:

1. Pojęcie "badanie teorii wojskowej w czasie ćwiczeń".
2. Istotę zagadnień badawczych oraz programu badań teorii wojskowej.
3. Sposób planowania badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń, w tym przygotowywania zespołów /grup/ badawczych.
4. Możliwości wykorzystania symulacji komputerowej i modelowania matematycznego operacji /walki/ do badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń.
5. Sposób racjonalnego badania teorii wojskowej podczas ćwiczeń i pracy zespołów /grup/ badawczych podczas prowadzenia badań.
6. Sposób opracowywania wyników badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń i po ich zakończeniu.

Myślą przewodnią działania powołanego zespołu podczas rozwiązywania każdego problemu badawczego było zapewnienie

użytkowego charakteru pracy. Ma ona bowiem stanowić podstawę badania teorii wojskowej podczas ćwiczeń, jej uogólniania i upowszechniania, a także wskazać szręby systemu przydatnego do badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych w czasie trwania konfliktu zbrojnego.

Z tych względów sięgnięto do motywacji historycznych i wyciągnięto wnioski z badań i studiów nad doświadczeniami wojennymi /bojowymi/ uzyskanymi w okresie drugiej wojny światowej. Wykorzystano doświadczenia i dorobek w zakresie organizacji i prowadzenia badań w czasie ćwiczeń organizowanych i kierowanych przez: ministra obrony narodowej; szefa Sztabu Generalnego WP; Głównych inspektorów /szkolenia, obrony terytorialnej, techniki/; Głównego Kwatermistrza WP; Główny Zarząd Szkolenia Bojowego; Inspekcję Sił Zbrojnych; dowódców okręgów wojskowych; dowódców rodzajów sił zbrojnych, niektórych dowódców związków taktycznych oraz Akademię Sztabu Generalnego WP. Spożytkowano również materiał uzyskany podczas konsulatacji w Akademii Wojskowej im.M.W.Frunzego.

X X X

Wstępne badania wykazały, że temat pracy jest wyjątkowo trudny i złożony, a równocześnie niezwykle ważny i potrzebny. W warunkach pokoju, w których obserwuje się ciągły rozwój środków walki zbrojnej i w ogóle sztuki wojennej, coraz większe znaczenie mają ćwiczenia jako niewyczerpane źródło inspiracji twórczych w określaniu i korygowaniu zasad oraz założeń doktrynalnych w zakresie teorii sztuki wojennej, a także w podejmowaniu nowych problemów badawczych w celu dalszego doskonalenia obronności, gotowości i zdolności bojowej Sił Zbrojnych. Ćwiczenia - co nie zawcze jest doceniane, gdyż nie działa w nich rzeczywisty nieprzyjaciel - stanowią swoiste laboratorium. W nich bowiem można i należy - oprócz celów szkoleniowych - realizować cele badawcze. W czasie ćwiczeń można zbadać różno-

rodne hipotezy i problemy, seryfikować je, uniekać niezwykle cenne i znaczące tworzywo do gruntownych uogólnień w zakresie teorii wojskowej. Praktyka i doświadczenia uzyskane w czasie ćwiczeń umożliwiają: dokonywanie krytycznych przewartościowań, odrzucanie tego, co nie jest lub nie będzie przydatne w rzeczywistych warunkach wojennych, wyeliminowanie zbyt arbitralnych ustaleń i rozwiązań, nie mających uzasadnienia teoretycznego i umotywowania praktycznego.

Prowadzenie ćwiczeń należy ściśle łączyć z badaniami teorii wojskowej w ogóle. We współczesnych bowiem warunkach przykłady i doświadczenia ćwiczebne i wojenne będą miały coraz większą wartość poznawczą. Przede wszystkim w rozwijaniu wyobraźni taktyczno-operacyjnej oficerów, swłaszoza kadr dowódczo-sztabowych, a także w wychowywaniu ich w duchu patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu na świadomych współtwórców socjalistycznej doktryny obronnej. Muszą one jednak być wszechstronnie i systematycznie konfrontowane z działalnością potencjalnego nieprzyjaciela oraz z aktualnym i prognozowanym rozwojem wojsk własnych, ich możliwościami taktyczno-operacyjnymi i bojowymi, warunkami przewidywanego teatru działań wojennych i właściwościami określonych kierunków operacyjno-strategicznych.

Burzliwy rozwój nauki i techniki, ciągle wprowadzanie do uzbrojenia wojsk nowego bojowego sprzętu technicznego wymagają opracowywania zawczasu teoretycznych założeń taktyczno-operacyjnych organizowania i prowadzenia walki, bitwy i operacji.

Podczas działań wojennych potrzeby pola walki bezwzględnie podporządkowują sobie wszystkie inne sprawy - organizacyjne, taktyczne, operacyjne i techniczne. Określają kryteria oceny użyteczności rozwiązań konstrukcyjnych uzbrojenia i bojowego sprzętu technicznego oraz jego wykorzystania w konfrontacji z nieprzyjacielem. Praktyka wojenna umożliwia zespalanie założeń sztuki wojennej z myślą naukową i techniczną.

W warunkach pokojowych rolę powyższą spełniają naukowe badania teoretyczne a szczególnie praktyka i doświadczenia ćwiczebne. Dlatego ćwiczenia, zwłaszcza z wojskami, są nie tylko weryfikatorem badań teoretycznych, ale także warsztatem naukowym w zakresie opracowywania nowych zasad i założeń taktyczno-operacyjnych oraz zasadniczym sprawdzianem przydatności uzbrojenia i bojowego sprzętu technicznego. Muszą również inspirować do nowych rozwiązań konstrukcyjnych oraz doskonalenia wykorzystywanych już środków walki zbrojnej.

O ogromnej roli praktyki ćwiczebnej świadczą między innymi doświadczenia drugiej wojny światowej. Na przykład od 1943 roku w Armii Radzieckiej przed każdą operacją "wyciągano" bezpośrednio z frontu dywizje w celu odpowiedniego ich przeszkolenia. Systematycznie prowadzono również ćwiczenia dowódczo-sztabowe z kadrą niemal na każdym szczeblu dowodzenia. Wnikliwie badano i studiowano doświadczenia wojenne /bojowe/. Organizowano specjalne narady, konferencje naukowe, wydawano materiały teoretyczne /przykłady podano w załącznikach nr nr 1, 2,3,4,5 i 6 oraz w aneksie/. Podobną praktykę stosowano w armii hitlerowskiej i w armiach zachodnich.

Nie pomniejszając znaczenia doświadczeń historycznych, należy coraz bardziej rzetelnie i ofensywnie studiować doświadczenia i wnioski z ćwiczeń pułkowych, dywizyjnych, armijnych i frontowych wojsk operacyjnych oraz prowadzonych w układzie obrony terytorium kraju i obrony cywilnej. Ćwiczenia powinny w coraz większym stopniu stawać się ćwiczebnym "teatrem działań wojennych", na którym koncentrować się będzie twórcza działalność dowódców, oficerów sztabu i kadry uczelni wojskowych w zakresie rozwoju teorii sztuki wojennej oraz ustalania praktycznych rozwiązań taktyczno-operacyjnych, a nawet strategicznych.

W siłach zbrojnych w dość szerokim zakresie prowadzi się badania w czasie ćwiczeń. Powołuje się różne zespoły /grupy/

badawcze, upowszechnia zgromadzone wnioski i doświadczenia. Uzyskano w tym względzie zarówno w okręgach wojskowych, jak i na szczeblu centralnym, w tym w Akademii Sztabu Generalnego WP, liczące się doświadczenia i niemały dorobek.

Jednak stosowane sposoby przygotowania i prowadzenia badań, zbierania i opracowywania doświadczeń ćwiczebnych wymagają, jak się wydaje, bardziej systemowego ujęcia oraz racjonalnego upowszechniania wyników. Dotyczy to również doboru zespołów /grup/ badawczych, przygotowania ich do badań, prowadzenia tych badań w czasie ćwiczeń. Niekiedy nie docenia się również rezultatów pracy takich zespołów /grup/ badawczych. W licznych przypadkach uzupełniają one niejako działalność grup omówienia ćwiczeń, grup kontrolnych, czy nawet rozjemców. Również materiały doświadczalne uzyskane w czasie różnych ćwiczeń nie zawsze są należycie gromadzone, weryfikowane, uogólniane i wykorzystywane.

W opracowywaniu systemu badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń wyjątkowo dużą wartość poznawczą, merytoryczną i motywacyjną mają wnioski z badań i studiów nad doświadczeniami bojowymi uzyskane przez Armię Radziecką w latach Wielkiej Wojny Narodowej. Wiele z tych wniosków i doświadczeń jest aktualnych i obecnie. Mogą i powinny być wykorzystywane do doskonalenia systemu badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń.

Ze względu na unikalność niektórych dokumentów opracowanych w Armii Radzieckiej w 1943 roku zostały one załączone do niniejszego opracowania. Szczególnie pouczające są rozwiązania zawarte w "Instrukcji badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych w wojskach i sztabach Armii Czerwonej" wydanej w 1943 roku / aneks /. Interesujące są również materiały wydane przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej /załączniki nr nr 1 i

dzajów wojsk i służb/ oraz materiały pomocnicze /plany/ wydane na użytek wewnętrzny sztabów, uczelni i instytucji organizujących i prowadzących badania podczas ćwiczeń. W pracy wykorzystano wiele wartościowych materiałów zawartych w książce "Metodologia wojenno-naucznego poznania" opracowanej pod redakcją gen.arni Szawrowa i wydanej w 1977 roku.

Spożytkowano szczególnie cenne doświadczenia uzyskane w czasie organizowania i prowadzenia badań w ćwiczeniach: "TARCZA-76", "LATO-78" i "WRZESIEŃ-78"; w ćwiczeniu doświadczalnym organizowanym przez dowództwo Śląskiego Okręgu Wojskowego i Akademię Sztabu Generalnego WP w 1974 roku; w ćwiczeniu szkoleniowym Akademii Sztabu Generalnego WP prowadzonym w 1978 roku ze słuchaczami podyplomowego studium operacyjno-strategicznego i III kursów.

Konkretne wytyczne i merytoryczne ustalenia zespół badawczo-autorski uzyskał od szefa Sztabu Generalnego WP, gen. broni Floriana Siwickiego.

Zachęty, rady i zaleceń w opracowaniu niniejszej pracy udzielił zespołowi główny inspektor szkolenia, gen. broni Eugeniusz Molczyk.

Wiele wniosków, propozycji i krytycznych uwag zgłosili członkowie Rady Naukowej Akademii Sztabu Generalnego WP w czasie rozpatrywania niniejszej pracy w listopadzie 1978 roku.

Wszystko to sprawiło, że zespół badawczo-autorski mógł wykonać pracę, która równocześnie stanowi o realizacji zadania "Dyrektywy Ministra Obrony Narodowej do działalności Sił Zbrojnych PRL w latach 1976-1980". Jest ona również skromnym wkładem w dalsze doskonalenie obronności, a zwłaszcza gotowości i zdolności bojowej Sił Zbrojnych PRL - trwałego ogniwa w systemie obronnym państw - członków Układu Warszawskiego.

II. ISTOTA PROBLEMÓW /ZAGADNIEN/ BADAWCZYCH ORAZ PLANÓW BADANIA TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEN

Pojęcie "teoria wojskowa" należy traktować jako spójny system wzajemnie powiązanych twierdzeń, dowodów, metod, kategorii, praw i zasad tworzących system wiedzy tej części nauki wojennej, która zajmuje się siłami zbrojnymi, ich przygotowaniem do działań wojennych, a zwłaszcza walki, bitwy i operacji. System ten powinien umożliwiać właściwe objaśnianie i przewidywanie zjawisk w danej przedmiotowej dziedzinie.

Badanie teorii wojskowej - to z kolei rodzaj działalności twórczej, polegającej na szukaniu obiektywnego rozwiązania określonego problemu /zagadnienia/ tej teorii, włącznie z uzasadnieniem rozwiązania.

Przez zasady badania teorii wojskowej rozumie się natomiast główne wymagania, jakie należy uwzględniać /stawiać/ we wszystkich formach i przejawach poznawania /ustalania/ zmienionych czy nowych prawidłowości tej teorii.

Opracowanie naukowych zasad jest twórczym, złożonym procesem, krocącym do uzyskiwania coraz bardziej pełnej wiedzy. W tym świetle rozwój teorii wojskowej jest to proces polegający na precyzowaniu i konkretyzowaniu założeń i zasad przygotowania przede wszystkim sił zbrojnych do wojny i ich użycia w czasie działań wojennych. Oczywiście dotyczyć to może również całego systemu obronnego państwa, zależnie od celu i zakresu badań oraz rodzaju problemów i zagadnień badawczych.

Każda teoria wojskowa może stanowić przedmiot badań w toku ćwiczeń, ale nie każda wymaga takiego traktowania.

Niektóre ćwiczenia mogą być całkowicie organizowane i prowadzone w celu badania wybranych problemów teorii wojskowej,

będą to ćwiczenia doświadczalne. Najczęściej jednak teorię wojskową bada się w czasie ćwiczeń o przewadze celów szkoleniowych, równoległe ze szkoleniem w nich dowództw, sztabów i wojsk. Również podczas ćwiczeń, nie mających na celu badania teorii wojskowej, weryfikuje się także, poprawność założeń teoretycznych, na których podstawie dane ćwiczenie opracowano, przygotowano i przeprowadzono. Należy też nadmienić, że częstsze są badania teorii wojskowej w ćwiczeniach o przewadze celów i zagadnień wybitnie szkoleniowych - a takich ćwiczeń jest więcej - niż w ćwiczeniach tylko doświadczalnych. Ponadto wszystkie ćwiczenia stanowią bogate źródło inspirujące oraz istotnie przyczyniają się do powstawania nowych poglądów na użycie sił zbrojnych.

Wybór odpowiednich problemów w celu przeprowadzenia badań w czasie ćwiczenia /ćwiczeń/ jest zadaniem trudnym. Wymaga bowiem przyjęcia co najmniej trzech kryteriów, takich jak:

- zasadność weryfikowania stosownie do celu ćwiczenia, ściśle określonych problemów. Pierwszeństwo w badaniach powinny mieć problemy i zagadnienia będące nośnikami nowych założeń lub te, w których zaszły zmiany istotnie przewartościowujące daną teorię;

- przyjęta organizacja ćwiczenia /ćwiczeń/, metoda jego /ich/ prowadzenia i możliwości realizacji w nim /nich/ określonych założeń badawczych oraz rozmach i koszt ćwiczenia /ćwiczeń/. Ćwiczenia muszą umożliwić weryfikowanie tylko takich problemów, których nie można zbadać w inny prostszy i tańszy sposób;

- dysponowanie przez organizatora badań niezbędnym potencjałem badawczym, bowiem badanie w czasie ćwiczenia zasad i założeń sztuki wojennej nie da dobrych rezultatów jeśli nie dysponuje się dobrym jakościowo zespołem specjalistów - badaczy

i nie wyposaży ich w odpowiednie środki oraz nie stworzy im warunków umożliwiających uzyskiwanie podczas badań obiektywnych, wiarygodnych wyników.

Oczywiście jest wiele więcej kryteriów decydujących o wyborze problemów teorii wojskowej badanych w czasie ćwiczeń oraz rzutujących w konsekwencji na rezultaty badań. Należy także podkreślić, że umiejętność stwierdzenia, "wycucia" konieczności zbadania określonych problemów teorii wojskowej w czasie ćwiczeń lub przynajmniej dobre orientowanie się w zagadnieniach rozwiązywanych aktualnie stanowi wyjściową przesłankę każdej skutecznej działalności badawczej.

W ćwiczeniu o ustalonych celach szkoleniowych, w którym z pewnych względów zaszła konieczność lub zaistniała możliwość sprawdzenia określonego problemu /zagadnienia/ naukowego teorii wojskowej, działalność badawcza nie powinna dezorganizować przebiegu ćwiczenia, ale zapewnić jednak osiągnięcie zakładanych celów badawczych.

Badana w czasie ćwiczenia teoria wojskowa powinna być przedstawiona w formie problemu /problemów/ naukowego /badawczego/. Badania tej teorii rozpoczyna się bowiem od postawienia problemu naukowego /badawczego^x.

---

x/ Używane w pracy terminy "naukowy" lub "badawczy" czy "naukowo-badawczy", to - ściśle rzecz biorąc - nie zupełnie to samo. Przez termin "naukowy" rozumie się wszelkiego rodzaju wiedzę /teorię/ o obiektywnych procesach rzeczywistości wojskowej, nie wykraczającej jednak poza sferę ludzkiego myślenia. Termin "badawczy" zawiera ponadto element określonej pracy myślowej czy fizycznej /eksperymentalnej/. Z kolei termin "naukowo-badawczy" odniesiono do problemu występującego w myśleniu i obowiązku podlegającego później tej właśnie pracy. Rozwiązanie problemu naukowego oznacza wykrycie nowej prawidłowości /w badaniach podstawowych/ lub nowych sposobów wykorzystania znanych prawidłowości /w badaniach stosowanych/.

Problem naukowo-badawczy stanowi bardzo złożoną formę wiedzy wojskowo-naukowej. Charakteryzuje ją określona trudność poznawcza, którą można wyrazić za pomocą dwuczłonowego zdania złożonego. Pierwsza część zdania - zwykle w formie twierdzącej czy oznajmującej - zawiera to, co w danej teorii wojskowej jest już wiadome lub to, czego się w niej nie uzasadnia i co uzasadnienia lub sprawdzenia nie wymaga. Druga natomiast część zdania - z zasady w formie pytającej - zawiera przypuszczenie. Założenia zawarte w pierwszej części zdania są częściowo lub całkowicie tożsame z dotychczasowymi osiągnięciami obiektywnej wiedzy, będącej przedmiotem problemu naukowo-badawczego. Natomiast zawarte w części drugiej stanowią hipotezy naukowe w szerokim znaczeniu tego pojęcia. W sumie, całe zdanie ma charakter pytania, którego istotę stanowi problem wymagający rozwiązania.

Problem naukowy zawiera więc taką różnorodność pytań, na które nie daje odpowiedzi dotychczas nagromadzona wiedza. Dlatego wymaga on odpowiednich teoretycznych i praktycznych rozwiązań, różniących się od poszukiwań informacyjnych. Pytania zaś stawia się wtedy, gdy w wyniku analizy stanu teorii wojskowej konstatuje się, że powinna ona być skorygowana, a nawet zmieniona lub uzupełniona, a następnie zbadana. W takim rozumieniu problem naukowy - to uzmysłowienie sobie jakiegoś braku w danej teorii wojskowej, co oczywiście jest równoznaczne ze stwierdzeniem w niej określonej niewiedzy.

W świetle powyższego, problemy w teorii wojskowej mogą wynikać:

- po pierwsze, z braku wiedzy dotyczącej danej teorii wojskowej w ogóle, co oznacza, że dotychczasowe badania teoretyczne /a niekiedy i praktyczne/ nie dostarczyły jeszcze odpowiedzi na pytania, które rodzi aktualny stan tej teorii;

- po drugie, z niepełnej czy niedokładnej wiedzy, jeśli

chodzi o określoną teorię wojskową czy jej część. Wiadomo na przykład, że po wykonaniu przez nieprzyjaciela masowych uderzeń jądrowych wojska poniosą duże straty, które spowodują zmniejszenie się ich możliwości bojowych. Znane są przy tym na przykład skutki rażącego działania broni jądrowej. Jednak ta ogólna wiedza nie wyznacza jeszcze automatycznie zasad prowadzenia walki i operacji lub sposobu likwidacji skutków tych uderzeń. Uzmysłowienie sobie potrzeby zdobycia nowej wiedzy stanowi zatem warunek postawienia odpowiedniego problemu dotyczącego sposobu prowadzenia walki lub organizowania likwidacji skutków uderzeń jądrowych. Znalezienie właściwego rozwiązania postawionego problemu wzbogaci wiedzę o przedmiocie badań;

- po trzecie, z błędów zawartych w pojęciach, opiniach, wyjaśnieniach, normach, zasadach itp. dotyczących teorii wojskowej;

- po czwarte, z potrzeby weryfikacji w praktyce /na przykład w ćwiczeniach/ jakiejś teorii wojskowej czy jej części.

Brak określonych rozwiązań w teorii wojskowej lub podawane w wątpliwą obowiązujące rozwiązania stwarzają niewątpliwie tzw. sytuację problemową. Najbardziej typowe przejawy sytuacji problemowej w teorii wojskowej występują wtedy, gdy:

- wyniki określonej działalności nie odpowiadają zakładanym celom. Na przykład w pierwszym okresie Wielkiej Wojny Narodowej ZSRR przebieg działań wojennych dla Radzieckich Sił Zbrojnych układał się wbrew zakładanym planom. Stąd od razu powstał problem: znaleźć, określić takie przedsięwzięcia, które umożliwiłyby w danej sytuacji maksymalnie skuteczne wykorzystanie posiadanych sił i środków do przeciwdziałania nieprzyjacielowi;

- opracowane dotychczas teoretycznie uzasadnione i praktycznie sprawdzone sposoby rozwiązywania zadań nie mogą być

wykorzystane lub nie dają pożądanego efektu w nowych warunkach. Przykładem powstania podobnej sytuacji problemowej było zaistnienie w połowie lat pięćdziesiątych sprzeczności pomiędzy istniejącą teorią wojskową prowadzenia wojny zwykłymi środkami walki a pojawieniem się broni raketowo-jądrowej. Spowodowało to konieczność opracowania nowej teorii wojskowej, nowych sposobów prowadzenia działań wojennych, operacji i walki;

- w praktycznej działalności wojskowej ujawniają się fakty, nie mieszczące się w ramach istniejących pojęć teoretycznych. Tego rodzaju sytuację problemową może stworzyć między innymi pojawienie się nowego technicznego środka walki zbrojnej, którego użycie wykracza poza ramy uprzednio opracowanych zasad taktycznych i operacyjnych;

- określona teoria wojskowa stała się logicznie sprzeczna z teorią ogólną lub innymi dziedzinami wiedzy wchodzącymi w zakres danej nauki. Na przykład, powstanie i hipotetyczne wykorzystanie strategicznych wojsk raketowych, z natury rzeczy, przeczyło dotychczasowym sposobom prowadzenia działań wojennych i wymagało opracowania z gruntu nowej teorii ich użycia, a więc zrewidowania założeń strategii i dalszego rozwoju jej teorii. Z kolei, nowe sposoby osiągnięcia strategicznych celów - przy wykorzystaniu strategicznych wojsk raketowych - uwarunkowały twórcze wzbogacenie teorii sztuki operacyjnej i taktyki.

Należy wszakże zaznaczyć, że z problemem naukowym czy badawczym mamy do czynienia dopiero wówczas, gdy istnienie niewiedzy jest zjawiskiem obiektywnym. W takim rozumieniu ustalenie problemu naukowego z zakresu teorii wojskowej zawiera zasadną krytykę dotychczasowego jej stanu, dokonywaną poprzez postawienie odnoszącego się do niej pytania. Zakłada ono pewną wiedzę /coś się przecież wie stawiając problem/, a jednocześnie określoną niewiedzę /o co chodzi, aby poznać prawdę w obrębie

tego, czego się nie wie/. Problem jako swoiste pytanie określające jakość i rozmiar danej niewiedzy wyznacza w konsekwencji cel i granice badań branej pod uwagę teorii wojskowej. Badania bez ustalonego dla nich problemu sprowadziłyby się bowiem do pracy bez koncepcji twórczej i byłyby niecelowe.

Ustalenie problemów naukowo-badawczych planowanych do zbadania w ćwiczeniach, wiąże się z umiejętnością właściwego ich rozróżniania, zwykle z punktu widzenia: stopnia /zakresu/ ich konkretyzacji oraz stopnia ogólności lub szczegółowości oraz ich ważności.

Problemy teorii wojskowej mogą być w różnym stopniu ogólne i szczegółowe. Czym zatem należy się kierować przy niełatwej, z natury rzeczy, konkretyzacji stopnia ogólności bądź szczegółowości tych problemów? Wydaje się, że uwzględniać należy przede wszystkim dwa kryteria:

- pierwsze kryterium określania stopnia ogólności powinno uwzględniać obowiązujące pojęcia odnoszące się do branej pod uwagę teorii wojskowej. Do każdego pojęcia można przecież wysunąć jakieś zastrzeżenia stanowiące podstawę do sformułowania problemu naukowo-badawczego. Identycznie przedstawia się sprawa z granicą szczegółowości danych pojęć teorii wojskowej;

- drugie kryterium określania stopnia ogólności wiąże się z kresem możliwości /czy to ze względu na stan wiedzy, czy też wyczerpanie już wszelkich możliwości twórczych i organizacyjnych badaczy/ pracy badawczej przy weryfikowaniu określonych problemów w czasie ćwiczenia.

Podobnie jak stopień ogólności ustala się stopień szczegółowości problemów teorii wojskowej.

Problemy teorii wojskowej mogą być mniej lub bardziej ważne, zależnie od wartości konkretnego problemu, którą wyraża wymierna ocena, stanowiąca stosunek podmiotu oceniającego

do przedmiotu ocenianego. Stosunek ten kształtują na ogół bardzo różnorodne warunki - zarówno obiektywne, jak i subiektywne. Należy jednak nadmienić, że wysuwając twierdzenie o ważności danego problemu, należy zawsze mieć na myśli jego wartość obiektywną. Podstawę kształtowania powyższego stosunku, przy określaniu ważności problemów naukowo-badawczych teorii wojskowej zazwyczaj stanowią:

- ustalone plany badań dostosowane do potrzeb danej teorii wojskowej zdeterminowane zadaniami priorytetowymi, które wynikają na przykład z obiektywnych przesłanek obrony kraju, przygotowania i prowadzenia operacji lub walki;

- pozycja /ranga/ branego pod uwagę problemu naukowo-badawczego ze względu na wyższy stopień jego ogólności /mniejszy stopień jego szczególności/ w porównaniu z innymi problemami;

- panujące trendy w zakresie poszczególnych teorii wojskowych. Bardziej ważny jest oczywiście problem odpowiadający jakimś uznanym trendom, a mniej ważny im nie odpowiadający;

- aktualność problemów naukowo-badawczych - w odniesieniu do niezbadanych, bez których rozwiązania byłby niemożliwy dalszy rozwój danej teorii wojskowej, a także do problemów uznanych za ważne przez ogół specjalistów czy kompetentne ogniwa dowódczo-zarządzające.

Kształtowanie stosunku oceniającego /podmiotu/ do ocenianego /przedmiotu/ w związku z określaniem ważności problemów naukowo-badawczych musi mieć charakter obiektywny. Natomiast jeśli chodzi o warunki charakteru subiektywnego, to zależą one od osobowości badacza /podmiotu oceniającego/, a więc od jego kwalifikacji, przekonań, zainteresowań, postaw itd.

Niekiedy pojęcie "problem" stosuje się zamiennie z pojęciami: "temat", "zagadnienie". W praktyce często bowiem problemy naukowe formułuje się nie w postaci zdań pytajnych, lecz

właśnie w postaci tematów /zagadnień/. Należy także zauważyć, że problemy /zagadnienia/ naukowe zazwyczaj wynikają z treści tematów.

Pewien wykaz najczęściej badanych problemów - tematów naukowych teorii wojskowej można ustalić na podstawie tematów uwzględnianych na przestrzeni kilku ostatnich lat przez Akademię Sztabu Generalnego WP w ćwiczeniach własnych i ćwiczeniach z wojskami. Były nimi głównie:

1. W zakresie taktyki: wykorzystanie pododdziałów i oddziałów poszczególnych rodzajów wojsk w walce; działania szczególne; uzyskiwanie przewagi ogniowej nad nieprzyjacielem i przełamywanie jego silnej obrony przeciwpancernej; stosowanie przez przeciwnika kawalerii powietrznej; użycie własnych śmigłowców szturmowych i wykorzystanie wyników ich działań przez pododdziały i oddziały ogólnowojskowe; przygotowanie, organizowanie i użycie powietrzno-lądowych zespołów ogniowo-uderzeniowych; organizowanie i prowadzenie działań rajdowych; zabezpieczenie działań, zwłaszcza tyłowe i bojowe, a w zabezpieczeniu bojowym rozpoznanie, walka radioelektroniczna i obrona przed bronią masowego rażenia.

2. W zakresie sztuki operacyjnej; mobilizacja i rozwinięcie wojsk, włącznie z ich przegrupowaniem na dużą odległość; pierwsze uderzenie jądrowe oraz udział w nim lotnictwa i wojsk raketowych; maskowanie operacyjne; działania bojowe prowadzone przez ogólnowojskowe związki operacyjne i związki wojsk lotniczych na innych niż nadmorski kierunkach operacyjnych, a jeśli chodzi o kierunek nadmorski, to wypracowanie optymalnych form współdziałania z lotnictwem i marynarką wojenną.

3. W zakresie dowodzenia: praca sztabu w warunkach wykorzystania zautomatyzowanych technicznych środków dowodzenia; przejmowanie dowodzenia za określone ogniwa przez szczeble dowodzenia w stosunku do nich podrzędne, a niekiedy i nadrzędne;

intensyfikowanie pracy sztabów poprzez równoległą pracę jak największej liczby ogniw dowodzenia.

Należy unikać przeprowadzania sztywnej granicy "zakresowej" pomiędzy poszczególnymi problemami - tematami teorii wojskowej. Ich podział i zakres treściowy należy traktować elastycznie. Na przykład w czasie jednego z ćwiczeń z wojskami w Śląskim Okręgu Wojskowym, w którym chodziło o sprawdzenie wniosków i hipotez Akademii Sztabu Generalnego WP i dowództwa tego okręgu dotyczących usprawnienia dowodzenia dywizją pancerną w zasadniczych rodzajach działań bojowych, badaniami weryfikacyjnymi objęto: metody i organizację pracy na stanowiskach dowodzenia w dywizji pancerniej, w tym szczególnie planowanie i organizowanie natarcia oraz obrony; obieg informacji /ilość, czas, objętość/ sytuacyjnych i decyzyjnych; organizację i funkcjonowanie systemu dowodzenia, w tym zwłaszcza jego odporność na zakłócenia radioelektroniczne nieprzyjaciela; zasady i sposoby wykorzystania eskadry śmigłowców rozpoznawczo-łącznikowych; organizowanie likwidacji skutków użycia przez nieprzyjaciela broni jądrowej; potrzebę i możliwości inżynierskiej rozbudowy stanowiska dowodzenia dywizji pancerniej. Nie ulega wątpliwości, że wszystkie wyliczone tematy mogły być również potraktowane jako podproblemy /tj. części składowe/ problemu ogólniejszego: dowodzenie dywizją pancerną w zasadniczych rodzajach działań bojowych.

Ukierunkowanie problemów głównych i pomocniczych następuje najczęściej na podstawie: Dyrektywy Ministra Obrony Narodowej do działalności Sił Zbrojnych PRL w latach ... ; Rozkazu Ministra Obrony Narodowej do szkolenia Sił Zbrojnych w roku ...; wniosków z ćwiczeń; ustaleń dowódców okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych, szefów rodzajów wojsk i służb, komendantów uczelni wojskowych, a niekiedy odpowiedzialnych badaczy.

Początkową formą stawiania jakiegokolwiek problemu naukowego teorii wojskowej jest zwykle domniemanie, wypływające z uzmysłowienia niewystarczalności dotychczasowej wiedzy i będące wynikiem głębokich rozmyślań. Można wysnuć jedno lub kilka logicznie uzasadnionych domniemań. Każde pojedyncze domniemanie lub najbardziej realne z kilku domniemań traktuje się wstępnie jako hipotezę roboczą. Na przykład jednocześnie z rozwojem wojsk powietrznodesantowych wynikła konieczność doskonalenia sposobów ich użycia, szczególnie w warunkach stosowania broni jądrowej. Takie zadanie można było rozwiązać stawiając najpierw odpowiednią hipotezę roboczą.

.Na podstawie hipotezy roboczej studiuje się materiał empiryczny i teoretyczny. Podczas jego analizy hipotezę roboczą potwierdza się lub odrzuca. Jeśli ustali się duży stopień jej wiarygodności, czyni się ją jądrem hipotezy naukowej^{x/} jako najbardziej wiarygodnej propozycji dotyczącej możliwości rozwiązania problemu.

We wszystkich przypadkach powstanie hipotez jest wyjściem poza granice posiadanej wiedzy, a przy zasadnych hipotezach - - zaczynem nowej przewidywanej wiedzy, której wiarygodność trzeba potwierdzić lub obalić w toku badań. Innymi słowy: na podstawie faktów, założeń i zasad znanych lub obowiązujących stawia się tezę, że na przykład działanie /działalność/, czynności itp. szkolonych w czasie ćwiczenia powinny przebiegać tak, a nie inaczej, itd.

Hipotezę naukową w zakresie teorii wojskowej należy tak sformułować, aby umożliwiała jej sprawdzenie, zwłaszcza podczas

---

x/ Hipoteza /termin ten pochodzi od greckiego słowa "hipotesie" i oznacza właśnie przypuszczenie/ jest zatem swoistą tezą o istnieniu lub nieistnieniu określonej sytuacji w ćwiczebnym działaniu szkolonych - czyli pośrednio w walce lub bitwie - oraz o zależności pewnych zdarzeń w tym działaniu od innych zdarzeń.

ćwiczeń. Niesprawdzalne przypuszczenia najczęściej będą należały do fantazji, różnego rodzaju projektów i nie mogą być badane w czasie ćwiczeń.

Zawarte w hipotezie przypuszczenie nie wyklucza, mimo jego prawdopodobieństwa, zamiany innym przypuszczeniem. Dlatego należy w równym stopniu uwzględniać fakty zarówno potwierdzające wybrane przypuszczenie, jak i fakty je negujące. Prawidłowy rozwój hipotezy naukowej to proces: albo jej uzasadnienia - aż do przekształcenia w założenia teoretyczne - lub jej zaprzeczenia i zamiany inną hipotezą. W działalności badawczej wybrana hipoteza może także wywierać na badacza odpowiedni wpływ. W tym przypadku należy uwzględniać tylko te fakty i wiedzę, które potwierdzają hipotezę.

Przypuszczenie zawarte w hipotezie powinno umożliwiać stworzenie logicznie niesprzecznego systemu wiedzy, pozwalającego podczas procesu badawczego wykrywać nowe fakty oraz nowe prawidłowości.

Niekiedy problem naukowo-badawczy jest tożsamy z hipotezą, którą trzeba udowodnić. Wtedy jego rozwiązanie sprowadza się wyłącznie do udowodnienia postawionej hipotezy.

Hipotezy, podobnie jak całe problemy naukowo-badawcze, mogą być mniej lub bardziej ogólne czy szczegółowe. W niektórych badaniach teorii wojskowej w czasie ćwiczeń występuje też cały układ powiązanych ze sobą tematycznie /celowo/ przypuszczeń - hipotez. Stanowią one wtedy określony pogląd intuicyjny. Ma on znaczenie dla rozwoju danej teorii wojskowej wtedy, gdy - podobnie jak odzwierciedlane przez nie problemy - ściśle bazuje na teorii wojskowej, którą już sprawdzono i która nie ma w sobie nic hipotetycznego.

Każdy badany problem /zagadnienie/ teorii wojskowej wymaga uzasadnienia, że jest rzeczywiście naukowym. Trzeba także

określić jego powiązania z innymi problemami oraz umotywić konieczność prowadzenia badań.

Należy ponadto mieć na uwadze fakt, że niektóre problemy mogą być formułowane subiektywnie, bez uwzględnienia faktycznie istniejącego stanu obiektywnej wiedzy o przedmiocie.

Wadliwymi ustawieniami problemu - jak twierdzi Józef Pieter, mogą być:

- 1/ ustawienie bezpodstawne w świetle dotychczasowej wiedzy;
- 2/ ustawienie niewyraźne, niejasne;
- 3/ ustawienie zbyt obszerne wobec faktycznie wykonywanych prac badawczych;
- 4/ ustawienie zbyt ciasne w stosunku do wykonanej pracy badawczej;
- 5/ ustawienie "krzywe", nie dotyczące tych spraw, które faktycznie były bądź mają być przedmiotem badań danego autora itp.^{x/}.

Jeśli chodzi o zagadnienia naukowo-badawcze, to w niektórych wypadkach są one całkowicie utożsamiane z problemami naukowo-badawczymi. W innych zaś stanowią poszczególne kolejne części problemu naukowo-badawczego. Tak właśnie potraktowano tę sprawę w dalszej treści niniejszej pracy.

Głębokie rozumienie istoty problemów /zagadnień/ teorii wojskowej oraz prawidłowe ich ustalenie nie zapewnią, same przez się, w czasie ćwiczeń /ćwiczenia/ sprawnej organizacji badań. Potrzebny jest jeszcze odpowiedni program badań w odniesieniu do danego problemu /problemów/ i zagadnień teorii wojskowej. Zawiera on - generalnie rzecz biorąc - całokształt przedsięwzięć i czynności planowanych do wykonania podczas danego

x/Józef Pieter: Zarys metodologii pracy naukowej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975, s.68.

ćwiczenia /ćwiczeń/, aby zadany proces badawczy przebiegał w sposób zorganizowany, w przewidzianym okresie i stwarzał optymalne warunki do pomyślnego osiągnięcia założonych w badaniach celów. W praktyce program badania teorii wojskowej podczas ćwiczeń wymaga - po ustaleniu problemu /problemów/ i zagadnień - określenia takich założeń i wytycznych /planu/ działania, które umożliwiłyby zespołowi /grupie/ badawczemu obiektywne zbadanie właśnie danego problemu /problemów/ i danych zagadnień teorii wojskowej oraz sprawną organizację pracy zespołu /grupy/. Traktując zatem kwestię ramowo, należałoby w odniesieniu do każdego konkretnego problemu badawczego ustalić główne komponenty programu badań, a mianowicie: gdzie /w jakim ćwiczeniu lub ćwiczeniach oraz terenie/, przez kogo i jak /metody i techniki pracy zespołu lub grupy badawczej, zadania badawcze/ problem ten /zagadnienie to/ i w jakim celu powinien być badany /rozwiązywany/.

Kto
ma
ustalać?

Wśród wymienionych komponentów programu badań bardzo ważne, wręcz zasadnicze znaczenie ma trafny wybór konkretnego rodzaju ćwiczenia, który najlepiej zapewnia zbadanie określonego problemu /problemów/ czy zagadnień teorii wojskowej. Wybór ten wiąże się ściśle z głęboką znajomością istoty, przeznaczenia i typowych treści przede wszystkim takich rodzajów ćwiczeń, jak ćwiczenia grupowe, gry wojenne, ćwiczenia szkieletowe^{x/} i ćwiczenia z wojskami /co zostało przedstawione w załączniku 9/.

x/ W odniesieniu do terminów "gry wojenne" i "ćwiczenia szkieletowe" oraz łączenia ich dalej w ogólniejszy, zbiorczy rodzaj ćwiczeń - "ćwiczenia dowódczo-sztabowe", przyjęto nazewnictwo stosowane w Akademii Sztabu Generalnego WP. Można również posługiwać się odmienną terminologią. Można na przykład pod nazwą "ćwiczenia dowódczo-sztabowe" rozumieć tylko gry wojenne i w związku z tym nie łączyć ich i ćwiczeń szkieletowych w ogólniejszy rodzaj ćwiczeń. W Małej Encyklopedii Wojskowej proponuje się podział ćwiczeń dowódczo-sztabowych na ćwiczenia dowódczo-sztabowe na mapach oraz ćwiczenia szkieletowe.

Należy podkreślić, że efektywność badania teorii wojskowej i jej problemów /zagadnień/ w czasie ćwiczeń zależy w dużym stopniu od poziomu ich przygotowania i przeprowadzenia. Dlatego każde ćwiczenie należy poprzedzać szczegółowym przygotowaniem pod kątem możliwości zapewnienia odpowiednich warunków do badania teorii wojskowej.

W razie możliwości realizowania zadań badawczych w kilku ćwiczeniach tego samego rodzaju, ale o różnej skali organizacyjnej lub w ćwiczeniach różnego rodzaju, bądź w sytuacji gdy zadania badawcze nie są uszczegółowiane, należy brać pod uwagę ćwiczenie odpowiednio wyższego rzędu. Należy podkreślić wyjątkową rolę ćwiczeń dwustronnych, które umożliwiają nie tylko zbadanie w najpełniejszym wymiarze różnych problemów /zagadnień/ teorii wojskowej /zwłaszcza dotyczących struktury organizacyjnej, taktyczno-technicznych danych uzbrojenia i bojowego sprzętu technicznego, procesów decyzyjnych oraz charakteru walki, bitwy i operacji/, lecz także "dwustronne" weryfikowanie wyników badań. Wnioski badawcze dotyczące jednej ze stron ćwiczących /na przykład nacierającej/ empirycznie potwierdzają się lub nie potwierdzają w wyniku działania strony przeciwnej, /na przykład broniącej się/.

Temat ćwiczenia najczęściej jest nadrzędny w stosunku do badanej w nim problematyki. Niekiedy badany problem może być tożsamy z tematem określonego etapu ćwiczenia, a zagadnienie badawcze - z zagadnieniami szkoleniowymi. Potrzebom badania danej teorii wojskowej w ćwiczeniu najlepiej odpowiada pełna zgodność problematyki badawczej z problematyką przerabianą w ćwiczeniu.

Szczebel ćwiczenia z punktu widzenia celów badawczych ustala się w zależności od zakresu tematycznego /treści/ badanej problematyki. Należy dążyć do tego, aby ćwiczenie miało

taki sam lub większy zakres tematyczny jak badane problemy /zagadnienia/ teorii wojskowej. Problemy /zagadnienia/ dotyczące pułku wskazane jest badać w ćwiczeniu pułkowym lub dywizyjnym, problemy /zagadnienia/ odnoszące się do dywizji - w ćwiczeniu dywizyjnym lub armijnym. Oczywiście wyznacznikiem są tu problemy główne.

Każde ćwiczenie musi być rozgrywane w terenie - jeśli, rozumieć przez to określone miejsce rozmieszczenia ćwiczących. Ćwiczenia szkieletowe i ćwiczenia z wojskami odbywają się bezpośrednio w terenie. Ćwiczenia grupowe i gry wojenne - z zasady w pomieszczeniach stałych; zakłada się w nich jedynie umowne wykorzystanie terenu. Natomiast treningi sztabowe przeprowadzane są zarówno w pomieszczeniach stałych, jak i w terenie.

Teren powinien być przy tym różny, a to jest również ważne z punktu widzenia potrzeb badawczych teorii wojskowej. Teren ćwiczenia, urealnając rozgrywane w nim sytuacje, na ogół ułatwia badanie problematyki taktyczno-operacyjnej. Należy więc zawsze uwzględniać specyfikę terenu, mieć na uwadze zgodność pomiędzy badaną problematyką a właściwościami terenowymi danego ćwiczenia. Oczywiście nie można na przykład badać użycia bojowego dywizji zmechanizowanej w terenie górzystym w czasie ćwiczenia, które zakłada prowadzenie działań w terenie równinnym. Do badania zaś działań desantowych niezbędny jest kierunek nadmorski, natomiast forsowania czy obrony przeszkód wodnych - teren gęsto pocięty rzekami, kanałami i jeziornymi.

Zarówno w ćwiczeniach doświadczalnych, jak również w ćwiczeniach, w których teoria wojskowa jest badana w ramach /oprócz/ realizowania innych szkoleniowych celów, badania będzie najczęściej prowadził specjalny zespół /grupa/ badawczy, podlegający bezpośrednio kierownikowi ćwiczenia i z nim ściśle współpracujący. Niekiedy prowadzenie badań może być powierzone zespo-

9 }
łom kontrolno-badawczym, rozjemcom, a nawet szkolonym. Będą to najczęściej jednak badania tylko wybranych problemów, a ich rezultaty nie zawsze będą właściwe i odpowiednio uogólnione. Podobna sytuacja zaistnieje również wówczas, gdy badaniami zajmuje się bezpośrednio kierownictwo ćwiczenia, a szczególnie szkoleni. Uczestnicy ćwiczenia, podejmując i realizując, decyduje w przedstawianych materiałach badawczych mogą się skłaniać do uzasadniania tych decyzji oraz działania wojsk, zamiast obiektywnie oceniać wyniki. W konsekwencji trudno te wyniki porównać z innymi decyzjami /działaniami/, występującymi w podobnej sytuacji. Komplikuje to określenie optymalności i obiektywności danych decyzji. Z kolei jednak uwadze badaczy uchoǳi często wiele zjawisk, które mogą zauważyć szkoleni, będąc bezpośrednio ich świadkami czy nawet twórcami.

Tak |
Z doświadczeń wynika zatem, że istota, charakter i cel badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń wymagają powoływania specjalnych zespołów lub grup badawczych. Oczywiście również uwagi, wnioski, spostrzeżenia i materiały sprawozdawcze uzyskane przez zespoły kontrolno-badawcze, rozjemców i kierownictwo ćwiczenia są cennym tworzywem zarówno do konfrontacji z materiałami zespołów /grup/ badawczych, jak i do uogólnienia i upowszechnienia wyników badań.

Wykonanie wielu zadań badawczych w ćwiczeniu można powierzyć przedstawicielom nadrzędnego dowództwa i sztabu. Do zadań takich można zaliczyć: ustalenie przedsięwzięć realizowanych przez dowódców, sztaby i wojska oraz czasu ich rozpoczęcia i zakończenia; określenie średniej prędkości ruchu wojsk; rysowanie na mapie rzeczywistych dróg ich marszu, rejonów odpoczynku, odcinków przełamania obrony, forsowania przeszkód wodnych, rubieży rozwinięcia i szereg innych zadań.

Organizacja zespołu /grupy/ badawczego zależy głównie od charakteru, znaczenia i zakresu badanej problematyki, kwalifikacji i przygotowania członków zespołu do konkretnych badań oraz rodzaju i układu treści ćwiczenia.

Na przykład we wspomnianym ćwiczeniu Śląskiego Okręgu Wojskowego zespół badawczy tworzyło kilkudziesięciu oficerów:

- zastępca kierownika ćwiczenia ds. naukowo-badawczych -
- równocześnie kierownik aparatu weryfikacyjnego, działający bezpośrednio przy kierowniku ćwiczenia;
- kilkuosobowa grupa uogólniania wniosków z prowadzonych badań i doświadczeń, będąca faktycznym sztabem zastępcy kierownika ćwiczenia ds. naukowo-badawczych i znajdująca się przy sztabie kierownictwa ćwiczenia;
- 27 grup badawczych, z których każda liczyła od 1 do kilkunastu osób realizujących konkretne zadania weryfikacyjne /badających przeważnie po kilka zagadnień dotyczących określonych aspektów dowodzenia dywizją pancerną w natarciu i obronie/ oraz działających przy poszczególnych ogniwach sztabu kierownictwa ćwiczenia, dowództwach ćwiczącego związku taktycznego, jego oddziałów i pododdziałów.

Typowanie członków aparatu badawczego nie może być przypadkowe. Najlepsze możliwości weryfikacyjne zapewnia włączenie w jego skład osób zajmujących się rozwiązywaniem określonych problemów /zagadnień/ teorii wojskowej jeszcze przed ich sprawdzaniem w ćwiczeniu. Postępowanie badawcze wymaga bowiem nie tylko głębokiej znajomości badanej problematyki teorii wojskowej, ale również widzenia przez badacza większości działań w ćwiczeniu jako rezultatu indywidualnych czynności szkolonych, a także umiejętności dokonywania wnikliwych analiz i syntez, wyciągania z pozornie nieistotnych zdarzeń właściwych wniosków itp. Do prowadzenia badań należy zatem kierować najlepiej przy-

gotowanych oficerów, wykorzystywać pracowników naukowo-dydaktycznych akademii i pracowników naukowych instytutów naukowo-badawczych, przedstawicieli zakładów i fabryk produkujących dane wzory bojowego sprzętu technicznego. Badacze powinni zachowywać się taktownie zarówno w stosunku do aparatu kierowniczo-rozjemczego, jak i szkolonych.

Podczas opracowywania programu badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń należy szczególną uwagę zwrócić na ustalenie właściwej metodyki prowadzenia badań, tj. określenie sposobów /technik/ postępowania /pracy/ aparatu weryfikacyjnego. Najlepsze wyniki badania można uzyskać stosując jednocześnie kilka - a nawet cały wachlarz - metod. Odpowiada to bowiem szczególnie właściwościom postępowania badawczego w odniesieniu do określonych problemów i zagadnień teorii wojskowej i może pełniej potwierdzić wiarygodność wyników badań. Stosowanie w ćwiczeniu odpowiednich metod - to nie tylko warunek sprawnego działania badawczego, lecz także rękojmia dużej jego skuteczności i obiektywności. Problem metod badawczych szczegółowo rozpatrzono w dalszej części pracy.

Przy doborze metod badawczych powinno się uwzględniać ich pracochłonność oraz związane z nimi nakłady rzeczowe i finansowe. Trzeba zatem kierować się zasadą ekonomicznego działania - bez względu na to, czy traktuje się je z punktu widzenia wydajności /uzyskiwania jak największych efektów przy ponoszeniu pewnych określonych nakładów/, czy też oszczędności /uzyskiwania jak największych efektów przy ponoszeniu jak najmniejszych nakładów/. W obydwu bowiem przypadkach chodzi o to samo: optymalnie ekonomiczne działanie aparatu badawczego.

Program dzieli się z zasady na odpowiednie części - zadania. W takim sensie zadanie badawcze, czyli inaczej coś, co podczas badań należy wykonać, czy osiągnąć - oznacza jakąś

część /element, zespół elementów/ określonego programu badań.

Rzecz jasna, że wykonanie poszczególnych zadań warunkuje zrealizowanie całego programu badań i osiągnięcie całościowych celów. Przy określeniu pojęcia "zadanie badawcze" nie jest także istotne na ile oraz na jakie części /duże czy małe/ dzieli się program. Podczas podziału należy jedynie kierować się potrzebą wyczerpania całego programu badań, logicznego układu zadań /odpowiedniego ich zhierarchizowania, przestrzegania stosownej kolejności itp./ oraz zasadą prostoty i komunikatywności treści zawartych w zadaniach badawczych. Należy zatem dążyć do takiego formułowania zadań, aby prowadzenie badań było łatwe i skuteczne.

Zadanie badawcze dotyczące badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń dzieli się niekiedy na bliższe i dalsze /następne/.

Ustalenie bliższego zadania badania teorii wojskowej w ćwiczeniu wymaga zdobycia faktycznych danych potrzebnych do wstępnego rozwiązania postawionego problemu. Na przykład jeśli problem dotyczy określenia wymagań stawianych dowodzeniu, a zwłaszcza systemowi punktów dowodzenia na szczeblu taktycznym i operacyjnym, oraz zapewniającym je węzłom/liniom/ łączności, a także ustalenia ewentualnego wpływu na nie rażących czynników broni jądrowej itd., to zadanie bliższe mogłoby polegać na uzyskaniu wiadomości o: stopniu zabezpieczenia punktów dowodzenia przed bronią masowego rażenia; skutkach uderzeń przeciwnika tą bronią; możliwościach dowodzenia wojskami /siłami i środkami/ mimo tych czy innych strat poniesionych przez punkty dowodzenia itd.

Dalsze /następne/ zadanie badawcze formułuje się w postaci szeregu pytań, na przykład: w jaki sposób w tym lub innym prawdopodobnym położeniu odtworzyć dowodzenie wojskami? Ile

do tego trzeba sił i środków? Jakie trzeba zrealizować przedsięwzięcia i w jakiej kolejności? Udzielenie odpowiedzi na powyższe pytania umożliwi rozwiązanie całego, danego problemu.

Należy podkreślić wyjątkowe znaczenie prawidłowego ustalenia i pisemnego sformułowania w programie badania poszczególnych problemów /zagadnień/ teorii wojskowej celu /celów/ postępowania w stosunku do każdego zadania badawczego. Osiągnięcie celu całościowego jest bowiem zdeterminowane realizacją wszystkich /większości/ celów częściowych.

Prawidłowe ustalenie celów danych zadań badawczych przyczynia się do optymalnego zrealizowania problemów /zagadnień/ badawczych. Sformułować należy więc cele badawcze w sposób skonkretyzowany, szczegółowy i zrozumiały, a także realny, aby odpowiadały rzeczywistym potrzebom /możliwościom/ badań. Konkretyzacja i szczegółowość, zrozumiałość /jasność/ i realność /dostępność/ celów badawczych umożliwia lepsze zorganizowanie badań. Natomiast ogólnikowość, mniejsza zrozumiałość /jasność/ i mniejsza realność /dostępność/ tych celów utrudnia zorganizowanie badań.

Między poszczególnymi celami zachodzą najczęściej złożone stosunki. W zależności od ich charakteru można wyróżnić przynajmniej trzy grupy celów:

- grupę celów nadrzędnych i podrzędnych, czyli grupę celów całościowych i częściowych /pośrednich/. Osiąganie tych drugich celów prowadzi do osiągnięcia pierwszych, które można w tym wypadku traktować jako cele ostateczne. Celami nadrzędnymi danych badań są cele ogólne, a celami podrzędnymi - cele badań poszczególnych zagadnień;

- grupę celów równorzędnych; są to na przykład cele związane z badaniem zagadnień równorzędnych;

- grupę celów sprzecznych. Występowanie takich celów, niewskazanych ich powiązań wewnętrznych ma miejsce w praktyce badań wtedy, gdy na skutek złych założeń preferuje się jedne z zagadnień badawczych kosztem drugich, a zwłaszcza zagadnienia drugorzędne kosztem zagadnień pierwszorzędnych.

Ustalając więc zadanie badawcze w odniesieniu do danego programu badań problemu /problemów/ czy zagadnień teorii wojskowej należy wnikliwie wyjaśnić występujące stosunki /relacje/ pomiędzy celami oraz ściśle je uwzględniać w toku badań. Określenie tych stosunków jest jednak trudne, gdyż nie dysponujemy żadnym oficjalnym i obowiązującym rejestrem celów badawczych /odpowiednio uszczegółowionym/.

Podczas opracowywania programu badania teorii wojskowej w czasie ćwiczenia - niezależnie od tego czy jest ono poświęcone tylko w części realizacji programu badań, czy ma zaspokoić jego potrzeby całkowicie - organizatorzy badań powinni ściśle współpracować z organizatorami ćwiczeń, dokładnie korelując swoje poczynania.

Stały kontakt obydwu stron i dysponowanie przez organizatorów badań aktualnymi danymi o wszelkich zmianach w opracowywanej dokumentacji ćwiczenia umożliwia elastyczne dostosowywanie programu badania do planu danego ćwiczenia.

Z kolei w ćwiczeniach doświadczalnych kontakt organizatorów badań z organizatorami ćwiczenia /jeśli nie są oni tożsami/, umożliwia odpowiednie przygotowanie i zorganizowanie zarówno badań, jak i ćwiczenia.

Inicjatywa współpracy powinna wychodzić od zespołu /grupy/ opracowującego program badań.

III. PLANOWANIE BADAŃ TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEN

Planowanie badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń stanowi integralną część ich przygotowywania, organizowania i prowadzenia.

Planowanie to ma zapewnić:

- ściślejsze powiązanie celów i zagadnień szkoleniowych z celami i problemami badawczymi;
- zebranie wartościowego materiału badawczego z zakresu teorii wojskowej w ogóle oraz wykorzystanie go w szkoleniu dowództw, sztabów i wojsk;
- gruntowne przygotowanie zespołów /grup/ badawczych lub tych oficerów, którym powierzy się prowadzenie badań.

Równocześnie z precyzowaniem tematu, celu i rozmachu ćwiczenia oraz ustalaniem zagadnień szkoleniowych należy określić cel badań i problemy badawcze, gdyż niekiedy może być konieczne odpowiednie skorelowanie zarówno szkoleniowych celów ćwiczenia, jak i celu podejmowanych w nim badań. Cele szkoleniowe mogą bowiem wpływać na formułowanie treści celów badawczych, i odwrotnie: cele, potrzeby i wymagania badawcze mogą wywierać istotny wpływ na cele, zagadnienia szkoleniowe oraz metodę przygotowania i prowadzenia ćwiczenia. Ponadto równoległe planowanie ćwiczeń i badań stwarza przesłanki do właściwego, głębszego ujęcia zarówno zagadnień szkoleniowych, jak i problemów badawczych. Umożliwia też odpowiednie rozłożenie wysiłku szkoleniowego i badawczego oraz racjonalny podział zagadnień i problemów badawczych w ćwiczeniu.

Oczywiście - jak już wspomniano - nie we wszystkich ćwiczeniach musi być badana teoria wojskowa, chociaż każde w zasadzie ćwiczenie może i powinno być wykorzystywane do eksperymen-

towania, dokonania porównań, przewartościowań i uzyskania materiałów do teoretycznych uogólnień. W poważnej mierze wykorzystanie ćwiczeń do badania teorii wojskowej zależy od celu i rozmachu danego ćwiczenia. Najlepsze rezultaty badania teorii wojskowej można bowiem uzyskać jeśli cele badań będą optymalnie skorelowane z celami ćwiczenia. *One muszą być skorelowane - innymi*

Formułując cel badań w danym ćwiczeniu należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- czy jest on osiągalny?
- jaki jest stopień i możliwość jego zrealizowania /rezultat końcowy/?
- jaki jest zakres badań i ewentualnie kierunek głównego w nich wysiłku?
- które problemy mogą być badane, a które należy pominąć?
- jak rzutują cele badawcze na organizację zespołów /grup/ badawczych?
- jakie mogą być zastosowane metody badawcze?
- jakie wymagania należałoby określić organizatorom ćwiczenia, aby osiągnąć zakładany cel badań?

Uzyskanie trafnych odpowiedzi na wysunięte pytania zależy z kolei, jak wspomniano od równoległego planowania i ćwiczeń, i badań. W najpełniejszym wymiarze można je zapewnić wtedy, gdy będzie ono koncentrowane w pionie operacyjnym sztabu szczebla dowodzenia, który organizuje ćwiczenie lub jeśli funkcję planistyczną będzie spełniał oficer /zespół/ specjalizujący się w tym sztabie w prowadzeniu badań w czasie ćwiczeń. Do jego obowiązków należy zaliczyć zwłaszcza sprecyzowanie celów i problemów badawczych oraz przedstawienie ich dowódcy lub szefowi sztabu do zatwierdzenia. We wszystkich wypadkach należy także mieć na uwadze, że planowanie stanowi początek badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń. Myśl tę wyraził

B.M.KIEDROW następująco: "Planowanie badań naukowych, o czym się bardzo często zapomina, jest integralną częścią procesu badań naukowych"^{x/}.

Co wobec tego może stanowić podstawę właściwego, odpowiednio ukierunkowanego wyboru problemów badawczych i precyzowania celów badań na odpowiednim szczeblu dowodzenia? Wydaje się, że i w tym względzie należy przestrzegać zasad obowiązujących w planowaniu szkolenia, a zwłaszcza ćwiczeń, w czasie których mogą być prowadzone badania.

W doborze problemów badawczych powinna być więc uwzględniona następująca hierarchia ważności:

- problemy rozwiązywane przez sztab nadrzędny;
- problemy rozwiązywane przez dowódcę organizującego dane ćwiczenie;
- wnioski i problemy z poprzednich ćwiczeń, które wymagały zbadania;
- problemy badawcze zgłoszone przez uczelnie wojskowe, instytuty naukowe lub oficerów ze sztabu nadrzędnego;
- indywidualne propozycje przeprowadzenia badań wysuwane przez oficerów piszących prace dyplomowe /magisterskie/, prace doktorskie i habilitacyjne lub przez oficerów rozwiązujących określony problem w ramach prac naukowo-badawczych.

Planowanie badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń ukierunkowują głównie takie dokumenty, jak:

- "Dyrektywa Ministra Obrony Narodowej do działalności Sił Zbrojnych PRL w latach ....";
- "Rozkaz Ministra Obrony Narodowej do szkolenia Sił Zbrojnych PRL w roku ....".

---

x/ B.M. Kiedrow: Konferencja, Nauka a synteza, Materiały zagraniczne, nr 10, 1966 r.

Dokumenty te zawierają bowiem zadania, z których wynika potrzeba przeprowadzenia odpowiednich ćwiczeń, w tym niekiedy i doświadczalnych, w których będą prowadzone badania, a także dają podstawę do określenia lub bezpośrednio określają główne kierunki badań teorii wojskowej. Postawione zadania lub zalecenia są z kolei w sposób rozwinięty ujęte w "Wytocznych organizacyjno-szkoleniowych", "Wytocznych" określonych inspektorów /szefów/ oraz w planach szkolenia szczebla operacyjnego, a także w centralnych planach prac naukowo-badawczych.

Planowanie badań w ćwiczeniach doświadczalnych powinno być podobne do badań prowadzonych w ćwiczeniach zawierających głównie tylko cele szkoleniowe. Mylny bowiem jest pogląd, że w ćwiczeniu doświadczalnym dominują zdecydowanie cele i problemy badawcze, a nie szkoleniowe. A przecież jest oczywiste, że tylko wnikliwe potraktowanie w ćwiczeniu doświadczalnym celów szkoleniowych sprzyja osiągnięciu celów badawczych, merytorycznej głębi badań. Tylko konsekwentna realizacja ambitnych celów szkoleniowych umożliwia realizację celów badawczych. Odmienność zaś ćwiczenia doświadczalnego od wybitnie szkoleniowego polega jedynie na powoływaniu zazwyczaj specjalnego aparatu badawczego, ściślejszym precyzowaniu zagadnień szkoleniowych, odpowiednim doborze terenu do ćwiczenia oraz ustalaniu takiej metody jego prowadzenia, która zapewnia pełne osiągnięcie zarówno celów szkoleniowych, jak i badawczych.

Ćwiczenia doświadczalne prowadzi się głównie w celu sprawdzenia nowej struktury organizacyjnej związków i oddziałów, badania metod i sposobów stosowania nowej taktyki, opracowania najbardziej celowych sposobów użycia sprzętu bojowego i uzbrojenia, sprawdzenia skuteczności oddziaływania różnych środków bojowych na żołnierzy. Sprawdza się także i bada aktualne zalecenia dotyczące pracy organów politycznych oraz organizacji partyjnych i młodzieżowych.

Ćwiczenia tego typu sprzyjają ujawnieniu w porę sprzeczności pomiędzy najbardziej nowoczesnymi środkami walki, sposobami jej prowadzenia i obowiązującą organizacją wojsk. Stwarzają więc przesłanki do doskonalenia w krótkim czasie struktur organizacyjnych oraz wdrażania do praktyki szkoleniowej wojsk nowych osiągnięć nauki i techniki, a także do wszechstronnej oceny taktycznych i operacyjnych założeń teoretycznych, w tym uzyskiwanych na podstawie modelowania. W trakcie prowadzenia takich ćwiczeń rozważa się z reguły różne sposoby rozwiązania określonych problemów.

Ćwiczenia doświadczalne powinny być organizowane wyjątkowo i wówczas, gdy istnieją problemy rzeczywiście wymagające szczególnych warunków do ich zbadania lub dodatkowego zweryfikowania wyników uzyskanych w wielu innych ćwiczeniach.

Planując badania teorii wojskowej /jej problemów/ w czasie ćwiczeń należy uwzględniać:

- równomierne "rozłożenie" zadań badawczych na różne określone ćwiczenia;

- świadome powtarzanie w kilku ćwiczeniach prowadzonych w różnych związkach taktycznych lub na szczeblu operacyjnym tych samych problemów badawczych w celu uzyskania szerokiego materiału porównawczego.

We wszystkich wypadkach należy ponadto wyraźnie precyzować założenia badawcze, przestrzegać zasady kompleksowości badań oraz dążyć do uzyskania odpowiedzi na następujące pytania:

- które z zagadnień szkoleniowych ćwiczenia należy szczególnie rozbudować sytuacyjnie ze względu na główny kierunek penetracji badawczej?

- na jakich głównych problemach trzeba skoncentrować działalność badawczą i jaki zespół badawczy preferować dla osiągnięcia postawionych celów?

- w jaki sposób zachowywać równowagę między tematami wynikającymi z problemów węzłowych, a nie mieszczącymi się w ich obszarze?

- jak selekcjonować cele i problemy badawcze w stosunku do planowanego ćwiczenia?

- jaką postać /kompozycję/ nadać planom badań?

Znalezienie racjonalnych odpowiedzi na powyższe pytania zapewnia właściwe zestawienie planu badań. Opracowuje się je na szczeblu:

- Sztabu Generalnego WP;
- Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego;
- Inspekcji Sił Zbrojnych;
- dowództw rodzajów sił zbrojnych, sztabów rodzajów wojsk i szefostw służb;
- dowództw okręgów wojskowych i dowództw dywizji;
- uczelni wojskowych i instytutów naukowo-badawczych.

W skali sił zbrojnych główne problemy badawcze, z obowiązkowym zaznaczeniem ich celów, powinny być planowane:

- na pięciolecie, zgodnie i równoległe z "Dyrektywą Ministra Obrony Narodowej do działalności Sił Zbrojnych PRL w latach....";

- na każdy rok szkoleniowy zgodnie i równocześnie z "Rozkazem Ministra Obrony Narodowej do szkolenia Sił Zbrojnych PRL w roku ....".

W planie badań /teorii wojskowej/ należałoby ujmować: temat i cele badań; główne problemy badawcze i związane z nimi hipotezy robocze - tematy /ewentualnie i cele/ określonych ćwiczeń, w których przewiduje się prowadzenie badań, terminy przeprowadzenia ćwiczeń i badań; jednostki organizacyjne /osoby/ odpowiedzialne za przygotowanie badań; przewidywane nakłady na badania i spodziewane efekty badań.

Pięcioletnie i roczne plany badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń stanowią podstawę do szczegółowego planowania i prowadzenia określonych badań.

Przed rozpoczęciem planowania szczegółowego konieczne jest rozstrzygnięcie problemu: kto i jakimi metodami prowadzić będzie badania w czasie ćwiczeń? Kto opracuje całość uzyskanego materiału badawczego? Najprostszym rozstrzygnięciem byłoby powołanie specjalizujących się w badaniach grup lub zespołów badawczych. Nie zawsze będzie to jednak możliwe, jeżeli nawet na określonych szczeblach dowodzenia byłyby etatowe zespoły /grupy/ lub wyznaczeni oficerowie specjalizujący się w badaniach. Dlatego - w zależności od celu badań i zagadnień badawczych - do badania teorii wojskowej podczas ćwiczenia mogą być zobowiązani:

- kierownictwo ćwiczenia;
- zespoły kontrolno-badawcze;
- rozjemcy;
- zespół /grupa/ omówienia.

Obarczanie wymienionych grup /zespołów/ oficerów - nie licząc udziału w badaniach zespołów kontrolno-badawczych - dodatkową i bardzo odpowiedzialną funkcją badawczą nie jest, oczywiście, rozwiązaniem najlepszym. Należy się więc liczyć z tym, iż zadania mogą częściowo niedopracowane lub powierzchownie wykonane.

Doświadczenia uzyskane przez Armię Radziecką podczas badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych wskazują na celowość powoływania odpowiednio przygotowanych oficerów i tworzenia z nich etatowych /a więc specjalnych/ oddziałów, wydziałów i zespołów badawczych. Jest to, wydaje się rozwiązanie najlepsze.

Szczegółowe planowanie badań należy ściśle zintegrować z przygotowaniem konkretnego ćwiczenia. Równocześnie z powołaniem zespołu autorskiego do opracowania ćwiczenia należy ustalić zespół /grupę/ badawczy lub obarczyć zadaniem badawczym inne zespoły. Nie zawsze jednak będzie także możliwe powołanie już w tym czasie zespołu lub grupy badawczej w pełnym składzie. Dlatego może być powołany tylko kierownik zespołu lub odpowiednio przygotowany oficer, który "wejdzie" później w skład zespołu badawczego. "Reprezentant" badaczy jest niezbędnym w celu przygotowania podstawowych dokumentów planistycznych opracowywanych równocześnie z przygotowaniem ćwiczenia.

Dokumentem ukierunkowującym pracę zespołu autorskiego i zespołu badawczego powinien być plan kalendarzowy przygotowania ćwiczenia. Plan ten zawiera przede wszystkim wykaz wybranych problemów taktyczno-operacyjnych lub sprawdzanych parametrów taktyczno-technicznych nowego bojowego sprzętu technicznego itd. W planie tym /załącznik 10/ należy również przedstawić cele szkoleniowe i badawcze ćwiczenia. Ważne miejsce w planie kalendarzowym powinny ponadto zająć wymagania dotyczące zarówno strony taktyczno-operacyjnej i szkoleniowej, jak i badawczej ćwiczenia. Przykładowo mogą one dotyczyć określenia:

- sytuacji taktyczno-operacyjnych, w których przewiduje się prowadzenie badań;
- terenu, na którym zamierza się przeprowadzić ćwiczenie. Jeżeli zaistnieje potrzeba, należy także ustalić terminy rekonasansu terenu lub opracowania specjalnej notatki /opisu/ na temat obszaru ćwiczenia;
- ilości sił i środków angażowanych do ćwiczenia, mając na uwadze, że niekiedy do prowadzenia badań może być konieczne powoływanie na ćwiczenia określonych jednostek wojskowych - na całe ćwiczenie lub tylko jego fragmenty;

- rodzaju i ilości materiałów potrzebnych do sprawnego przeprowadzenia badań;
- organizacji i przygotowania zespołów /grup/ badawczych;
- trybu przygotowania ćwiczących, zwłaszcza z punktu widzenia osiągnięcia celów szkoleniowych i rozwiązywania problemów badawczych /w ramach uzyskania tzw. przepustki do ćwiczenia/.

Kolejny rozdział planu kalendarzowego powinien dotyczyć opracowania ćwiczenia i zawierać:

- skład zespołu autorskiego opracowującego ćwiczenie i ewentualny skład zespołu /grupy/ badawczego lub tylko oficera, który będzie współpracował z zespołem autorskim w sprawach badawczych;
- nazwę przedsięwzięć /zamierzeń/ związanych z opracowaniem ćwiczenia i badań;
- dokumenty wymagające szerszego omówienia lub zatwierdzenia przez przełożonych /kierownika ćwiczenia/;
- wykaz czynności i dokumentów opracowywanych przez zespół /grupę/ badawczy;
- terminy realizacji poszczególnych zadań.

Istotnym, a często pomijanym rozdziałem planu kalendarzowego jest rozdział dotyczący przygotowania rejonu lub miejsca przeprowadzenia ćwiczenia. Ujmuje się w nim przedsięwzięcia związane z przygotowaniem rejonu ćwiczeń /osoby odpowiedzialne, siły i środki oraz terminy wykonania/.

Plan kalendarzowy może być korygowany i uzupełniany w toku opracowywania ćwiczenia i badań.

Kolejnym dokumentem z zakresu badania teorii wojskowej podczas ćwiczeń, opracowywanym zazwyczaj równocześnie z planem przeprowadzenia ćwiczenia, jest plan badań taktyczno-operacyjnych w ćwiczeniu. Może on być opracowany w różnych wariantach. Jeden z jego wariantów - wariant A /załącznik 11/ może

zawierać cele badań, a następnie - uszeregowaną według etapów ćwiczenia - treść etapów prowadzenia badań. W poszczególnych etapach badań mogą być wyszczególnione:

- główne problemy badawcze;
- metody badań;
- ogniwa organizacyjne ćwiczenia, których działanie będzie stanowiło przedmiot badań;
- czynności zespołu badawczego w stosunku do działalności osób funkcyjnych, komórek organizacyjnych oraz wojsk;
- terminy zebrania materiałów badawczych i przedstawienia na ich podstawie uogólnionych wyników.

Inny na przykład wariant - wariant B /załącznik 12/ planu przeprowadzenia badań może być jeszcze bardziej związany treściowo z ćwiczeniem. W planie tym ujmuje się:

- cele ćwiczenia;
- cele badawcze, a niekiedy sformułowanie hipotezy roboczej;
- cele poszczególnych etapów - szkoleniowe i badawcze;
- zagadnienia szkoleniowe;
- problemy badawcze związane z zagadnieniami szkoleniowymi;
- wykonawców /dowódców i sztaby uczestniczące w ćwiczeniu, które objęto badaniami, dowództwa i szefostwa rodzajów wojsk i służb oraz ich działanie w każdym etapie itp./.

Następnym rozdziałem omawianego planu będzie rozdział określający kolejność zbierania i opracowywania materiałów badawczych. Powinien on zawierać:

- nazwę materiałów badawczych i jednostki, których te materiały dotyczą;
- zespół, grupę, oficera odpowiedzialnych za wykonanie poszczególnych zadań;

- adresata i formę, w jakiej należy przedstawić materiał badawczy;

- terminy wykonania zadań.

Trzeci rozdział planu może zawierać kolejność i sposób uogólnienia wyników badań. W rozdziale tym określa się:

- treść materiału badawczego i przez kogo ma być on opracowywany /zespół, grupę, oficera/;

- komu i w jakiej formie należy przedstawić uogólnione wyniki badań /artykuł, wnioski wdrożeniowe, projekt zarządzenia wykonawczego, instrukcji, studium rozdziału podręcznika, uzupełnienia regulaminu itp./;

- osobę odpowiedzialną za całość planowanych badań oraz termin ich zakończenia i przedstawienia wyników.

Przedstawione przykładowo plany ukierunkowują i zmuszają do systematycznego przygotowywania badań oraz wiążą je ściśle z celami i zagadnieniami opracowywanego ćwiczenia.

Ćwiczenia, w których celem jest sprawdzanie teorii wojskowej w szerokim zakresie, mogą być prowadzone na podstawie planów /programów/ długofalowych. Jeżeli, na przykład, zarysował się nowy kierunek rozwoju wojsk lądowych, wówczas trzeba opracować do jego zbadania program na kilka lat przewidujący dokonanie wielu różnorodnych eksperymentów i przeprowadzenie ćwiczeń doświadczalnych i eksperymentalnych. Do takiego programu należy włączyć również opracowania teoretyczne oraz przewidzieć w nim przeprowadzenie ćwiczeń z zastosowaniem elektronicznej techniki obliczeniowej oraz modeli strukturalno-logicznych i matematycznych. Słuszne wydaje się, ażeby każde przewidziane w programie ćwiczenie doświadczalne poprzedzone było opracowaniem i analizą odpowiednich modeli.

Konsekwentne dążenie do nadania należytej rangi badaniom teorii wojskowej w czasie ćwiczenia wymaga opracowania planu

przygotowania kierownictwa ćwiczenia i zespołów /grup/ badawczych do przeprowadzenia ćwiczenia i badań. W planie tym /załącznik 13/ precyzuje się:

- cele ćwiczenia;
- cele przygotowania do ćwiczenia kierownictwa ćwiczenia i zespołów /grup/ badawczych.

Następnie ustala się zasadnicze przedsięwzięcia w zakresie przygotowania ćwiczenia, w których wyróżnia się:

- główne przedsięwzięcia szkoleniowe, tematy i zagadnienia szkoleniowe;
- samodzielne studiowanie literatury przedmiotu, terenu, wniosków z ćwiczeń, doświadczeń historycznych;
- zorganizowane przygotowanie teoretyczne /wykłady, seminaria, konwersatoria, zajęcia grupowe/;
- studiowanie dokumentów dotyczących przygotowania i prowadzenia ćwiczenia oraz przygotowania i prowadzenia badań;
- szkolenie praktyczne, podczas którego ćwiczebnie przerabia się fragmenty ćwiczenia, /w tym rekonesans/ a niekiedy nawet ćwiczenie w całości.

Plan przygotowania kierownictwa ćwiczenia i zespołów /grup/ badawczych powinien uwzględniać zarówno realne warunki zorganizowania, jak i przeprowadzenia ćwiczenia oraz przewidywanych w nim badań. Odpowiednie integrowanie zespołów badawczych z kierownictwem i zespołem autorskim ćwiczenia stanowi rękojmię głębokiego zrozumienia istoty i treści rozgrywanych sytuacji, poznania szkolonych oraz poznania terenu działań. Ma to ogromne znaczenie w racjonalnym przygotowaniu tych zespołów /grup/ do prowadzenia badań.

Niekiedy może być konieczne opracowywanie specjalnego planu przygotowania zespołów /grup/ badawczych. W planie tym /załącznik 14/, oprócz celu ćwiczenia i celu przygotowania tych

zespołów /grup/ określa się:

- przedsięwzięcia zapewniające to przygotowanie na odpowiednim poziomie;
- termin i czas trwania danego przedsięwzięcia; kto je organizuje i prowadzi, miejsce realizacji.

Po powołaniu zespołu /grupy/ badawczego lub powierzeniu tej funkcji innym zespołom występującym w ćwiczeniu, opracowuje się plan prowadzenia badań w komórce organizacyjnej dowództwa, sztabu, czy szefostwa lub jednostce wojskowej. W planie tym /załącznik 15/ - oprócz celu prowadzenia badań - określa się kolejność ich prowadzenia według etapów ćwiczenia oraz konkretyzuje /w ramach tych etapów/:

- czas astronomiczny i operacyjny;
- zagadnienia szkoleniowe;
- zagadnienia badawcze;
- bezpośrednią odpowiedzialność za jakość badań;
- terminy i sposób opracowania materiałów badawczych.

Ustala się również kolejność uogólniania materiałów badawczych.

Na podstawie powyższego planu zespół /grupa/ badawczy opracowuje dokumenty pomocnicze służące usprawnieniu badań i uzyskaniu niezbędnych, wyczerpujących materiałów badawczych w odniesieniu do każdego problemu. Mogą to być specjalne arkusze badań /załączniki nr nr 16,17,18,19 i 20/ lub specjalne ankiety /załącznik nr 21/. Wszystkie te dokumenty mogą być odpowiednio modyfikowane, uzupełniane, rozszerzane lub skracane, stosownie do konkretnych potrzeb związanych z zebraniem i opracowaniem wyników badania teorii wojskowej w czasie ćwiczenia. Treść tych pomocniczych dokumentów dodatkowo przemawia za równoczesnym z powoływaniem zespołu autorskiego ćwiczenia zespołu do planowania badań teorii wojskowej w tym ćwiczeniu.

W planowaniu badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń celowo jest uwzględniać w odpowiednim zakresie ćwiczenia przygotowane i prowadzone przez Inspekcję Sił Zbrojnych. Stanowią one bowiem wyjątkowo żyzny grunt do badań, umożliwiając uzyskiwanie obiektywnego, bardzo cennego wytworu badawczego. Do tego typu badań można byłoby stosownie przygotowywać i specjalizować oficerów Inspekcji Sił Zbrojnych lub organizować wyspecjalizowane zespoły /grupy/ badawcze z zewnątrz, zwłaszcza z uczelni wojskowych i instytucji centralnych MON.

Podczas przygotowywania ćwiczeń inspekcyjnych, w których realizowane byłyby cele badawcze, powinny obowiązywać zasady planowania omówione wcześniej.

Ideowy schemat przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia, w którym jest badana teoria wojskowa został przedstawiony w załączniku nr 22.

IV. PRZYGOTOWANIE ZESPOŁÓW I GRUP BADAWCZYCH DO PROWADZENIA BADAŃ W CZASIE ĆWICZEŃ

Do badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń wyznacza się zespoły /grupy/ badawcze. Zespoły badawcze organizowane są w ćwiczeniach, w których bada się wiele problemów, natomiast grupy badawcze - w ćwiczeniach, w których bada się tylko 1-2 problemy. Do badania problemów wycinkowych mogą być angażowane zespoły kontrolno-badawcze, oficerowie kierownictwa, oficerowie grup operacyjnych i rozjemcy.

Istnieje pogląd, że dowódca i sztab prowadzący ćwiczenie, w którym zwłaszcza bada się teorię wojskową, muszą zwracać uwagę na stronę organizacyjną przedsięwzięcia, natomiast zadania związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem prac badawczych powinny wykonywać specjaliści wyznaczeni oficerowie. Jest to pogląd niewłaściwy, gdyż nie mobilizuje osób odpowiedzialnych za wykonanie głównego zadania, dla którego przeprowadza się ćwiczenie.

Ćwiczenie będzie owocne wtedy, kiedy osoby za nie odpowiedzialne dokładnie znać będą istotę problemów badawczych oraz przyjętą metodę ich rozwiązywania.

Do podstawowych zadań zespołów /grup/ badawczych należy:

- opracowanie planu badań;
- przeprowadzenie bezpośrednich badań w ćwiczących sztabach i wojskach;
- zebranie materiałów opracowanych przez osoby nie wchodzące w skład zespołu badawczego /grupy badawczej/ na przykład od rozjemców, grupy omówienia, grup podgrywających itp. i odpowiednie ich wykorzystanie;
- opracowanie wyników badań;
- upowszechnienie wyników badań.

W niektórych wypadkach zespoły /grupy/ badawcze mogą również wykonywać zadania pośrednio związane z badaniami teorii wojskowej, np. uczestniczyć w opracowaniu ćwiczeń, w czasie których będą prowadzone badania.

Struktura organizacyjna zespołu badawczego zależy od wielu takich czynników, jak: rodzaj ćwiczenia, zakres prowadzonych badań, czas trwania ćwiczenia, stopień przygotowania poszczególnych oficerów do pracy w zespole itp. Najczęściej w skład tego zespołu wchodzi:

- kierownik zespołu badawczego podlegający bezpośrednio kierownikowi ćwiczenia;
- grupy badawcze /od kilku do kilkunastu^{x/}/ - realizujące konkretne zadania badawcze.

Skład ilościowy zespołów /grup/ badawczych może być różny. Orientacyjnie w jego skład może wchodzić kilkunastu a nawet kilkudziesięciu oficerów^{xx/}, a w skład grupy kilku oficerów^{xxx/}. Zawsze należy maksymalnie ograniczać liczebność zespołów /grup/, ale tak, aby nie wpłynęło to ujemnie na jakość ich pracy.

---

x/ Na przykład w ćwiczeniu "LATO-78" w skład zespołu badawczego wchodziło 7 grup badawczych, każda w składzie 10-12 osób. W ćwiczeniu dywizyjnym z wojskami prowadzonym przez Dowództwo SOW i ASG WP we wrześniu 1974 r. w skład zespołu badawczego wchodziło 27 grup badawczych w liczbie od 1 do kilkunastu osób w każdej grupie.

xx/ Na przykład w ćwiczeniu "LATO-78" w skład zespołu badawczego wchodziło około 80 oficerów, a na ćwiczeniu dywizyjnym z wojskami prowadzonym przez Dowództwo SOW i ASG WP we wrześniu 1974 r. około 100 oficerów.

xxx/ Uzyskane w tym zakresie doświadczenia NAL NRD wskazują, "że najlepsze wyniki uzyskuje grupa badawcza w składzie 2-3 oficerów", płk R.SCHMIDT, ppłk R.LEBACHNER, Militar Wesen nr 11/1977 r. O prowadzeniu wojskowych badań naukowych w czasie ćwiczeń. Tłumaczenie z języka niemieckiego, "Myśl Wojskowa" nr 1/1977 r., str.186.

Zespoły /grupy/ badawcze organizują, w celach badawczych, przede wszystkim sztaby przygotowujące ćwiczenia. Mogą one być wysyłane z innych instytucji, w tym z akademii wojskowych, wyższych szkół oficerskich i komórek naukowo-badawczych. Wówczas realizują one plany badań instytucji, które je wysłały.

W skład zespołów /grup/ badawczych zwykle wchodzi specjaliści różnych rodzajów wojsk i służb. W niektórych wypadkach na przykład podczas badania problemów dotyczących wojsk rakietowych i artylerii, w skład zespołów /grup/ mogą wchodzić oficerowie tylko tego rodzaju wojsk. Jeżeli w ćwiczeniu bada się nowe rodzaje broni, bojowego sprzętu technicznego, oporządzenia itp. to w skład zespołów /grup/ badawczych celowo jest włączać przedstawicieli zakładów produkujących tę broń czy sprzęt.

Od osób wyznaczonych do składu zespołów /grup/ badawczych wymaga się: głębokiej wiedzy ogólnej i operacyjno-taktycznej; odpowiedniego doświadczenia; umiejętności uogólniania faktów i wyciągania prawidłowych wniosków; dokładności w wyrażaniu myśli; wyjątkowej dociekliwości i uporu.

Treść przedsięwzięć związanych z przygotowaniem badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń, opracowaniem wyników końcowych wymagają wysokiego poziomu przygotowania oficerów biorących udział w tym przedsięwzięciu, a także dowódców i oficerów sztabów. Trudno jest jednak w pełni skutecznie rozwiązywać zagadnienia dowodzenia wojskami i prowadzenia badań. W związku z tym dużą rolę spełnia dobrze przygotowana grupa badawcza. Na podstawie zawczasu sporządzonego planu badań oraz metodyki ich prowadzenia może efektywnie zbadać węzłowe problemy, wszechstronnie sprawdzić szereg koncepcji i w rezultacie sformułować uzasadnione wnioski końcowe. Działanie tej grupy będzie skuteczniejsze, jeżeli w skład jej wchodzi w większości jedni i ci sami oficerowie specjalizujący się w danej dziedzinie wojskowej.

Należy bowiem zdawać sobie sprawę z tego, że przy rozwiązywaniu dowolnego problemu nie można ograniczyć się do przeprowadzenia tylko jednego doświadczenia, nawet najlepiej zorganizowanego.

Praktyka bowiem potwierdza, że wyniki jednego - dwóch sprawdzeń praktycznych nie wystarczają do wyciągnięcia ostatecznych wniosków. Niezbędny jest szereg eksperymentów, nabyta przy tym wprawa oraz stale doskonalona metodyka. Stąd konieczne jest, aby organizowanie i badanie tych samych problemów realizowała od początku do końca ta sama w zasadzie grupa ludzi.

Grupa badawcza powinna mieć ściśle określone prawa i obowiązki od chwili rozpoczęcia eksperymentu do chwili wdrożenia jego wyników do działalności praktycznej /udział czy opracowanie planu badań dokumentów planistycznych związanych z ćwiczeniami, bezpośrednie uczestniczenie w realizacji wszystkich przedsięwzięć związanych z przygotowaniem oficerów, sztabów i wojsk, zapoznanie się z realizowanymi przedsięwzięciami, dokonywanie wstępnych eksperymentów/.

Członkowie zespołów /grup/ badawczych nie są przełożonymi ćwiczących, nie mają także uprawnień w stosunku do aparatu kontrolującego, grup operacyjnych, podgrywających itp. Dlatego też osoby prowadzące badania musi cechować takt i umiar, a zatem dobór pracowników do zespołu /grupy/ musi być bardzo wnikliwy. Przy formowaniu zespołu /grupy/ należy kierować się zasadami:

- kompleksowości, tj. włączaniem do zespołu /grupy/ specjalistów z różnych dziedzin wiedzy;

- tolerancji, czyli doborem takich ludzi, którzy byliby zdolni, mimo wzajemnych sympatii, czy antypatii do wspólnego wysiłku;

- kompetencyjności, tj. pozyskiwaniem do zespołu takich pracowników, którzy powierzone im zadania wykonają najlepiej;
- ciągłości, zgodnie z którą selekcja i dobór pracowników do zespołu trwa permanentnie.

Im bardziej przygotowani pod względem zawodowym i metodologicznym oficerowie znajdują się w zespołach /grupach/ badawczych, tym wyższą rangę zyskują rezultaty ich pracy, tym bardziej harmonijne będą stosunki międzyludzkie w trakcie pracy.

Praktyka szkoleniowa wskazuje, że nie zawsze przestrzega się zasad doboru oficerów do zespołów /grup/ badawczych, szczególnie w ćwiczeniach szczebla okręgowego i taktycznego. Często wyznacza się coraz to innych oficerów oraz tych, którzy nie mieli do czynienia z badaniami teorii wojskowej podczas ćwiczeń. Zbyt duże zmiany w zespole wpływają ujemnie na poziom badań, a "opracowane przez poszczególne OW i niektóre IC MON materiały z ćwiczeń doświadczalnych w większości wypadków nie ujmują w sposób analityczny badanej problematyki. Często sformułowania wniosków i postulatów pokrywają się z od dawna przyjętymi ustaleniami regulaminowymi. Również poważnym niedociągnięciem jest brak konkretnych wskazań do wykorzystania w praktycznym szkoleniu wyników badań i doświadczeń"^{x/}.

Praca zespołów /grup/ badawczych nie ogranicza się do okresu trwania poszczególnych ćwiczeń. Z doświadczeń wynika, że w chwili zakończenia ćwiczenia zespoły /grupy/ badawcze przeważnie wykonują tylko 1/4 - 1/3 pracy dotyczącej opracowania wyników badań. A więc zasadniczą część pracy wykonuje się po zakończeniu ćwiczenia, co jest jednak trudne, gdyż poszcze-

---

x/ Analiza wniosków z przeprowadzonych ćwiczeń i badań doświadczalnych oraz propozycje ich upowszechnienia. Wyd. MON, Inspektorat Szkolenia - Zarząd II, Warszawa 1974 r., s. 56-57.

gólni członkowie zespołów /grup/ muszą wykonywać codzienne obowiązki służbowe. W tej sytuacji zebranie zespołu, nawet w zmniejszonym składzie, do opracowania wyników badań jest przedsięwzięciem skomplikowanym. Dlatego też najczęściej do opracowania wyników badań wyznacza się poszczególnych oficerów, którzy wykonują tę pracę kosztem obowiązków na zajmowanym stanowisku służbowym. Czas opracowania wyników badań jest wtedy zwykle długi, kilkumiesięczny. Ma to ujemny wpływ na jakość wyników opracowania gdyż wiele istotnych szczegółów ulega zapomnieniu. Praca zamiast kolektywnej staje się indywidualną.

Wydaje się, że dla podniesienia poziomu badań można w sztabach organizujących ćwiczenia przygotowywać pewną liczbę oficerów do badania teorii wojskowej. Chodzi przede wszystkim o wytypowanie w tym celu oficerów o odpowiednich predyspozycjach do pracy naukowej, a następnie włączanie ich do zespołów względnie ustabilizowanych. Można również włączać do zespołów oficerów akademii wojskowych, wyższych oficerskich szkół i innych komórek naukowych, zajmujących się badaniem teorii wojskowej. Niewątpliwie wówczas wyniki badań i ich opracowanie byłoby bardziej pełne. Oficerowie z uczelni nie mogą jednak, oczywiście, uczestniczyć we wszystkich ćwiczeniach. Ale należy angażować ich do ćwiczeń najbardziej skomplikowanych i o szerokiej problematyce badawczej.

Podstawowym warunkiem pomyślnego przeprowadzenia badań teorii wojskowej jest staranne przygotowanie zespołów /grup/ badawczych do wykonywania powierzonych im zadań. Zależy ono od właściwej koncepcji ogólnej przygotowania osób funkcyjnych do ćwiczeń, posiadanego doświadczenia w prowadzeniu badań teorii wojskowej, ilości czasu przeznaczanego na przygotowanie zespołu /grupy/ do badań w konkretnym ćwiczeniu, zakresu prowadzonych badań itp.

Kolejność i sposób przygotowania zespołów /grup/ badawczych mogą być następujące:

- zapoznanie się z planem badań i planem przeprowadzenia ćwiczenia;

- studiowanie: literatury przedmiotu; metodologii prowadzenia badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń; doświadczeń z uprzednio przeprowadzonych ćwiczeń; doświadczeń historycznych; doświadczeń z lokalnych konfliktów zbrojnych; terenu;

- przygotowanie technicznych środków i dokumentów pomocniczych wykorzystywanych podczas badań.

Zespoły /grupy/ badawcze powinny zapoznać się z planem badań na odprawie instruktazowej prowadzonej przez kierownika zespołu /grupy/ na 1 - 2 miesiące przed terminem ćwiczenia. Należy wówczas dokładnie omówić plan badań, sposób przygotowania się zespołu /grupy/ do pracy, a także wyjaśnić problemy organizacyjne. Każdy członek zespołu /grupy/ powinien być zapoznany również z tematem ćwiczenia, celami i problemami badawczymi, metodami badawczymi, jakie będą stosowane podczas badań, materiałowo-technicznym zabezpieczeniem badań. Powinien ponadto poznać uczestników zespołu /grupy/ badających poszczególne problemy oraz terminy zasadniczych przedsięwzięć związanych z przygotowaniem zespołu /grupy/ do pracy i przeprowadzeniem badań.

Sposób zapoznania zespołów /grup/ badawczych z planem przeprowadzenia ćwiczenia zależy głównie od ogólnej koncepcji zapoznawania z nim osób funkcyjnych. Na ćwiczeniu operacyjnym zwykle zespół badawczy zapoznaje się z planem przeprowadzenia ćwiczenia na odprawie organizowanej przez kierownictwo ćwiczenia oraz w wyniku samodzielnego studiowania materiałów opracowanych do ćwiczeń. Na ćwiczeniach taktycznych, zwłaszcza z wojskami, organizowany jest również instruktaz w terenie.

W wyniku odprawy, instruktażu i samodzielnego studiowania członkowie zespołów /grup/ badawczych powinni dokładnie poznać zarówno część opisową, jak i graficzną planu przeprowadzenia ćwiczenia. Podczas studiowania części opisowej szczególną uwagę należy zwracać na: cele szkoleniowe; rodzaj i czas przeprowadzenia ćwiczenia; skład wojsk; rozmach i etapy ćwiczenia; organizację podgrywki, łączności i dowodzenia, a w ćwiczeniach dwustronnych - również i na działania strony przeciwnej. Zapoznając się z częścią graficzną główną uwagę należy zwracać przede wszystkim na poznanie: zamiaru operacyjno-taktycznego /taktycznego/ stron; położenia wyjściowego; zadań bojowych wojsk; zarysu dynamiki walki. Jest to niezbędne do zrozumienia istoty ćwiczenia i dalszego przygotowania się do badań.

Niezmiernie ważne jest zapoznanie się z planowanym działaniem wojsk. Szczególnie odnosi się to do ćwiczeń z wojskami, w których ograniczone i kosztowne jest powtarzanie ich działania, a przeoczenie jakiegoś fragmentu może spowodować niezrealizowanie celów badawczych. Dlatego też studiując plan przeprowadzenia ćwiczenia należy analizować poszczególne sytuacje z uwzględnieniem orientacyjnego czasu wyjścia wojsk na określone rubieże. Jest to niezbędne między innymi do właściwego zorganizowania działalności zespołów /grup/ badawczych podczas prowadzenia badań.

Z kolei plan przeprowadzenia ćwiczenia powinien uwzględniać konkretne potrzeby w zakresie badań. Dotyczy to szczególnie ćwiczeń eksperymentalnych prowadzonych z wojskami. W tym wypadku bardzo często trzeba będzie "rozpracowywać" niektóre fragmenty ćwiczenia, nawet w kilku wariantach. Na przykład do zbadania problemów dotyczących ataku przedniego skraju obrony nieprzyjaciela może się okazać celowe opracowanie różnych wariantów ugrupowania wojsk własnych. Natomiast do zbadania możliwości załadowania taktycznego desantu śmigłowcowego może być

opracowanie kilku wariantów rozmieszczenia załadowanych wojsk w śmigłowcach. Opracowanie różnych wariantów działania wojsk usprawnia przebieg badań^{x/}. Warianty te powinny być opracowane na mapach lub szkicach albo schematach, a każdy z wariantów wnikliwie przestudiowany przez członków zespołów /grup/ badawczych.

Studiowanie literatury przedmiotu to jeden z najważniejszych etapów przygotowania zespołów /grup/ badawczych. Bez przestudiowania niezbędnych materiałów teoretycznych niemożliwe jest prowadzenie badań i dokonanie jakichkolwiek uogólnień oraz wyciągnięcie właściwych wniosków.

Wszechstronne studiowanie literatury na wybrany ściśle odpowiadający przedmiotowi badań temat powinno umożliwić: głębokie zrozumienie tendencji rozwojowych badanego zjawiska; określenie wpływu środków walki i innych czynników na ten rozwój; ustalenie właściwego sposobu podejścia do badanych problemów.

Jeśli przedmiotem badań będzie na przykład prowadzenie natarcia przez związek taktyczny w rejonie zurbanizowanym, to należy przede wszystkim przestudiować zasady organizacji i prowadzenia natarcia przez związki taktyczne właśnie w tego rodzaju terenie oraz zasady organizacji i prowadzenia obrony przez nieprzyjaciela w terenie zurbanizowanym.

---

x/ Z doświadczeń wynika, że ustalenie kolejnych wariantów działań wojsk dopiero w czasie prowadzenia ćwiczenia pochłania bardzo dużo czasu, bowiem każdy wariant ustala się w wyniku przewlekłych dyskusji i narad kierownictwa ćwiczenia, dowódców i oficerów sztabów ćwiczących wojsk, a także członków zespołów /grup/ badawczych. W konsekwencji czas "deliberowania" nad kolejnymi wariantami niejednokrotnie jest dłuższy od czasu, jaki pozostaje na przeprowadzenie właściwych badań. W tym czasie ćwiczące wojska oczekują na odpowiednie decyzje.

Studiowanie literatury odbywa się głównie w ramach samokształcenia, a jego zakres zależy od dotychczasowej jej znajomości przez członków zespołu, ilości opracowań na dany temat, posiadanego czasu itp. Szeroki krąg zagadnień, które będą badane w czasie ćwiczeń oraz różnorodność funkcji wykonywanych w zespołach powodują, że zakres zagadnień, jakie powinni zgłębić poszczególni jego członkowie, będzie zróżnicowany. Jednak zagadnienia sztuki operacyjnej i taktyki ogólnej oraz metodologii prowadzenia badań powinny być studiowane przez wszystkich członków zespołu, natomiast taktyki rodzajów wojsk i służb - przede wszystkim przez oficerów badających problemy rodzajów wojsk i służb.

Sprawność metodologiczna członków zespołów /grup/ badawczych polega na umiejętności dobierania właściwych metod badawczych, umożliwiających zebranie obiektywnych faktów o badanym problemie. Bez głębokiej znajomości metod badawczych niemożliwe jest rozwiązywanie problemów badawczych. Członkowie zespołów /grup/ badawczych muszą posługiwać się metodami empirycznymi, umieć uogólniać dane pochodzące z obserwacji w abstrakcyjnej, racjonalnej formie.

Metodologia badań nastręcza najwięcej trudności zespołom /grupom/ badawczym. Składa się na to wiele przyczyn, a w tym brak szerszych opracowań teoretycznych i większego doświadczenia w prowadzeniu badań. Stąd też zespoły /grupy/ badawcze przygotowując się do pracy powinny szczególną wagę zwrócić na studiowanie metodologii, a przede wszystkim na zapoznanie się:

- z metodami badań stosowanymi w konkretnym ćwiczeniu;
- organizacją pracy zespołów /grup/ badawczych podczas badań;
- zasadami opracowywania wyników badań.

Problemy te powinny być treścią wykładów, seminariów i dyskusji, zajęć grupowych. Materiały przygotowane do szkolenia muszą umożliwić przeprowadzenie szkolenia zbiorowego oraz samokształcenie poszczególnych członków zespołu /grup/ badawczych.

Duże znaczenie w przygotowaniu zespołów /grup/ badawczych ma również umiejętność studiowania materiałów z uprzednio przeprowadzonych ćwiczeń. Trzeba przede wszystkim określić, w jakim stopniu dane ćwiczenie odzwierciedlało taktyczno-operacyjne zasady i założenia współczesnej walki, bitwy lub operacji. Studiując dane zagadnienie, należy uwzględniać doświadczenia uzyskane w czasie nie jednego ćwiczenia, lecz kilku ćwiczeń. Im większa ilość ćwiczeń zostanie przeanalizowana, tym mniej jest prawdopodobne, że studiujące zespoły /grupy/ wyciągną niewłaściwe wnioski. Porównywanie wniosków z kilku ćwiczeń sprzyja również sformułowaniu wiarygodnych wyników co do zamierzeń przeciwnika.

Studiując materiały z ćwiczeń w żadnym wypadku nie można w wyniku dowolnego "preparowania" różnych danych wpływać na zmianę ukształtowanych już przedtem poglądów studiującego. Trzeba zachować uczciwość naukową i śmiałość, a jeśli dane z ćwiczeń dość przekonująco świadczą o niesłuszności poglądów, odrzucić je.

Z materiałów z ćwiczeń trzeba uwzględniać nie tylko dodatnie, lecz także ujemne doświadczenia.

Studiowanie doświadczeń historycznych rozszerza horyzonty myślowe, rozwija wyobraźnię operacyjno-taktyczną oraz przyczynia się do poznania uwarunkowań i prawidłowości występujących na polu walki. Wiele przykładów historycznych można wykorzystać dla udokumentowania różnych tez i twierdzeń wysuwanych przez zespoły /grupy/ badawcze. Dlatego doświadczenia historyczne mają duże wartości zarówno poznawcze, jak i użytkowe. Wiele

bowiem ogólnych zasad sztuki operacyjnej i taktyki stosowanych w minionych wojnach zachowuje swoje znaczenie, chociaż konkretne ich zastosowanie może zmieniać się pod wpływem nowych warunków pola walki. Bardzo cenne są doświadczenia uzyskane w czasie wojen i konfliktów lokalnych po drugiej wojnie światowej, oczywiście jeśli uwzględnia się ich charakter oraz specyficzne /fizyczno-geograficzne i polityczno-demograficzne/ właściwości teatrów działań wojennych, na których występują.

Stąd też studiowanie doświadczeń historycznych, wojen lokalnych i konfliktów zbrojnych wymaga od zespołów /grup/ badawczych dużej wnikliwości badawczej, umiejętności dostrzegania w przeszłości symptomów właściwych współczesności oraz zdolności ujawniania analogii pomiędzy dniem wczorajszym a dzisiejszym i jutrzejszym. Wyraźnie mniejsza spójność między historyczną rzeczywistością a przewidywanymi potrzebami współczesnego pola walki wymaga selekcji historycznych faktów, zjawisk i tendencji, zastosowania odpowiedniej metody ich interpretacji oraz ostrożnego i bardzo elastycznego wykorzystania wniosków w praktyce.

Możliwości wykorzystania doświadczeń wojennych w badaniach teorii wojskowej są praktycznie ogromne, albowiem wszelkie problemy badawcze powinny być konfrontowane z wnioskami mającymi historyczną motywację.

Współczesne działania bojowe charakteryzuje duży rozmach przestrzenny, obejmują one obszary bardzo zróżnicowane pod względem topograficznym, społeczno-politycznym i ekonomicznym. Czynniki te wywierają duży wpływ na możliwości prowadzenia działań bojowych i powinny być uwzględniane w badaniach poszczególnych problemów teorii wojskowej. Stąd też zespoły /grupy/ badawcze - przygotowując się do pracy - powinny gruntownie przestudiować teren w pasie ćwiczących wojsk i sąsiadów. Teren należy studiować w ścisłym powiązaniu z sytuacją społeczno-polityczną i wa-

runkami ekonomicznymi rozpatrywanego obszaru.

Sprawność prowadzonych badań i opracowania ich wyników zależą również od właściwego przygotowania pracy zespołów /grup/ badawczych pod względem technicznym. Składają się na nie opracowanie odpowiednich programów obserwacji, sporządzanie dokumentacji technicznej oraz dobór niezbędnego sprzętu technicznego, umożliwiającego rejestrowanie i notowanie faktów i wydarzeń badanych zjawisk. W tym też celu podczas przygotowywania zespołów /grup/ badawczych do pracy, w zależności od przyjętych metod badawczych, sporządza się różnorodne formularze i blankiety dokumentów. Mogą to być: protokoły, zestawienia, karty obserwacji, treść ankiet i pytań do wywiadów itp. Zespoły /grupy/ badawcze wyposażone w takie "narzędzia" pracy mają znacznie ułatwione zadanie i mogą z powodzeniem realizować nawet skomplikowany i obszerny program badań.

Przygotowanie odpowiedniego kompletu dokumentów jest bardzo odpowiedzialną czynnością w okresie przygotowania badań. Od solidności wykonania tych materiałów zależy bowiem w znacznym stopniu dokładność, precyzja i wszechstronność właściwych badań. Mimo pozorów wykonanie tej technicznej strony badań nie jest bynajmniej łatwe. Członkowie zespołów muszą przejawiać dużą dozę inwencji i wykazać umiejętność przewidywania, aby móc uwzględnić w programach i formularzach wszystkie istotniejsze zagadnienia, które mogą mieć znaczenie podczas realizowania celów badawczych. Jest to konieczne, gdyż w toku właściwych prac w terenie nie będzie ani czasu, ani możliwości na wykonanie tych czynności.

Niemniej skrupulatnie należy przygotować techniczne środki rejestracji i utrwalania badanych faktów i zjawisk. Należy dążyć do wyposażenia zespołów /grup/ badawczych w najnowocześniejszy sprzęt: magnetofony, aparaty fotograficzne,

aparały filmowe, stopery itp. Potrzebne środki techniczne muszą być jeszcze przed badaniami dokładnie sprawdzone, a obsługa /najczęściej poszczególni członkowie zespołów /grup/ badawczych/ obeznana z zasadami ich eksploatacji. W celu uregulowania organizacyjnej strony posługiwania się aparaturą badawczą można sporządzić plany użycia poszczególnych rodzajów sprzętu technicznego. Szczególnie ważne jest opracowanie sposobu wykorzystania kamer filmowych oraz przygotowanie w tym celu odpowiednich scenariuszy i koncepcji filmów badawczych.

Przedstawione zasady przygotowania zespołów /grup/ badawczych w dużej mierze odnoszą się również do zespołów kontrolno-badawczych. Zasadnicze różnice będą polegały przede wszystkim na tym, że w przygotowaniu zespołów kontrolno-badawczych problemy przygotowania do badań będą się przeplatały z problemami przygotowania do kontroli. Zakres badań prowadzonych przez zespół kontrolno-badawczy w porównaniu z zakresem badań zespołu /grupy/ badawczego z reguły będzie mniejszy. Stąd też będzie mniejszy zakres przedsięwzięć przygotowawczych do badań.

Niekiedy z oficerami - uczestnikami badań przeprowadza się cykl zajęć, podczas których wygłasza się wykłady na tematy problemowe oraz prowadzi dyskusje o metodyce badań. Można też stosować metodę kompleksowego przerabiania problemów dotyczących zmian w organizacji wojsk oraz sposobach działań bojowych, a także konstruowaniu nowych wzorów sprzętu technicznego i uzbrojenia. Istota tej metody polega na tym, że poszczególni specjaliści otrzymują polecenie przygotowania wykładów na węzłowe tematy problemowe. Następnie na zajęciach seminaryjnych lub konferencjach tematycznych składają sprawozdania z przeprowadzonych prac, nad którymi z kolei prowadzi się dyskusję. Uzgodnione wnioski i zalecenia sprawdza się następnie podczas ćwiczeń, np. dowódczo-sztabowych i zajęć prowadzonych metodą musztry bo-

jowej oraz poprzez rozwiązywanie przez oficerów epizodycznych zadań taktycznych. Końcowe ćwiczenia, w których sprawdza się badane problemy teorii wojskowej, stanowią podstawę do uzyskania i sformułowania ostatecznych wniosków i zaleceń.

Jeśli prowadzi się badania dotyczące najbardziej skutecznych sposobów użycia zwłaszcza nowych środków walki zbrojnej, nowych struktur organizacyjnych i poprzez porównania próbuje się ustalić optymalne kierunki dalszego rozwoju środków i sposobów działań bojowych oraz organizacji wojsk, to trudno jest bez wstępnych zabiegów szkoleniowo-przygotowawczych osiągnąć pożądane wyniki.

Praca partyjno-polityczna prowadzona w okresie przygotowywania ćwiczenia powinna być skierowana przede wszystkim na wyjaśnianie istoty i ważności planowanych eksperymentów oraz wyrobienie u ćwiczących poczucia odpowiedzialności za osiągnięcie postawionych celów. Niezmiernie ważne jest również, ażeby każdy żołnierz czuł i rozumiał że wykonuje ważne i potrzebne zadanie związane z podniesieniem gotowości bojowej sił zbrojnych.

Przedsięwzięcia przygotowawcze mają duże znaczenie, lecz odgrywają podrzędną rolę w stosunku do przedsięwzięć wykonywanych bezpośrednio podczas badań. Aby badania przebiegały pomyślnie, członkowie zespołu /grupy/ badawczego muszą znać sytuację na bieżąco, gdyż plan ćwiczenia opracowuje się w ogólnym zarysie, a szczegóły przebiegu bardzo często zależą od decyzji dowódców i faktycznych działań. W tym celu członkowie zespołów /grup/ badawczych powinni stale utrzymywać kontakt ze sztabem kierownictwa i sztabami biorącymi udział w ćwiczeniu. Opracowane plany badań muszą być uaktualniane i konkretyzowane w zależności od rozwijającej się sytuacji.

V. PROWADZENIE BADANIA TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZENI
ORAZ PRACA ZESPOŁÓW /GRUP/ BADAWCZYCH

Określenie metody pracy zespołów /grup/ badawczych, która mogłaby być stosowana we wszystkich ćwiczeniach, jest niemożliwe. Każde ćwiczenie wymaga innych sposobów rozwiązywania badanych problemów, odmiennej pracy zarówno zespołów /grup/ badawczych, jak też poszczególnych oficerów. Niemniej jednak niektóre zasady pracy zespołów /grup/ badawczych będą podobne.

Dobór odpowiedniej metody badań w dużej mierze zależy od formy prowadzonego ćwiczenia oraz stopnia przygotowania oficerów wchodzących w skład zespołu badawczego. Niekiedy też dla osiągnięcia celu badań i wszechstronnego zbadania określonego problemu trzeba będzie zmieniać w czasie ćwiczenia metodę pracy. Podczas ćwiczenia mogą również wynikać nowe problemy wnoszące istotne wartości do teorii wojskowej, a które przed rozpoczęciem ćwiczenia nie były brane pod uwagę. Wówczas po krótkiej naradzie w zespole badawczym i uzgodnieniu z kierownikiem ćwiczenia mogą one być włączone do programu /planu/ badań. Jednocześnie działaniu temu może towarzyszyć zmiana metody pracy zespołu /grupy/ badawczego.

Wnioski z dotychczasowej pracy zespołów /grup/ badawczych w ćwiczeniach oraz doświadczenia wojenne /bojowe/ Armii Radzieckiej w czasie drugiej wojny światowej wskazują, że dobór metody badawczej zależy od wielu czynników, a stosowanie metody najbardziej właściwej rzutuje istotnie na rezultaty pracy. W każdej jednak sytuacji głęboka teoretyczna znajomość badanego problemu i dobre metodyczne przygotowanie "badacza" sprzyjają dobrowi najwłaściwszej metody badań i rzetelnemu wnikięciu w istotę i charakter ćwiczenia /sytuacji/, w czasie którego prowadzone są badania.

Aby badania były prowadzone racjonalnie, zespół /grupa/ badaczy nie może przystępować do nich dopiero w chwili rozpoczęcia ćwiczenia. Wówczas bowiem rola oficerów tego zespołu /grupy/ sprowadzi się jedynie do funkcji kontrolnej, powierzonego obserwowania rozwiązywanych problemów. Zatraca się przy tym głębię, ostrość, krytycyzm i obiektywność spojrzenia, a zespoły ćwiczące będą lepiej zapoznane z poszczególnymi problemami niż ci, co mają je badać, weryfikować, sięgać do ich istoty, dawać obiektywną ocenę i odpowiednio uogólnioną teorię.

W tym względzie cenne i aktualne doświadczenia uzyskiwały organa powołane do badania, studiowania i wykorzystywania doświadczeń wojennych w Armii Radzieckiej. Ustalono na ich podstawie, że późne włączenie się oficerów do badań, tj. z chwilą rozpoczęcia operacji lub walki, nie daje pozytywnych rezultatów^{x/}. Badania - według tych dokumentów - należy rozpoczynać przed operacją, zbieranie zaś materiałów z działalności wojsk trzeba organizować do czasu rozpoczęcia operacji, a w czasie walk gromadzić ten materiał według poszczególnych ich epizodów z takim wyliczeniem, aby do czasu zakończenia operacji można było zgromadzić wszystkie dane potrzebne do uogólnienia doświadczeń.

W warunkach współczesnych w szczególności proces badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń powinien się rozpoczynać już w momencie przystąpienia do opracowywania ćwiczenia.

Oficerowie wchodzący w skład zespołów /grup/ badawczych powinni rozpoczynać pracę badawczą od teoretycznego zgłębienia badanego problemu, osadzając go w realiach konkretnego ćwiczenia. W tym celu z chwilą powołania zespołu autorskiego ćwiczenia

---

x/ Por. wspomnianą instrukcję "Badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych ..." - aneks oraz materiał pt.: "Podsumowanie wyników narady Frontu Południowego" - załącznik nr 4.

równocześnie należy powołać zespół /grupę/ badawczy lub osoby odpowiadające za kierowanie badaniem danego problemu i za włączenie się tych zespołów /grup/ do badań z chwilą rozpoczęcia opracowywania ćwiczenia.

Po sprecyzowaniu celów ćwiczenia i ustaleniu problemów badawczych w danym ćwiczeniu, oficerowie wchodzący w skład zespołu badawczego opracowują teorię określonego problemu z punktu widzenia stanu wiedzy i aktualnych poglądów. Powinna to być wstępna teoretyczna synteza stanowiąca inspirację do twórczego "wejścia" z problemem w ćwiczenie, zweryfikowania dotychczasowych ustaleń, obowiązujących zasad, skonfrontowania różnych poglądów i określania perspektyw lub tylko tendencji rozwojowych.

Wskazane jest wykorzystać w tym zakresie doświadczenia z ćwiczenia "LATO-78", w którym główne problemy opracowano pod względem teoretycznym równocześnie z przygotowaniem ćwiczenia, i na tle jego realiów, łącznie z proponowanymi rozwiązaniami taktyczno-operacyjnymi. Stanowiło to doskonałą podstawę zarówno teoretyczną, jak i praktyczną do prowadzenia badań w ćwiczeniu.

W badaniach teorii wojskowej w czasie ćwiczeń opracowanie teoretyczne problemów planowanych do badań może mieć określoną specyfikę. Przede wszystkim w teoretycznym ujęciu badanego problemu należy ustalić:

- czy, w jakich ćwiczeniach i kiedy dany problem był badany;
- stan wiedzy teoretycznej o nim przed rozpoczęciem ćwiczenia;
- stopień i zakres prowadzonych badań teoretycznych danego problemu i uzyskane wyniki /kto, gdzie i kiedy prowadził badania/;
- czy i w jakim stopniu rezultaty badań były wdrożone do

praktyki działania dowództw, sztabów i wojsk;

- poglądy na dany problem /ze wskazaniem rozbieżności/
w wojskach własnych i potencjalnego przeciwnika;

- zagadnienia danego problemu nasuwające najwięcej wątpliwości, na które nie można udzielić właściwej odpowiedzi; ewentualnie - główny wysiłek badań;

- ewentualną literaturę przedmiotu.

Jest również wskazane sformułowanie ogólnych założeń sytuacji, w których najpełniej wystąpiłyby właściwości /charakterystyczne cechy/ badanego problemu. Należy jednak zaznaczyć, że oficerowie z zespołu badawczego tylko w wyjątkowych wypadkach mogą sugerować praktyczne tj. szkoleniowe rozwiązanie danego problemu /zwłaszcza dotyczy to określonych decyzji dowódców lub pracy oficerów sztabu/.

Teoretyczne opracowanie badanego problemu według proponowanego układu jest pracochłonne. Dlatego odpowiednio wcześniej można powołać grupę z zespołu badawczego lub spoza niego, na przykład z akademii wojskowych, czy wyższych szkół oficerskich /w tym ostatnim przypadku kierownikiem powinien jednak być oficer uczestniczący w badaniach/.

Opracowane teoretycznie problemy badawcze należy rozpatrzyć w zespole /grupie/ badawczym, ewentualnie z udziałem oficerów z zespołu autorskiego ćwiczenia, a następnie zapoznać z nimi kierownictwo ćwiczenia. Referować problemy powinien oficer, który je opracowywał lub kierownik zespołu /grupy/ badawczego.

W wyniku omówienia opracowanych problemów może zaistnieć konieczność ich uzupełnienia lub ponownego opracowania.

Synteza opracowanego problemu powinna zamykać się na 2-5 stronach maszynopisu i ewentualnie być poddana weryfikacji

"symulacyjnej" z pomocą elektronicznych maszyn cyfrowych /EMC/.

Wszystko to stanowi pierwszy/wstępny/ etap pracy zespołu /grupy/ badawczego.

Teoretyczne opracowanie problemów - oprócz przygotowania planów pracy zespołów /grup/ badawczych stanowi podstawę prowadzenia racjonalnych badań podczas ćwiczeń, co składa się na treść następujących etapów badań.

Drugi etap pracy zespołu /grupy/ badawczego polega na badaniu dokumentów przygotowywanego ćwiczenia.

Szczególnie dokładnie należy studiować tło operacyjne /taktyczne/ ćwiczenia, ujawniając określone możliwości prowadzenia badań. Należy ustalić: w jakim stopniu tło operacyjne /taktyczne/ zapewnia realność badań, w jakim zakresie uwzględni ono problematykę badawczą, jaka część tego tła będzie wykorzystana do badań; jakie warunki pracy /działania/ stworzą dla zespołu /grupy, oficerów/ badawczego przypuszczalne sytuacje. Na podstawie analizy tła operacyjnego /taktycznego/ ćwiczenia należy ustalić: miejsce i rolę badanego problemu w czasie przygotowania i trwania ćwiczenia; stopień zbieżności celów i zagadnień szkoleniowych ćwiczenia z problemami, które będą przedmiotem badań /w ćwiczeniach o charakterze szkoleniowym niektóre z nich będą zbieżne, a w ćwiczeniu doświadczalnym problemy badawcze stanowią z zasady zagadnienia szkoleniowe/; wpływ przyjętych założeń działania i przeciwdziałania nieprzyjaciela na ostrość widzenia badanego problemu, jego treść i stopień realności; zagadnienia /elementy zagadnień/, których nie można w pełni zbadać ze względu na brak rzeczywistego nieprzyjaciela.

Ustalenie powyższych kryteriów jest niezbędne, aby na uzyskane rezultaty badań można było spojrzeć przez pryzmat wniosków i doświadczeń drugiej wojny światowej, współczesnych

konfliktów zbrojnych oraz ewentualnych działań zbrojnych. Jednocześnie tego typu postępowanie pozwala określić najważniejsze metody badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń, z uwzględnieniem doświadczeń wojennych.

Wartość historycznych doświadczeń wynikających z potrzeb praktyki ćwiczebnej jest nieprzemijająca, gdyż służy wzbogaceniu i niekiedy weryfikowaniu, a w pewnym sensie i uzupełnianiu doświadczeń współczesnych, oraz umożliwia dokonywanie bardziej realnych uogólnień teoretycznych. Przenikanie się tych doświadczeń z wiedzą kształtowaną podczas ćwiczeń jest nieodzownym warunkiem dokonywania właściwych uogólnień teoretycznych służących doskonaleniu praktyki dowódczo-sztabowej i działania bojowego wojsk. Badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń nie tylko nie eliminują doświadczeń historycznych, lecz przeciwnie - w naturalny sposób stwarzają na nie zapotrzebowanie, określają konkretne wymagania taktyczno-operacyjne, zarysowują ogólnie ich kontury treściowe.

Doświadczenia Armii Radzieckiej w zakresie prowadzenia badań, studiów i wykorzystania doświadczeń wojennych, funkcjonowania systemu zbierania, opracowywania i wykorzystania uzyskanych wniosków przez zespoły i oficerów do tego specjalnie przygotowanych są przydatne również we współczesnych warunkach badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń.

Istotne miejsce w studiowaniu dokumentacji ćwiczenia zajmuje zpoznanie się z opracowaną sytuacją wyjściową i poszczególnymi sytuacjami taktyczno-operacyjnymi, planowanymi do rozegrania w ćwiczeniu. Ich realność warunkuje wyniki badań i inspirowanie twórcze poszukiwania badawcze.

Analiza sytuacji wyjściowej wskazuje konkretne tło badanej problematyki, umożliwia ustalenie miejsca i zakresu działania, a nawet metody pracy zespołu /grupy, oficerów/ badawcze-

go. Wnioski z analizy sytuacji wyjściowej i sytuacji kolejnych umożliwiają skonkretyzowanie planów pracy zespołów badawczych i poszczególnych oficerów. Pozwalają również ujawnić słabe strony dokumentów ćwiczebnych i zaproponować niezbędne uzupełnienia z punktu widzenia zadań badawczych. Wszelkie wnioski i propozycje wynikające z analizy tła operacyjnego /taktycznego/ i poszczególnych sytuacji taktycznych lub operacyjnych należy przedstawiać kierownikowi ćwiczenia, aby mógł powziąć stosowne decyzje.

Niektóre wnioski i propozycje zespołu /grupy/ badawczego mogą być uwzględnione również już w czasie prowadzenia ćwiczenia. Wówczas opracowane propozycje uzupełniające sytuację zatwierdzoną przez kierownika ćwiczenia przekazuje się grupie operacyjnej lub zespołowi podgrywającemu. Mogą istnieć również problemy badawcze wymagające specjalnego "wyczerpania" ze strony zespołów ćwiczących lub wojsk. Wówczas ćwiczących należy aktywnie włączać do badań, a ich opinie w pełni uwzględniać. W tym celu kierownik zespołu badawczego, na podstawie analizy dokumentów ćwiczenia, przedkłada kierownikowi ćwiczenia propozycje odnośnie do przeprowadzenia w czasie ćwiczenia planowej dyskusji /narady/ z ćwiczącymi dowódcami i sztabami nad tymi problemami.

Odrębnym zagadnieniem w pracy zespołu /grupy/ badawczego jest analiza planu przeprowadzenia ćwiczenia. W planie tym, jak dotąd, uwzględnia się przede wszystkim czynności i działania kierownictwa ćwiczenia, ćwiczących oraz działania wojsk własnych i nieprzyjaciela. Nie wyodrębnia się natomiast czynności i działania zespołu /grupy/ badawczego, co umożliwiłoby lepsze "powiązanie" kierownictwa ćwiczenia, grupy operacyjnej i grupy podgrywającej, a nawet ćwiczących, z zespołem /grupą/ badawczym. Jeżeli jednak w planie tym nie ma wzmianki o działaniu zespołów /grup/ badawczych, to na podstawie analizy tego doku-

mentu opracowuje się lub uaktualnia plan przeprowadzenia badań taktyczno-operacyjnych /wspomniane załączniki nr 11 i 12/.

Z analizy planu przeprowadzenia ćwiczenia wynikają konkretne wnioski co do urealnienia i ściślejszego sprzężenia pracy zespołu /grupy/ lub poszczególnych oficerów aparatu badawczego z działalnością kierownictwa ćwiczenia i ćwiczących. Wnioski te uwzględnia się w planie przeprowadzenia badań /załącznik nr 15/.

W wyniku wszechstronnego przeanalizowania dokumentów ćwiczenia mogą być wprowadzone konkretne zmiany /korekty/ w pracy zespołów /grup/ badawczych. Może również być konieczne opracowanie uzupełniających dokumentów roboczych, w różnej formie, ujmujących wątki i treści sytuacyjne, co ułatwi głębsze ich zbadanie lub skonfrontowanie z odpowiednimi wynikami badań z innych ćwiczeń. Podczas opracowywania tych dokumentów należy uwzględniać:

- treść badanych problemów;
- liczebny skład oficerów zespołu /grupy/ badawczego;
- warunki, w jakich prowadzone są badania;
- stopień dokładności i zakres prowadzonych badań.

Celowe jest również posługiwanie się arkuszami badań /wspomniane załączniki nr nr 16, 17, 18, 19 i 20/. Spełniają one również rolę dokumentacyjną po zakończeniu ćwiczenia. Układ zagadnień w tych arkuszach może być dowolny, ale powinien wyczerpywać badany problem.

Na przykładzie arkusza badań dotyczącego współdziałania organizowanego przez dowódcę armii /załącznik nr 17/ rozpatrzone zostaną przykładowe informacje, które powinny stanowić treść poszczególnych punktów tego dokumentu, a mianowicie:

1. Kto uczestniczy w organizowaniu współdziałania /należy wymienić zespół, w tym sposób jego doboru, czym się przy

tym kierowano, stopień przygotowania zespołu/.

2. Jakie dokumenty zostały przygotowane do organizowania współdziałania i sposób ich wykorzystania /wskazane jest przedstawić krótką charakterystykę tych dokumentów, wymienić kto i kiedy je opracował, ile czasu zużyto na ich wykonanie oraz czy były już wykorzystywane. Jeżeli wprowadzono nowe rozwiązanie, należy podać, jakie uzyskano korzyści.

3. Czas rozpoczęcia i zakończenia organizowania współdziałania /krótka charakterystyka efektywności wykorzystania czasu na to działanie/.

4. Miejsce organizowania współdziałania /należy podać, czy wybór w tym celu miejsca sprzyjał lub nie właściwej organizacji pracy dowódcy i uczestników współdziałania/.

5. Metoda pracy dowódcy armii /podaje się krótką jej charakterystykę, opisuje nowe sposoby pracy, określa stopień osiągnięcia celu współdziałania, realność przewidywań, stopień uwzględniania realiów sytuacji taktyczno-operacyjnej i terenu/.

6. Główne problemy rozpatrywane podczas organizowania współdziałania /należy określić, czy wyczerpywały one treść współdziałania; jak je "odebrali" wykonawcy, które z zagadnień współdziałania zostały tylko zasygnalizowane, które pominięto, które uwzględniono w pełni i w jaki sposób brano pod uwagę teren/.

7. Aktywność uczestników w czasie organizowania współdziałania /należy omówić charakterystyczne wypowiedzi lub pytania uczestników współdziałania oraz sformułować wnioski, w jaki sposób aktywność uczestników pogłębiała i rozwijała omawianą problematykę/.

8. Rola i czynności poszczególnych oficerów: w przygotowaniu współdziałania, podczas organizowania współdziałania oraz po jego zakończeniu /przedstawia się rolę i konkretne czynności oficerów sztabu z punktu widzenia racjonalności omawianych prob-

lemów oraz wykorzystania czasu oficerów sztabu/.

9. Rola i czynności szefów rodzajów wojsk i służb /punkt ten należy potraktować podobnie jak punkt 8 . Odnotowuje się również te problemy, które do organizacji współdziałania wnoszą szefowie rodzajów wojsk i służb. Określa się ponadto celowość ich udziału w organizacji współdziałania/.

10. Czy i w jakim stopniu uzupełniano współdziałanie z chwilą rozpoczęcia operacji oraz podczas prowadzenia operacji /w punkcie tym należy przedstawić zmienność sytuacyjną, w której działa armia; wpływ zmian lub ich uwzględnianie przy uzupełnianiu uprzednio zorganizowanego współdziałania; określić, czy sytuacja wymagała uzupełnienia, korekty lub odtworzenia naruszonego współdziałania/.

11. Metoda uzupełniania lub odtwarzania naruszonego współdziałania /należy wyeksponować metodę pracy dowódcy lub oficerów sztabu, którzy stosownie do zmian w sytuacji przekazują wykonawcom nowe ustalenia w zakresie współdziałania; czas obiegu nowych informacji; stopień uwzględniania pracy wykonawców nowych treści; najbardziej racjonalne metody pracy/.

12. W czym i w jakim stopniu zostało naruszone współdziałanie /należy określić te sytuacje, które najczęściej powodują naruszenie współdziałania; sposób reagowania sztabu i dowódcy na konieczność wprowadzania zmian do uprzednio zorganizowanego współdziałania; charakter tych zmian; ocena konieczności reakcji szczebla nadrzędnego; inicjatywa wykonawców/.

13. Wpływ konkretnych warunków terenowych na ciągłość współdziałania i zmiany w treści poszczególnych zagadnień /należy konkretnie określić, w jakim stopniu dowódca, oficerowie sztabu, szefowie rodzajów wojsk i służb uwzględniają teren w ustaleniach dotyczących współdziałania; w jakim stopniu przewidują deformację terenu w rezultacie użycia broni jądrowej; jaki ma ona wpływ na decyzje i działanie wojsk/.

14. Przydatność planu współdziałania opracowanego przed operacją /należy scharakteryzować ustalenia planu w konfrontacji z realiami walki, bitwy lub operacji; ocenić przydatność dokumentu: czy i w jakim stopniu usprawnia on dowodzenie; ocenić stopień uszczegółowienia planu w stosunku do jego wykorzystania; który z problemów ujętych w planie traci najszybciej aktualność; elastyczność planu i możliwości wnoszenia do niego zmian i uzupełnień/.

15. Rola i czynności oficerów sztabu w uzupełnianiu i odtwarzaniu naruszonego współdziałania /należy przedstawić i krótko scharakteryzować tych oficerów funkcyjnych, którzy wnoszą nowe wartości do planu współdziałania oraz określić ich rolę w odtwarzaniu naruszonego współdziałania, metody pracy, obciążenie nią itp./.

16. Rola i czynności szefów /oficerów/ rodzajów wojsk i służb w uzupełnianiu i odtwarzaniu naruszonego współdziałania /punkt ten wypełnia się w podobny sposób jak punkt 14. Ponadto rejestruje się, którzy szefowie rodzajów wojsk i służb najczęściej i najbardziej realnie odtwarzają naruszone współdziałanie oraz podaje metody ich pracy, współpracę z pionem operacyjnym i innymi szefostwami oraz z sąsiadami/.

17. Wnioski i propozycje. W punkcie tym prowadzący badania formułują wnioski dotyczące przede wszystkim tych zagadnień organizacji współdziałania i jego utrzymania, na których skupiał się główny wysiłek w czasie badań. Propozycje powinny dotyczyć:

a/ usprawnienia organizacji i odtwarzania współdziałania;

b/ przydatności opracowanych dokumentów;

c/ efektywności pracy dowódcy, oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb;

d/ nowych problemów, które ujawnione zostały w czasie ba-

dań lub, które wymagają ponownego badania.

Do opracowanego arkusza można załączyć /ocenione/ oryginalne dokumenty wykonane przez ćwiczących, syntetyczne opisy charakterystycznych sytuacji taktyczno-operacyjnych, w których badano dany problem, krótkie charakterystyki dowódców i oficerów sztabu, których praca, działanie i czynności są badane /wykształcenie, doświadczenie, wiek, cechy osobowe itp./.

Oprócz arkuszy badań mogą być stosowane również ankiety /załącznik nr 21/, które wypełniają podczas ćwiczenia lub po jego zakończeniu ćwiczący dowódcy i oficerowie sztabu. Ankietowaniem mogą być również objęte najniższe ogniwa wykonawcze, na przykład załogi wozów bojowych. Po konfrontacji z informacjami uzyskanymi z arkuszy badań, stanowią one bogate i wiarygodne tworzywo do uogólniania badanej problematyki.

Duży wpływ na skuteczność badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń ma teren ćwiczenia. Dlatego badane problemy muszą być bardzo ściśle związane z terenem, jego topografią, deformacją, która wystąpi w rezultacie użycia środków walki. We wszystkich problemach badawczych teren powinien zajmować bardzo ważne miejsce. Podkreślać należy wpływ terenu na rezultaty uzyskanych badań, ich zasadność i charakterystyczne właściwości przede wszystkim ze względu na właściwości konkretnego terenu, jego rzeźby i taktyczno-operacyjnego przygotowania oraz wykorzystania przez ćwiczące wojska, dowództwa i sztaby.

W związku z tym zespół /grupa/ badawczy powinien wszechstronnie i głęboko poznać teren ćwiczebnych działań. Konieczne jest studiowanie terenu i określanie jego wpływu na sytuację zarysowaną przez zespół opracowujący ćwiczenie na konkretny problem badawczy.

Sposób oceny terenu może być różny. W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i doświadczalnych prowadzonych na mapach teren

studiuje się na podstawie map i opisów geograficznych. Dokonuje się przy tym odpowiednich wypisów charakterystycznych właściwości terenowych, pod kątem skonfrontowania ich z potrzebami ćwiczenia.

W ćwiczeniu prowadzonym w terenie, zespół /grupa/ badawczy przeprowadza rekonesans terenu, ustala jego charakterystyczne właściwości w stosunku do opracowanych lub tylko zarysowanych sytuacji ćwiczenia. Na przykład w przygotowaniu do ćwiczenia "LATO-78", podobnie jak do ćwiczenia szkieletowego w Akademii Sztabu Generalnego WP w 1978 r., szef Sztabu Generalnego WP /w akademii kierownik ćwiczenia/ przeprowadził z kierownictwem ćwiczenia i rozjemcami specjalne szkolenie polegające na rozegraniu wybranych sytuacji w podobny sposób jak przewidywano to przeprowadzić z ćwiczącymi dowództwami i sztabami. Działanie takie ma również dużą wartość dla zespołów /grup/ badawczych. Pozwala im bowiem: "wejść" w ćwiczenie; zapoznać się z jego realiami i problematyką; skonfrontować niektóre rozwiązania aparatu kierowniczego ćwiczenia z rozwiązaniami zespołu opracowującego ćwiczenie, a następnie z rozwiązaniami ćwiczących; sprawdzić swą gotowość i określić stopień przygotowania zespołów /grup/ badawczych do działania w czasie ćwiczenia. Ponadto z tego działania mogą wynikać pewne wnioski dotyczące aktualizacji.

Realizacja omówionych zamierzeń jest niewątpliwie wyjątkowo pracochłonna dla zespołów /grup/ badawczych, które zostaną powołane doraźnie, a ich uczestnicy biorą udział w pracy badawczej podczas ćwiczeń po raz pierwszy. I przeciwnie, dla zespołów odpowiednio przygotowanych będzie to normalny udział w ćwiczeniu. Dlatego zespoły /grupy/ badawcze nie mogą być powoływane przypadkowo, a muszą to być - jak już wspomniano - oficerowie o odpowiednich kwalifikacjach fachowych i przygotowaniu metodycznym.

Kolejny etap pracy zespołów /grup/ badawczych przypada na okres prowadzenia ćwiczenia.

Dobór odpowiedniej metody pracy zespołu /grupy/ badawczego w tym okresie jest nie tylko warunkiem sprawnego działania, lecz także rękojmnią jego skuteczności i obiektywności. Również i w tym okresie jak już wspomniano, najlepsze efekty w badaniach można będzie uzyskać stosując równocześnie kilka metod a nawet cały ich wachlarz. Zapewnia to bowiem określoną szczegółowość weryfikowania problemów i zagadnień oraz sprzyja potwierdzeniu stopnia wiarygodności i weryfikacji rezultatów.

Najbardziej przydatnymi metodami prowadzenia badań w czasie ćwiczenia mogą być metody następujące: krytycznej analizy /teoretycznie sformułowanego problemu oraz weryfikowania wniosków poprzez eksperyment ćwiczebny/; obserwacji i spostrzeżeń /dotyczących pracy i działalności dowódców, oficerów sztabu, szefostw rodzajów wojsk i służb oraz działań bojowych wojsk/; statystyczna i matematyczna przy zastosowaniu m.in. analizy sieciowej; prowadzenie wywiadu, zwłaszcza w odpowiednim sytuacyjnie momencie /"na gorąco"/, co wzbogaca informacje uzyskane innymi metodami; ankietowanie respondentów /dostarcza cennego tworzywa do opracowania wyników badań po zakończeniu ćwiczenia/. Ponadto szerokie zastosowanie mogą znaleźć takie, jak metoda: analizy, syntezy, wnioskowania, uogólniania i konstrukcji logicznej.

Należy również uwzględnić wykorzystanie metody intuicyjnej, chociaż budzi ona najwięcej kontrowersji. Przypomnijmy jednak, że intuicja jest efektem nagromadzonych doświadczeń z przeszłości i osadzona w rzeczywistych przeżyciach pod wpływem zaistniałej sytuacji /zdarzenia taktyczno-operacyjnego w ćwiczeniu/. Intuicja jest zatem pomocna tylko wtedy, kiedy uwzględni doświadczenie i głęboką wiedzę. Im aktualniejsze są

doświadczenia oraz głębsza wiedza i bogatsza praktyka, żywsze wyobrażenia taktyczno-operacyjne, tym w większym stopniu intuicja może okazać się niezawodna w rozwiązywaniu badanych problemów. Oczywiście należy dążyć do tego, aby związane często z obserwacją i spostrzeżeniami intuicyjne postępowanie cechowało jak najmniej domysłów, spontaniczne i emocjonalne wnioski wanie bazujące tylko na odczuciu i wizji przedmiotu badań.

Wybór odpowiedniej metody /zespołu metod/ zależy od istoty, charakteru i treści badanego problemu oraz od sytuacji taktyczno-operacyjnej, rodzaju ćwiczenia i sposobu jego prowadzenia. Duże znaczenie, o czym już wspomniano, mają kwalifikacje fachowe i naukowe badaczy oraz przewidywania co do wyników badań uzyskanych przy zastosowaniu określonej metody w rozwiązywaniu danego problemu.

Należy ponadto uwzględnić, że w związku z nieuniknioną relatywnością i subiektywnością większości metod i technik badawczych mogą wystąpić określone różnice pomiędzy: oceną danych ćwiczebnych zjawisk taktyczno-operacyjnych, działaniem zespołów ćwiczących, kierujących się określoną teorią, a rzeczywistym stanem rzeczy i uzyskanymi rezultatami. Wymaga to dodatkowej weryfikacji /na przykład zbadania danego problemu w innym ćwiczeniu/ oraz zmiany metod badawczych.

Oceniane fakty, zdarzenia lub sytuacje należy weryfikować uwzględniając uwarunkowania wynikające z innych, związanych z nimi faktów i czynników. Jeżeli na przykład ustalono, że określony podczas badań czas jest mniejszy od obowiązujących norm, to wówczas trzeba znaleźć inne fakty, których analiza umożliwi wyjaśnienie tego stanu rzeczy. Przy doborze metod weryfikacyjnych należy uwzględnić ich pracochłonność oraz nakłady rzeczowe.

Doskonałe pole do stosowania różnych metod badania teorii wojskowej stwarzają doświadczalne ćwiczenia z wojskami. Podczas tych ćwiczeń sprawdza się, weryfikuje lub wysuwa nowe teoretyczne założenia dotyczące prowadzenia działań bojowych, wykorzystania nowej, eksperymentalnej organizacji walki i operacji, systemu dowodzenia, wykorzystania ognia itp. Ćwiczenie doświadczalne z wojskami stwarza dobre warunki do: określenia możliwości bojowych oddziałów zmechanizowanych, pancernych, artyleryjskich i innych; sprawdzenia struktury organizacyjnej i możliwości manewrowych wojsk; ustalenia zakresu zadań w czasie pełnienia określonych funkcji dowódczych i sztabowych; zbadania systemu zabezpieczenia operacyjnego i bojowego działań wojsk; zweryfikowania obowiązujących norm techniczno-taktycznych i wielu innych problemów.

W ćwiczeniu doświadczalnym zespół /grupa/ badawczy może występować bezpośrednio jak zespół badawczy lub na przykład w roli kierownictwa, przedstawicieli przełożonych i nadrzędnych sztabów. Można też włączać do badań dowództwa i sztaby, które organizują dane ćwiczenie i kierują nim. Można im powierzać między innymi: notowanie przedsięwzięć realizowanych przez dowódców, sztaby i wojska; określanie czasu rozpoczęcia i zakończenia tych przedsięwzięć, przeciętnej prędkości ruchu /tempa/ wojsk; ocenę wykorzystania dróg marszu, rejonów odpoczynków, odcinków przełamania obrony, forsowania przeszkód wodnych, rubieży rozwinięcia, rozliczenia doby bojowej i wiele innych zadań, które stanowią podstawę do analizy badawczej.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe i gry wojenne stanowią ogromne możliwości prowadzenia badań przy stosowaniu najprostszych metod badawczych, a dających niezwykle cenne tworzywo do uogólnień teoretycznych. W ćwiczeniach tych można przeznaczyć więcej czasu astronomicznego na przestudiowanie /a często i prze-

dyskusowanie z ćwiczącymi/ badanych problemów i zagadnień. Ćwiczenia dowódczo-sztabowe i gry wojenne mogą być jedno - lub dwustronne, jedno - i wieloszczeblowe, prowadzone w układzie narodowym i sojuszniczym, na mapach lub w terenie. Mogą rozpoczynać się na mapach i kończyć w terenie, lub odwrotnie.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe umożliwiają szeroki wybór rejonu działań wojsk. Prowadzone w terenie pozwalają z kolei wykorzystać środki łączności rozmieszczone na rzeczywistych lub skróconych odległościach, a więc bardziej realnie zbadać określone problemy, zwłaszcza dotyczące dowodzenia wojskami. Na ćwiczenia dowódczo-sztabowe w zależności od potrzeb badawczych można powoływać odpowiednie ilości oddziałów /pododdziałów/ o pełnym lub zmniejszonym składzie. Istnieje więc możliwość konfrontacji założeń teoretycznych z praktycznym, najczęściej epizodycznym, działaniem wojsk. Można także zbadać, jak przebiega osiąganie poszczególnych stanów gotowości bojowej wojsk; przygotowanie i prowadzenie różnorodnych działań bojowych; organizowanie współdziałania; forsowanie przeszkód wodnych; pościg i organizacja i prowadzenie pracy partyjno-politycznej oraz rozpatrzyć wiele innych problemów z dziedziny taktyki i sztuki operacyjnej.

Wszechstronne warunki do badań stwarzają ćwiczenia dwustronne i wieloszczeblowe. Zapewniają one - jak już wspomniano, równoczesne badanie i konfrontowanie decyzji i działań taktyczno-operacyjnych przeciwstawnych stron na różnych szczeblach dowodzenia. Pozwalają bardziej obiektywnie uchwycić związki przyczynowo-skutkowe w rozwiązywaniu określonych zadań oraz dostrzec bardziej wyraźnie błędy popełniane przez przeciwstawne strony. Ostrzej rysują się problemy badawcze, a więc wyraźniej można je określać i wyciągać bardziej właściwe wnioski. Zespoły /grupy/ badawcze mają większe możliwości: obiektywniejszej oceny

pomysłowości, inicjatywy dowódców i oficerów sztabu; zastosowania nowych, nie przewidzianych wcześniej rozwiązań taktyczno-operacyjnych; uwzględnienia nowych problemów ukierunkowujących badania.

W ćwiczeniach dwustronnych rezultaty bezpośrednich badań zespołów /grup/ badawczych mogą być również wykorzystane przez kierownictwo ćwiczenia do urealnienia rozgrywki oraz przyznawania powodzenia tej stronie, która rzeczywiście na to zasługuje. Do rozegrania pewnych epizodów walki lub bitwy mogą być powoływane określone jednostki wojskowe /oddziały, a nawet związki taktyczne/. Wynik ich bojowego działania umożliwia sprawdzenie realności pojętych przez ćwiczących zamierzeń. W ćwiczeniach tych szeroko można brać pod uwagę odpowiednie zjawiska meteorologiczne /roztopy, mrozy, deszcze, mgły itp./, zbadać inicjatywę i pomysłowość dowódców oraz oficerów sztabu, sprawdzić użycie techniki i sprzętu bojowego w specyficznych warunkach terenowych i odpowiednim kontradziałaniu strony przeciwnej.

W ćwiczeniach dwustronnych czas operacyjny i astronomiczny zazwyczaj pokrywa się przez całe ćwiczenie, a działania stron rozgrywa się w różnych sytuacjach konfliktowych na podstawie decyzji stron. Taka metoda prowadzenia ćwiczenia umożliwia organom dowodzenia, a niekiedy powoływanym do przeciwdziałania pewnych epizodów wojskom, działania w ciągu całej doby, a badaczom - ocenę ich taktycznych możliwości i określenie skuteczności.

W razie stosowania wariantu, w którym czas operacyjny i czas astronomiczny pokrywają się tylko podczas rozgrywania określonej sytuacji taktyczno-operacyjnej, a potem następuje przerwa w czasie operacyjnym wykorzystywana zwykle dla szczegółowej rozgrywki stron, w przerwie tej można skonfrontować

decyzje ćwiczących, polecić im opracowywanie dodatkowych dokumentów, uzasadnień, kalkulacji i naliczeń. Umożliwia to wszechstronne zbadanie określonych problemów z uwzględnieniem realności rozwiązań w warunkach konkretnego działania strony przeciwnej.

Kolejną metodą prowadzenia ćwiczeń dwustronnych i wieloszczeblowych, wiążącą się ściśle z poprzednią, jest rozegranie sytuacji niejako uzupełniających - wynikających ze szczegółowego zbadania - w czasie przerwy operacyjnej - sytuacji głównych. Sytuacje dodatkowe mogą być wykorzystywane do uzupełnienia /uszczegółowienia/ materiału badań oraz ponownego zbadania wyników wątpliwych, budzących kontrowersyjne sądy. Do przedyskutowania tych rozwiązań mogą być wówczas włączani również ćwiczący, przeprowadzone uzupełniające badania ankietowe itp.

Do rozwiązywania taktyczno-operacyjnych zadań epizodycznych cenne tworzywo badawcze można uzyskać w czasie podróży polowych i polowo-historycznych. Zadanie takie bada zwykle określona grupa doskonale wyszkolonych w danej dziedzinie oficerów z różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych /służb/. W tle i założeniach do tego rodzaju zadań należy tworzyć szczególnie skomplikowane, trudne sytuacje, rozgrywane w szczególnie urozmaiconym terenie. Sytuacje te powinny umożliwiać podejmowanie różnych decyzji, przedstawianie ich na mapie, opracowania analiz, ocen, uzasadnień, kalkulacji i naliczeń.

Zadania epizodyczne mogą być jedno - i dwustronne, a nawet wieloszczeblowe. Umożliwiają one uzyskiwanie obszernego materiału do porównania rozwiązań, obiektywniejszej oceny możliwości bojowych obydwu stron w danej sytuacji. Badania prowadzone tą metodą wymagają odpowiedniej organizacji oraz wnikliwego opracowania sytuacji taktyczno-operacyjnej dla każdej strony do podejmowania decyzji lub uzasadniania określonego działania. Każdą ze stron "stawia się" w jednakowym położeniu

i każdej daje się szansę skutecznego, zwycięskiego działania. Uzyskany tą drogą materiał powinien być dokładnie przestudowany, niekiedy przedyskutowany z uczestnikami, którzy rozwiązywali te zadania. Następnie uzyskane informacje, dane i wnioski powinny być odpowiednio uogólnione teoretycznie i stanowić inspirację do ponownego zbadania określonych problemów /zagadnień/ podczas ćwiczeń.

Taktyczno-operacyjne zadania epizodyczne mogą być również rozwiązywane z udziałem wojsk, których działanie wynikające z danego epizodu służy do sprawdzenia racjonalności przyjętych rozwiązań, określenia optymalnych wariantów działania, opracowania na tej podstawie bardziej realnych założeń teoretycznych.

Rzadko wykorzystuje się podróże polowe i polowo-historyczne do badania teorii wojskowej. Mogą one jednak stanowić poważny obszar badań i bogate źródło inspiracji twórczych oraz wzbogacać wyobraźnię taktyczno-operacyjną. Podczas podróży polowych można bezpośrednio w terenie i w konkretnych warunkach klimatycznych studiować przebieg walk i bitew, które miały miejsce w przeszłości oraz rozmieszczenie i działania wojsk w warunkach współczesnych.

Najczęściej pracę badawczą podczas podróży polowych organizuje się w grupach specjalistycznych /np. wojska pancerne, artyleria, wojska obrony przeciwlotniczej, wojska inżynierijne itp./, studiując w szczególności fragmenty walki, bitwy lub operacji. Następnie, w określonym czasie zbiera się wszystkie grupy, dokonuje syntetycznej wymiany uzyskanych informacji i omawia problemy /głównie w aspekcie historycznym, lecz z konkretnymi wnioskami dla współczesnych działań/. Warunki współczesne mogą być rozpatrywane na tle sytuacji historycznych, motywowane niekiedy doświadczeniami historycznymi.

Szczególnie trudnym, wysoce odpowiedzialnym etapem pracy badawczej będzie zebranie, weryfikacja i uogólnienie materiału badawczego. Ponadto podróże polowe mogą stanowić wstępny etap do przeprowadzenia na obszarze objętym podróżą ćwiczeń, od najprostszych do najbardziej złożonych, w których również wystąpią problemy badawcze.

W badaniu teorii wojskowej szczególne miejsce zajmują badania jej w warunkach poligonowych. Badania tych doświadczeń stosuje się dla praktycznego sprawdzenia opracowanych i istniejących wzorów uzbrojenia, techniki bojowej i wyposażenia, wykrycia niedociągnięć i określenia sposobów ich usunięcia oraz weryfikacji wybranych problemów taktyczno-operacyjnych.

Podczas doświadczeń poligonowych można zapewnić odpowiednie warunki do obiektywnej oceny możliwości bojowych w zakresie niszczenia /rażenia/ różnych obiektów nieprzyjaciela lub realizować inne zadania walki. Można również ustalić najbardziej racjonalne normy taktyczno-operacyjne w walce i marszu, podczas forsowania, opanowywania miast i działania w terenie zurbanizowanym, współdziałania różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, materiałowo-technicznego zabezpieczenia, operacyjnego i bojowego zabezpieczenia działań wojsk oraz określić czasy niezbędne do wykonania określonych zadań.

Celem doświadczeń poligonowych może być zweryfikowanie wniosków i doświadczeń uzyskanych z badań, które przeprowadzono w różnych ćwiczeniach. Metodą doświadczeń poligonowych zwykle określa się potrzeby w zakresie sił i środków do obezwładnienia nieprzyjaciela, przełamania jego obrony, zwalczania obrony przeciwpancernej, organizowania i wykorzystania systemu ognia, działania desantów, śmigłowców wsparcia ogniowego i wiele innych zadań. Poligony są najlepszym warsztatem badawczym już skonkretyzowanych problemów taktyczno-operacyjnych. Zaletą

poligonowych badań jest to, że w zależności od potrzeb, można używać ostrą amunicję i konkretnie określać jej skutki oraz odpowiednio modelować kształt i zakres prowadzonych badań.

Podczas weryfikowania materiału badawczego z doświadczeń poligonowych należy brać pod uwagę jednostronność działania i przeciwdziałania nieprzyjaciela.

Główną sprawą w pracy badawczej we wszystkich przypadkach jest wszechstronna analiza uzyskanych wyników, ich obiektywna ocena, wyciąganie właściwych wniosków dla praktyki działania dowództw, sztabów i wojsk. Dlatego też w ćwiczeniach, oprócz zespołów /grup/ badających określone problemy, w zbieraniu i weryfikowaniu materiałów z uzyskanych doświadczeń uczestniczą: kierownictwo ćwiczenia, rozjemcy, specjalnie powoływane zespoły kontrolno-badawcze i grupa omówienia.

Kierownictwo ćwiczenia zapewnia nie tylko warunki badań, lecz także inspirowanie podejmowanie nowych problemów i ukierunkowanie działania ćwiczących i zespołów /grup/ badawczych. Stawia również nowe zadania przed zespołami kontrolno-badawczymi, podsumowuje wynik pewnych fragmentów ćwiczenia, a następnie jego całości.

Cennym tworzywem do badań są relacje i sprawozdania zespołów kontrolno-badawczych i rozjemców. Opracowywane przez nich materiały, aby spełniały zadania, powinny uwzględniać potrzeby badawcze. W tym celu - określając ogólne zadania rozjemców i grup kontrolno-badawczych - należy również sprecyzować pytania w aspekcie prowadzonych badań. W sprawozdaniach mniej powinno być opisów rozgrywanych sytuacji, a więcej głębszych analiz i syntez zjawisk, zdarzeń i prawidłowości, które wystąpiły w ćwiczeniu. Dużą wartość poznawczą mają takie dane jak: czas otrzymania zadania lub określonej informacji i czas podjęcia

/opracowania/ decyzji, przesłania jej do wykonawców oraz wykonania zadania bojowego; normy taktyczno-operacyjne; charakterystyka i przydatność dokumentów opracowywanych w sztabach w różnych okresach i etapach; treść zadań taktyczno-operacyjnych; nowe rozwiązania; inicjatywa, ryzyko, przewidywania itp.

Szczególnie bliska współpraca i twórcze współdziałanie powinno być między zespołem /grupą/ badawczym i grupą omówienia ćwiczenia. Ciągła wymiana informacji, pogłębione spojrzenie na różne problemy stanowiące główny przedmiot rozważań w ćwiczeniu, dokonywanie uogólnień teoretycznych, wyodrębnienie tych problemów, które nie zostały rozwiązane i przedstawienie ich do ponownego przebadania stanowią istotę i charakter tej współpracy.

Wysokie pozytywne doświadczenia w tym względzie uzyskano podczas ćwiczenia "LATO-78". Zgodnie z zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego WP powołana została w ćwiczeniu "LATO-78" grupa badawcza ds. organizacji systemu dowodzenia i struktur organizacyjnych. Zadaniem tej grupy było m.in. zbadanie: stopnia efektywności funkcjonowania przyjętego w ćwiczeniu znowelizowanego systemu punktów dowodzenia wojskami; przydatności i sposobów tworzenia poszczególnych punktów dowodzenia /SD, ZSD, KSD/, a także racjonalności podziału i wykorzystania posiadanych sił i środków na organizowanych punktach dowodzenia; kierunków dalszego doskonalenia obowiązujących struktur organizacyjnych dowództw i ich jednostek zabezpieczenia. Opracowany bardzo bogaty materiał^{x/} badawczy przez tę grupę stanowił równocześnie podstawę dla grupy omówienia do sprecyzowania pewnych uogólnionych wniosków.

---

x/ Według materiału: "System punktów dowodzenia frontu oraz armii ogólnowojskowych w ćwiczeniu "LATO-78". Materiał opracowany przez zespół pod kierownictwem płk.dypl.M.WIE-CZORKO.

Tak więc zadaniem zespołu /grupy/ badawczego w czasie ćwiczeń jest badanie właściwości działania dowódców, sztabów i wojsk oraz sposobów użycia nowych wzorów sprzętu technicznego i uzbrojenia przy uwzględnieniu założonych celów i problemów badawczych. Cała praca zespołu /grupy/ powinna opierać się na szczegółowej analizie konkretnych faktów. Zespół badawczy spełnia bowiem rolę surowego, obiektywnego, kontrolera innowacji, które mają być wdrażane do praktyki. Sam proces wdrożenia do praktyki zaleconych innowacji należy uważać za zakończenie pracy grupy.

Przedstawione wyżej zasady badania teorii wojskowej są przydatne również w systemie obrony terytorium kraju. Problematyka obrony terytorialnej nie wymaga wyraźnie odmiennych zasad ustalania problemów /zagadnień/ badawczych i opracowywania programów /zadań/ badania ich w czasie ćwiczeń. Również obrona cywilna powinna być przedmiotem szczególnie rozwiniętych badań. Obronie tej - oprócz ćwiczeń organizowanych i prowadzonych planowo na zasadach podobnych jak w wojskach operacyjnych, poświęca się także ćwiczenia obejmujące likwidację skutków klęsk żywiołowych, wielkich awarii przemysłowych, katastrof itp., W metodach badań oraz w problemach i zagadnieniach badawczych wystąpią pewne różnice, wynikające z istoty obrony cywilnej i charakteru ćwiczeń /np. dotyczących likwidacji klęsk żywiołowych/. Prowadzone w nich badania charakteryzować będzie możliwość uzyskiwania realnych rezultatów. Ustalenie problemów badawczych, założeń i planowanie w tych ćwiczeniach będzie trudniejsze, często związane z improwizacją organizacyjną. Stąd też występuje konieczność już wcześniejszego przygotowania specjalnych zespołów /ludzi/, którzy zajmą się przede wszystkim badaniami.

W naszych warunkach niemal wszystkie ćwiczenia wojsk operacyjnych wiążą się z ćwiczeniami lub działaniem w systemie OTK. Wobec tego styczność problematyki badawczej wojsk

operacyjnych z problematyką OTK jest znaczna. Ta ostatnia powinna być szeroko uwzględniana w ćwiczeniach wojsk operacyjnych, podobnie jak problematyka wojsk operacyjnych w ćwiczeniach OTK. Jest to również doskonała okazja do badania teorii wojskowej.

VI. WYKORZYSTANIE SYMULACJI KOMPETEROWEJ I MODELOWANIA
MATEMATYCZNEGO OPERACJI /WALKI/ DO BADANIA TEORII
WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEN

Symulację komputerową i modelowanie matematyczne operacji /walki/ można wykorzystywać do badania teorii wojskowej w toku ćwiczeń następująco:

a/ przed rozpoczęciem ćwiczenia - do wstępnego zbadania i zweryfikowania problemów badawczych, a niekiedy i hipotez roboczych;

b/ w toku ćwiczeniu - zwłaszcza do zweryfikowania niektórych uzyskanych materiałów badawczych;

c/ po zakończeniu ćwiczenia - do opracowania wyników badań.

Podczas różnego rodzaju ćwiczeń i gier wojennych nie można bowiem uniknąć wielu umownych założeń i uproszczeń sytuacyjnych. Mogą wystąpić również poważne trudności w ponownym sprawdzeniu lub powtórzeniu pewnych fragmentów ćwiczenia, jeżeli na przykład wykryje się pewne błędy lub budzące wątpliwości posunięcia dowódców, oficerów sztabu i wojsk. Należy się bowiem liczyć z tym, że w czasie ćwiczeń pewne prawidłowości mogą występować w sposób zupełnie przypadkowy, losowy. Tylko powtarzając wielokrotnie działanie w jednakowych warunkach i układach sytuacyjnych można uzyskać wartości średnie, niezależne w pewnym stopniu od subiektywności lub po prostu przypadku.

Elektroniczne maszyny cyfrowe, niezwykle szybko dokonujące obliczeń, które można stosować do przeprowadzenia pracochłonnych operacji obliczeniowych i logicznych, zapewniają rozwój techniki zwanej symulacją komputerową. Stała się ona potężnym narzędziem badawczym znajdującym już obecnie szerokie zastosowanie w różnych dziedzinach wiedzy. Za pomocą symulacji

prześledzono między innymi przepływy międzygałęziowe w gospodarce, przebadano różne warianty sytuacji awaryjnych w trakcie realizacji lotów kosmicznych, wykryto złożone relacje w projektowanych wielkich systemach technicznych, których istnienia poprzednio nikt nie podejrzewał.

Symulacja komputerowa znalazła zastosowanie praktyczne również w badaniach systemów wojskowych. Zastosowano ją między innymi do odtworzenia działania wielkich systemów obrony powietrznej, badania przydatności różnych systemów obronnych jeszcze przed ich wprowadzeniem do eksploatacji, badania efektywności sprzętu i uzbrojenia, a także wpływu na efektywność tego sprzętu zmian niektórych jego parametrów itp. Wykorzystując możliwości techniki symulacji komputerowej podjęto również próby jej zastosowania na potrzeby gier i ćwiczeń, otwierając duże perspektywy do badania teorii wojskowej.

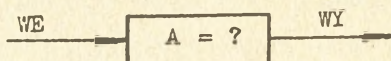
Symulacja jest to pewien tok postępowania z określonym modelem systemu przedmiotowego^{x/} polegający na odtworzeniu istniejących w rzeczywistości /lub hipotetycznych/ własności danego systemu /zjawiska, procesu/ oraz obserwowaniu zmian zachodzących w nim lub w jego otoczeniu w czasie pod wpływem zmieniających się warunków wewnętrznych i zewnętrznych.

Ze względu na cele oraz stopień znajomości stanu elementów systemu można wyróżnić następujące typy modeli symulacyjnych:

1/ model służący do naśladowania /identyfikacji/ procesów zachodzących w systemie. W modelu tego typu znany jest stan wejść i wyjść systemu /ustalonych np. empirycznie/, natomiast nie znany jest formalny opis procesów zachodzących w systemie lub opis stanu systemu.

---

x/ Systemem przedmiotowym nazywamy system, który chcemy poznać. Jest on zatem przedmiotem badania, doświadczenia.

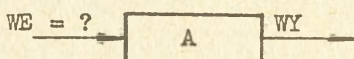

gdzie: $WE \neq WY$

A - wektor stanu systemu lub procesów w nim zachodzących.

Przedmiotem badań są tu procesy zachodzące w systemie lub stan systemu. Model tego typu stosowany jest do sprawdzenia prawidłowości hipotez odnoszących się do stanu systemu lub procesów w nim zachodzących. Model pozwala na zrozumienie funkcjonowania systemu oraz dokonywania takich zmian w systemie, które usprawniają jego funkcjonowanie i uczynią go bardziej efektywnym.

2/ Model służący do badania systemu wprost. W tym przypadku znany jest stan wejść systemu i formalny opis stanu systemu lub procesów w nim zachodzących, natomiast nie znany jest stan wyjść systemu.

gdzie: $WE \neq WY$

Przedmiotem badań jest tu stan wejść systemu. Model umożliwi dokonywanie wyboru takiej decyzji, która w świetle założonych celów byłaby decyzją optymalną.

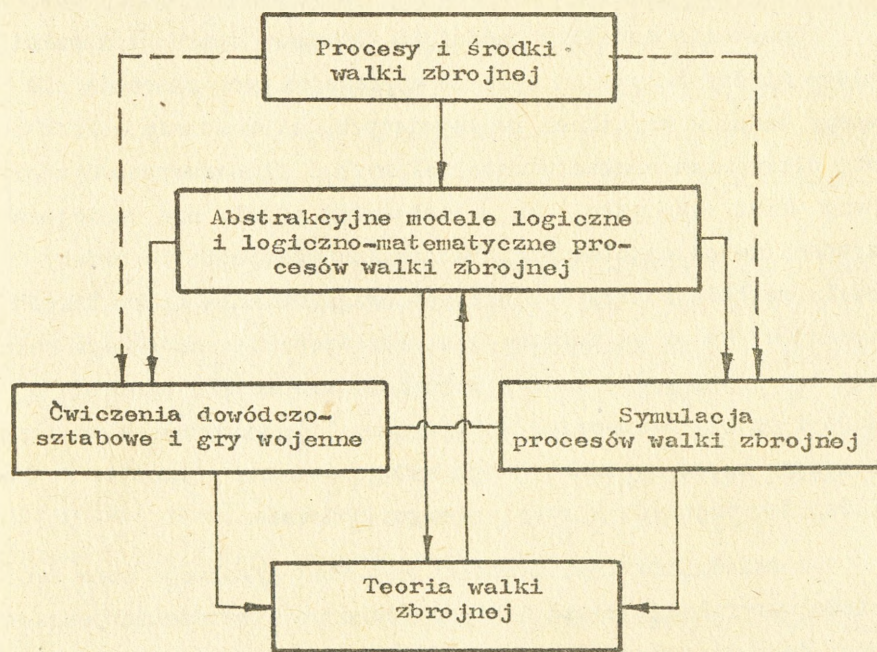
Charakterystyki omówionych modeli symulacyjnych przedstawia poniższa tabela.

Stożenie znajomości stanu elementów systemu	Stan wejścia	Formalny opis stanu systemu lub procesów zachodzących w systemie	Stan wyjścia systemu
Cele symulacji			
1	2	3	4
1. Naśladowanie / identyfikacja / procesów zachodzących w systemie	znany	nieznany	znany

1	2	3	4
2. Badanie systemu wprost	znany	znany	nieznany
3. Naśladowanie optymalnego sterowania	nieznany	znany	znany

Należy podkreślić, że w praktyce mogą występować modele symulacyjne będące kombinacją modeli wyżej przedstawionych typów.

Zastosowanie modeli do badania procesów taktyczno-operacyjnego działania może mieć różne formy /rysunek 1/.

Rys.nr 1. Zastosowanie modeli do badania procesów działania taktyczno-operacyjnego.

Może to być bezpośrednio wykorzystanie zbudowanego abstrakcyjnego modelu logicznego lub logiczno-matematycznego procesów walki do wzbogacenia i rozwinięcia teorii; może to być również realizacja modelu w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, grach wojennych, manewrach itp.; może to być także symulacja komputerowa procesów walki zbrojnej.

Podkreślić tu wypada występowanie sprzężenia zwrotnego między tą formą zastosowania modeli, jaką są ćwiczenia, /stanowiące dotychczas tradycyjne metody badań/, a symulacją komputerową /widzianą jako jedną z nowoczesnych metod badań teorii wojskowej w toku ćwiczeń/. Sprzężenie powyższe wyraża zależności i powiązania, jakie występują między tymi dwoma metodami, przyczyniając się do urealnienia i wzbogacenia wzajemnego modelu zastosowanego w procesie badawczym.

Znaczenie modeli w badaniach procesów operacji i walki polega między innymi na tym, że większości tych procesów nie możemy badać w warunkach rzeczywistych, albo możemy - lecz za cenę olbrzymich nakładów materiałowych i finansowych. Uproszczony obraz oryginału, jakim jest każdy model, nie zmniejsza wartości metod modelowania. Racjonalne podejście do budowy modelu zakłada bowiem konieczność uwzględniania tylko takich elementów, które są istotne dla zrealizowania założonego celu. Stąd też w przypadku budowy uproszczonego modelu procesów operacji i walki, odrzucając mniej ważne i nieistotne elementy, stwarzamy lepsze warunki do głębszego studium elementów /czynników/ decydujących w rozpatrywanym procesie.

W dziedzinie teorii sztuki wojennej symulacja może być metodą weryfikacji zasad taktycznych oraz sprawdzania poprawności decyzji podejmowanych w różnych działaniach i sytuacjach bojowych.

Oprócz tego, że symulacja komputerowa wykorzystywana będzie przez dowódców i sztaby, może ona równocześnie stanowić swoiste laboratorium dla pracy zespołów /grup/ badających teorię wojskową w toku ćwiczeń. Stosując symulację komputerową można nie tylko jednorazowo sprawdzić słuszność i realność powziętej decyzji, ale także przetestować różne, zmienione w szczególności warianty decyzji i działania wojsk. Posiada to duże znaczenie dla badania zarówno teorii, jak i praktyki sztuki wojennej, zwłaszcza zaś taktyki i sztuki operacyjnej.

Symulacja stwarza możliwości badania z określoną dokładnością złożonych systemów wojskowych w wybranym wymiarze czasowym i przestrzennym. Obserwacja zmian zachodzących w modelach tych systemów może prowadzić do istotnych usprawnień samych systemów pod względem organizacyjnym, funkcjonalnym i informacyjnym. Eksperymenty symulacyjne mogą wskazać, które elementy systemu są najistotniejsze dla sprawnego funkcjonowania całości, które natomiast są najsłabsze lub najbardziej obciążone, jakie istnieją rezerwy, gdzie tkwią błędy i niedomagania.

Symulacja może być użyta do badania nowych zjawisk lub procesów, o których wiemy niewiele, lub też w odniesieniu do których nie można przeprowadzić autentycznych badań i prób w toku samego ćwiczenia stosując tradycyjne metody badań. Dotyczy to w wielkiej mierze systemów uzbrojenia, skutków oddziaływania broni jądrowej na polu walki, możliwości działania i przeciwdziałania walczących stron, obiegu informacji, skuteczności powziętych decyzji, zabezpieczenia działań wojsk itp.

Symulacja może stanowić nowy, wysoce efektywny instrument przygotowania do ćwiczeń zespołów /grup/ badawczych. Może być także przydatna podczas weryfikacji uzyskanego materiału badawczego w toku ćwiczeń. Symulacyjne gry wojenne o charakterze

naukowo-badawczym integrujące w sobie metody analityczne i heurystyczne mogą w zdecydowany sposób przyczynić się do ujawnienia, a następnie rozwiązywania złożonych, silnie kontrowersyjnych, problemów współczesnego pola walki. Mogą one służyć jako aparat do weryfikacji dokumentów planistycznych oraz ich realizacji w dynamice walki i operacji.

Z powyższego widać, że przydatność symulacji w badaniach systemów wojskowych /w tym procesów operacji i walki/ jest bezsporna. Posiada ona walory metodologiczne, szkoleniowe i poznawcze; pozwala przewidywać i oceniać skutki podejmowanych decyzji bez ryzyka eksperymentu na systemie rzeczywistym lub powtarzać /kilkakrotnie/ różne warianty działania.

Powodzenie zastosowania metod symulacyjnych w badaniu procesów walki i operacji zależy od jakości modelu procesów działań bojowych, przyjętego do eksperymentu symulacyjnego. Idzie tu przede wszystkim o dokładność odwzorowania procesów rzeczywistych zachodzących na polu walki, uwzględnienie najbardziej istotnych czynników wywierających wpływ na przebieg procesów działań bojowych. Model powinien stanowić logiczną sumę szczegółowości i prostoty jego budowy. Spełnienie powyższych wymagań nie jest rzeczą łatwą. Są one ze sobą sprzeczne, bowiem, z jednej strony, szczegółowość modelu prowadzi do jego złożoności, co utrudnia, a nawet w niektórych przypadkach może uniemożliwić korzystanie z modelu, z drugiej zaś - dążenie do maksymalnego uproszczenia modelu jest równoznaczne z odrzuceniem szeregu czynników, które mogą decydować w dużym nawet stopniu o przebiegu badanych procesów. Stąd też prace związane z budową modelu odzwierciedlającego procesy walki i operacji należy uznać za prace podstawowe, decydujące o powodzeniu eksperymentu symulacyjnego.

Budowa modelu symulacyjnego do badania teorii wojskowej

w toku ćwiczeń polega na dobraniu takiej kombinacji modeli matematycznych i algorytmów opisujących procesy walki i operacji, która posiadałaby następujące właściwości:

1/ między elementami modelu symulacyjnego a elementami rzeczywistymi procesu działań bojowych występują określone analogie;

2/ przedziały czasowe zachodzących zmian są dla procesu symulacyjnego i procesu rzeczywistego jednakowe;

3/ zmiany stanu każdego elementu modelu symulacyjnego określone są zależnościami będącymi odzwierciedleniem zmian odpowiedniego rzeczywistego elementu procesu walki i operacji;

4/ procesy decyzyjne realizowane w trakcie symulacji /gry wojennej/ przebiegają w warunkach maksymalnie zbliżonych do warunków rzeczywistych.

Z tego co powiedzieliśmy wynika, że przedsięwzięcie budowy komputerowego symulacyjnego modelu badania teorii wojkowej w toku ćwiczeń jest przedsięwzięciem bardzo pracochłonnym i skomplikowanym. W Akademii Sztabu Generalnego WP od 1977 roku prowadzone są prace w tym zakresie. Po rozpoznaniu problemu dokonano analizy możliwości zastosowania metod symulacyjnych do modelowania procesów operacji i walki. W 1978 roku opracowano metodykę projektowania modelu symulacyjnego procesów operacji i walki. Równoległe z tymi pracami podjęto próbę opracowania eksperymentalnego modelu symulacyjnego przełamania obrony przeciwpancernej na szczeblu taktycznym. Powyższa próba ma na celu weryfikację zastosowania metod symulacyjnych oraz stworzenie podstawy do uzyskania niezbędnych doświadczeń w dziedzinie modelowania działań bojowych przez zespół projektowy. Dotychczasowe wyniki uzyskane w pracach nad eksperymentalnym modelem symulacyjnym przełamania obrony przeciwpancernej na szczeblu taktycznym świadczą o możliwości i celowości zastosowania metod matematycznych i elektronicznych maszyn

cyfrowych do badania procesów operacji i walki. W 1979 roku prace nad eksperymentalnym modelem symulacyjnym przełamania obrony przeciwpancernej zostaną zakończone i jednocześnie zostaną podjęte prace projektowe nad eksperymentalnym modelem symulacyjnym procesów walki na szczeblu taktycznym.

Warto również zasygnalizować, że w zakresie modelowania operacji i walki uzyskano poważne osiągnięcia w ASG im.K.Woroszyłowa. Na przykład w podręczniku "Dowodzenie wojskami w operacjach" wydanym przez ASG im.K.J.Woroszyłowa w 1976 roku jeden z rozdziałów poświęcony jest modelowaniu matematycznemu operacji /walki/. Modelowanie, stanowiące metodę badań i oceny rzeczywistych procesów za pomocą określonych modeli, pozwala z dostateczną dla praktyki dokładnością odwzorować podstawowe cechy badanego procesu.

W zależności od sposobów budowania modelu będącego odbiciem działań bojowych, rozróżnia się modelowanie fizyczne, myślowe oraz kombinowane.

Przykładem fizycznego modelu działań bojowych są ćwiczenia z wojskami, których część występuje w charakterze wojsk własnych, zaś część w charakterze wojsk przeciwnika, a także badania poligonowe nowych wzorów uzbrojenia.

Modelowanie myślowe to między innymi tekstowe, logiczne, graficzne i graficzno-analityczne opisy procesów operacji /walki/. W opisach tych przewidywanym wariantom działania przeciwnika przeciwstawia się możliwe sposoby działania wojsk własnych oraz ocenia się prawdopodobny ich przebieg i rezultaty.

Przykładem modelowania kombinowanego są ćwiczenia szkoleniowe, a także szeroko stosowane w czasie II wojny światowej rozgrywanie epizodów operacji na stołach plastycznych.

W związku z coraz szerszym stosowaniem w pracy sztabów elektronicznych maszyn cyfrowych, wśród modeli myślowych coraz większego znaczenia nabierają matematyczne modele operacji /walki/, które mogą spełniać rolę swobodnego współczesnego "stołu plastycznego".

Przez pojęcie matematycznego modelu operacji rozumie się układ zależności matematycznych i praw logicznych, za pomocą których w niezbędnym zakresie opisuje się procesy właściwe operacji /walce/ i w żądanym stopniu dokładności określa ich rezultaty /wielkości wynikowe/ - przy znanych /lub założonych/ danych początkowych.

Podczas opracowywania modelu operacji stosuje się dwie najbardziej powszechne metody: metodę prób statystycznych oraz metodę "dynamiki średnich".

W większości przypadków procesy operacji /walki/ w ujęciu całościowym zależą od wielu losowych i zdeterminowanych czynników, co utrudnia możliwość określania i analitycznych zależności między nimi /jeśli nawet uda się je określić, to są one tak skomplikowane, że praktycznie stają się nieużyteczne/. Do badania takich przypadków pomocne okazują się modele statystyczne oparte na metodzie prób statystycznych /metoda Monte Carlo/. Istota tej metody polega na zbudowaniu sztucznego procesu, posiadającego wszystkie istotne cechy badanego zjawiska, który może być określany różnymi środkami obliczeniowymi /w tym EMC/. Dzięki tej metodzie można tworzyć modele operacji pozwalające analizować ilościowe aspekty skomplikowanych wariantów prowadzenia działań bojowych i uzyskiwać ważne ilościowe wskazówki podczas podejmowania decyzji i planowania operacji, a także oceniać efektywność systemów uzbrojenia.

Wprawdzie głównymi zaletami modeli statystycznych jest uniwersalność i stosunkowo duża zgodność uzyskanych z modelu

wyników z praktyką, to jednak mają one również szereg wad, a zwłaszcza skomplikowany i czasochłonny proces opracowania modelu, dużą ilość potrzebnych danych wejściowych i długi czas obliczeń na EMC /dla otrzymania wiarygodnych wyników wymaga się ponad 400 powtórzeń obliczeń/.

W związku z tym w ostatnich latach obok modeli statystycznych stosuje się modele oparte na metodzie "dynamiki średnich". Podczas opracowywania tego typu modeli przyjmuje się następujące uproszczenia: obiekty i środki rażenia sprowadza się do grup typowych z uśrednionymi charakterystykami; matematyczne i logiczne działania wykonuje się na wartościach średnich /nadziejach matematycznych/ analizowanych parametrów.

Dla modeli tego typu potrzebna jest mniejsza ilość informacji wejściowej i charakteryzuje je znacznie krótszy czas modelowania. Z tych względów modelowanie matematyczne oparte na metodzie dynamiki średnich należy uważać za perspektywiczne i preferować je w praktyce badawczo-projektowej^{x/}.

Istotę tej metody przedstawia schemat modelu /rysunek 2/, za pomocą którego określa się stosunek sił, możliwe straty stanu osobowego, uzbrojenia i techniki oraz tempo działania wojsk w operacji zaczepnej frontu. Model pozwala badać wpływ ugrupowania operacyjnego wojsk i ich zadań na te elementy przy uwzględnianiu różnych warunków i właściwości prowadzenia działań bojowych.

Operację frontu w tym modelu rozpatruje się jako dwustronną grę zgrupowań wojsk przeciwników o sprecyzowanych celach

---

x/ Uważa się, że do opracowywania modeli operacji w celach badawczych korzystniejsze jest stosowanie modeli wykorzystujących metodę prób statystycznych, zaś do opracowania modeli dla potrzeb planowania działań bezpośrednio w sztabach - modeli opartych na metodzie dynamiki średnich.

działania. Obszar, w którym prowadzone są działania bojowe, dzieli się na strefy: bezpośredniej styczności bojowej wojsk; taktyczną - na głębokość ugrupowania sił i środków dywizji pierwszego rzutu stron; operacyjną - strefę działania armii i frontu.

Głębokości stref ustala się zgodnie z obowiązującymi zasadami operacji /walki/ z uwzględnieniem zasięgów odpowiednich rodzajów uzbrojenia.

Model ma strukturę blokową /rysunek 2/. Każdy blok stanowi pakiet programów na EMC rozwiązujących ściśle określone zadania lub imitujący pewne działanie. Przedstawione na schemacie bloki służą:

- blok rozpoznania - do ustalania stanu i położenia wojsk stron w określonych momentach czasowych. Imituje funkcjonowanie środków rozpoznania stron i określa liczbę rozpoznanych obiektów na początek kolejnego kroku modelowania;

- blok podziału odwodów - do rozdziału odwodów na kierunki działań wojsk zgodnie z przyjętym wariantem prowadzenia operacji;

- blok stref: frontowej i armijnych - do podziału frontowych i armijnych środków rażenia /konwencjonalnych i jądrowych/ według obiektów nieprzyjaciela;

- blok OPL - do określania strat środków napadu powietrznego, poniesionych w wyniku działania aktywnych środków OPL stron;

- blok efektywności frontowych i armijnych środków rażenia - do określania skuteczności zaplanowanych uderzeń środków rażenia stron /zadanych strat/;

- blok efektywności działań bojowych stron w strefie taktycznej i strefie bezpośredniej styczności wojsk - do modelowania działań bojowych wojsk pierwszego rzutu z uwzględnieniem ich ugrupowania i określonych planów działań bojowych;

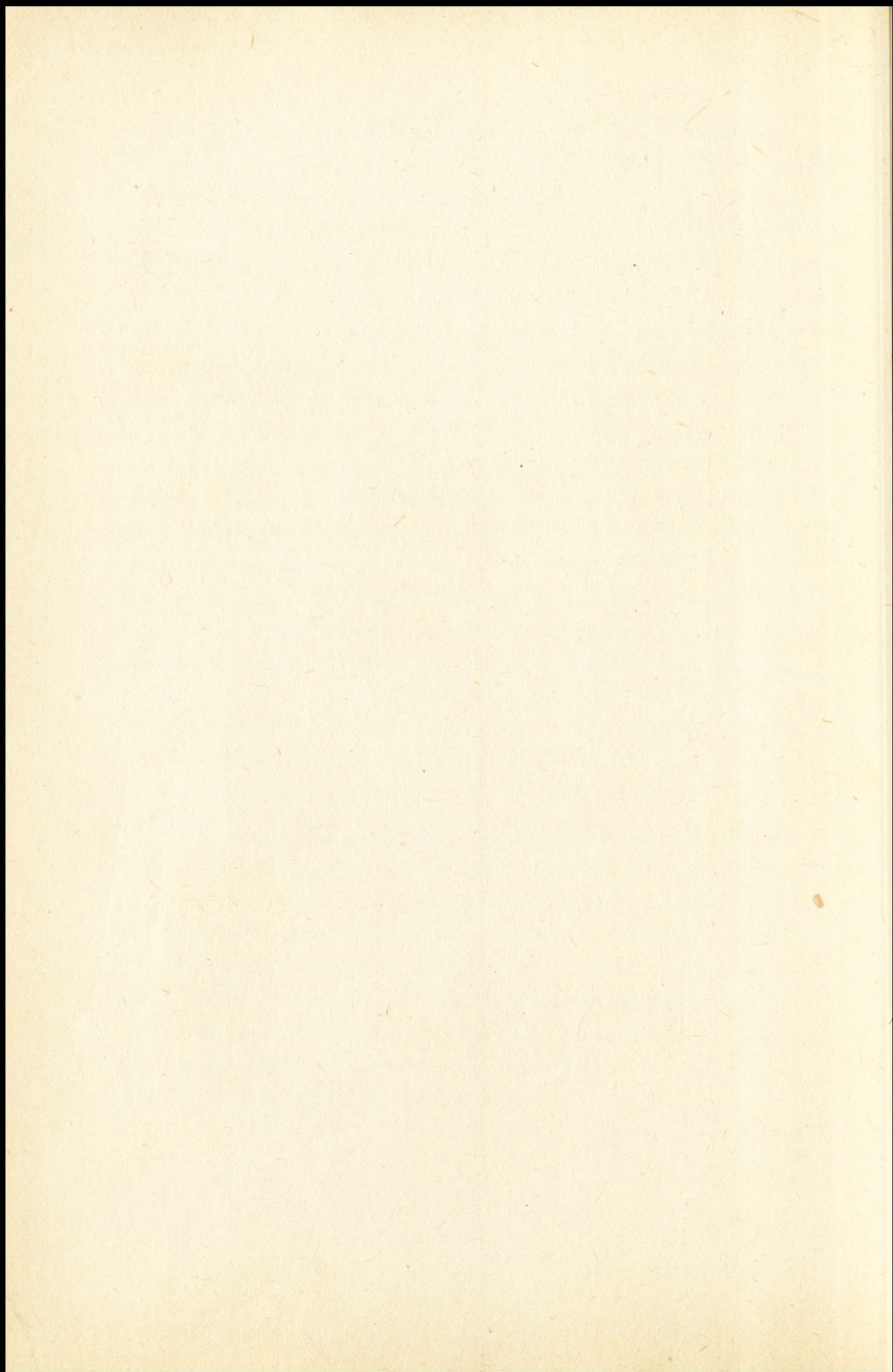
- blok przesunięcia wojsk stron w toku operacji - do określania przedniego skraju wojsk walczących /dywizji I rzutu/ w toku operacji.

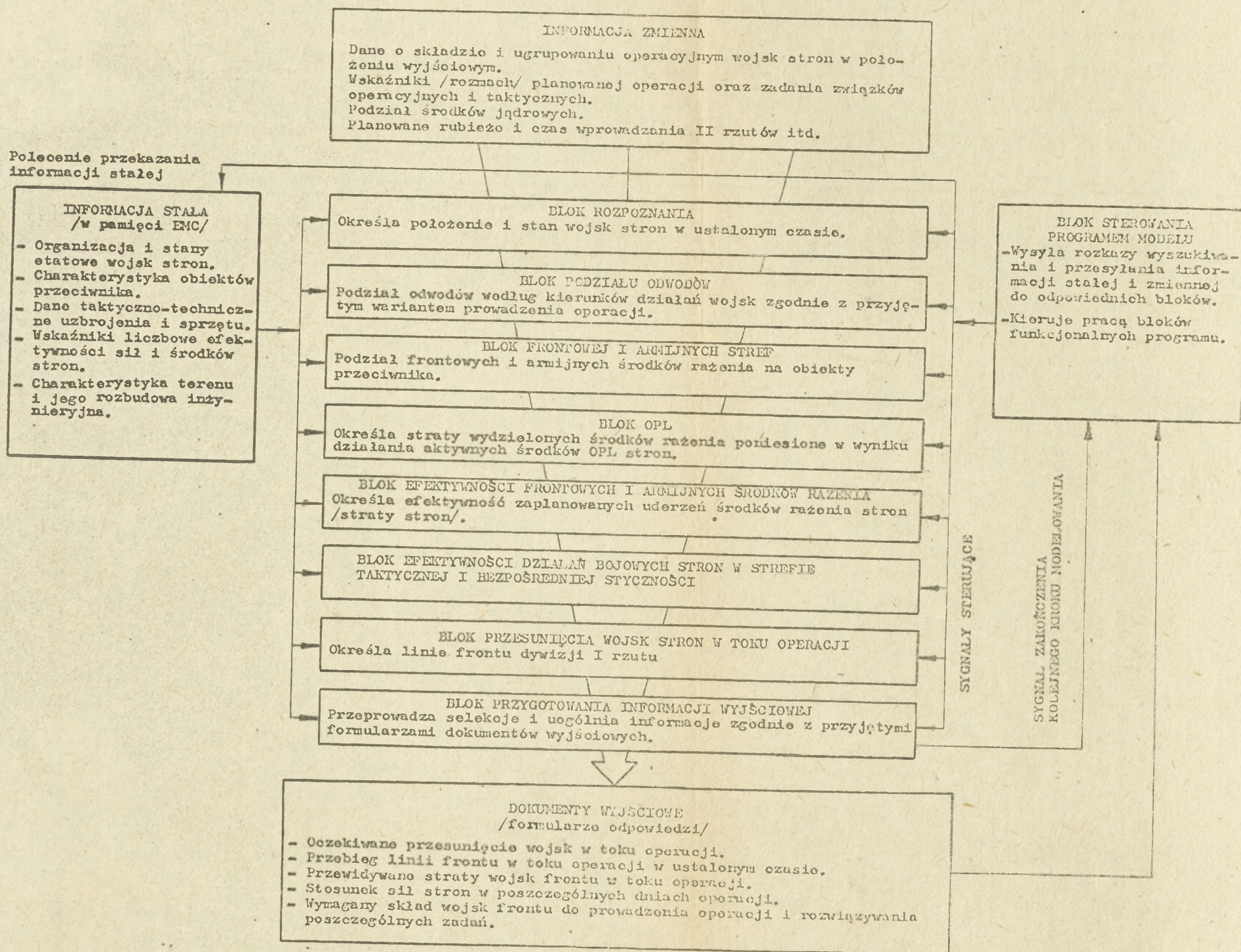
Oprócz bloków problemowych model zawiera również bloki funkcjonalne, tj. informacji wejściowej /stałej i zmiennej/, informacji wynikowej oraz sterowania programami modelu.

Wymieniony model może być użyty w następujący sposób. Grupa specjalistów /ogólnowojskowych, wojsk rakietowych i artylerii, inżynierskich, chemicznych/ modelująca operację dobiera odpowiednią informację zmienną /określającą głównie stan, skład i ugrupowanie wojsk/, inicjuje za pomocą bloku sterowania programami działanie określonych bloków problemowych /jednego, kilku lub wszystkich/ i po otrzymaniu wyników obliczeń /stosunek sił, straty, tempo natarcia itp./ oraz po ich analizie przystępuje do kolejnych kroków modelowania. Kolejny krok modelowania może dotyczyć powtórzenia poprzedniego, przy zmienionych danych wejściowych /na przykład zmiana ilości oddziałów pierwszego rzutu, jeśli stosunek sił był niezadowolający/ lub przejście do modelowania kolejnego etapu działań. Analiza wyników całości modelowania umożliwia dokonanie wyboru odpowiedniego wariantu działania i powzięcie ostatecznej decyzji.

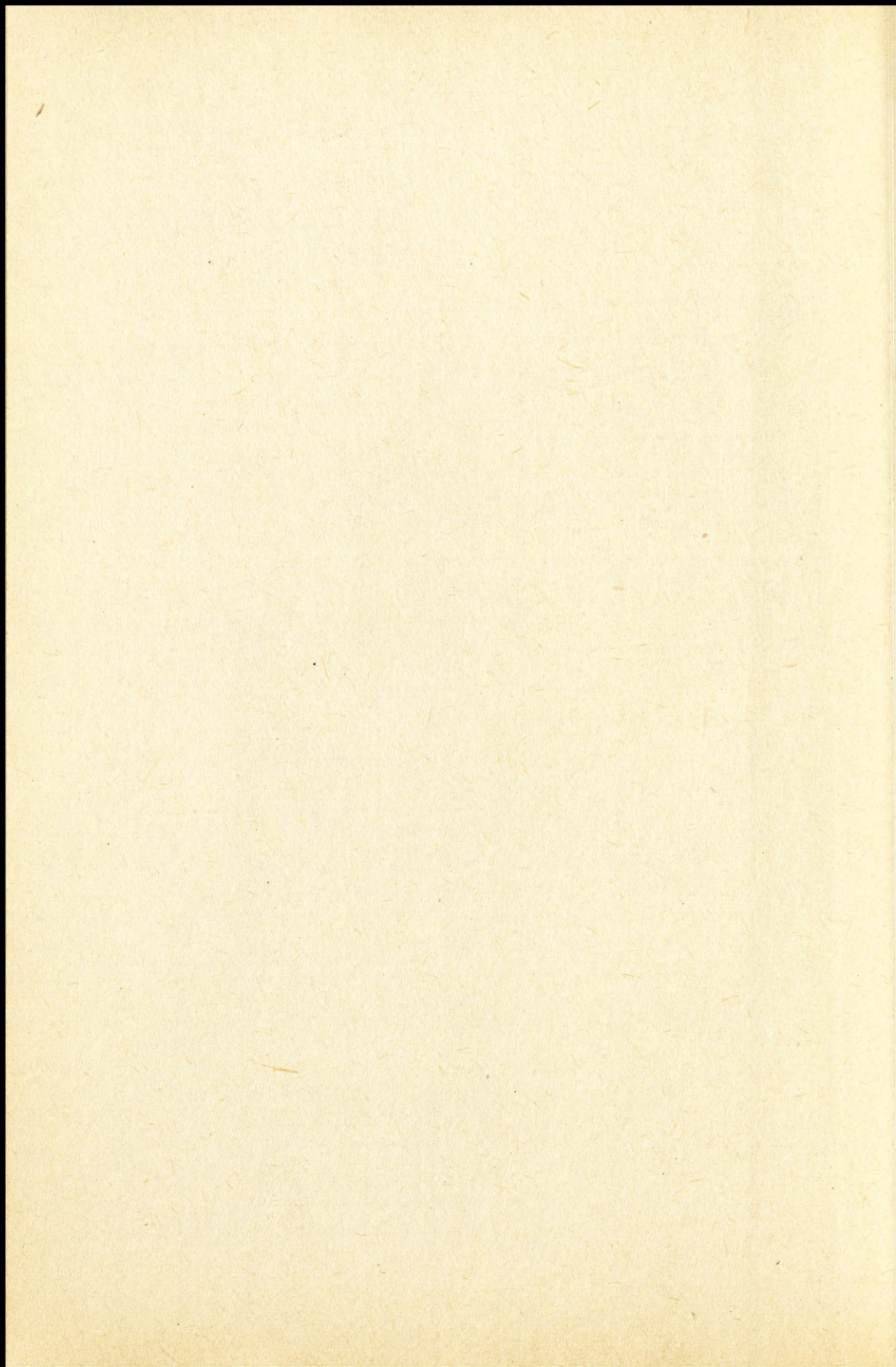
W ASG im.K.J.Woroszyłowa opracowuje się aktualnie - podobny do opisanego - model operacji. Problem jest na tyle skomplikowany i trudny, że w pierwszym etapie przystąpiono do opracowania jedynie uproszczonej wersji modelu, w której nie uwzględnia się szeregu czynników, na przykład możliwości manewru oraz stanu organów i środków dowodzenia. Ta uproszczona wersja wykorzystywana będzie podczas opracowywania zamiaru stron i założeń do ćwiczeń prowadzonych ze słuchaczami. Całkowite ukończenie modelu przewiduje się za około 5 lat.

Technika obliczeniowa i stosowanie modeli operacji, które spełniają rolę współczesnego stołu plastycznego, stwarza podstawę do wszechstronnego rozpatrywania planów działania, wnikliwej analizy sytuacji, wykrycia przeszkód i sposobów ich pokonania. Istnieją więc naturalne przesłanki włączania symulacji komputerowej do systemu badania teorii wojskowej w toku ćwiczeń. Przedstawione możliwości wykorzystania symulacji komputerowej i modelowania matematycznego operacji /walki/ do badania teorii wojskowej - być może - nie znajdą w najbliższej przyszłości szerokiego zastosowania. Wszystko jednak wskazuje na to, że w metodach tych tkwią ogromne potencjalne możliwości. Trzeba je więc stopniowo lecz systematycznie doskonalić i racjonalnie oraz twórczo wykorzystywać w pracy i działaniu grup i zespołów badawczych.

Rys.2. Struktura funkcjonalna modelu matematycznego operacji frontowej

VII. ZASADY OPRACOWYWANIA WYNIKÓW BADAŃ TEORII WOJSKOWEJ W CZASIE ĆWICZEŃ

Opracowywanie wyników badań traktuje się jako końcowy, bardzo ważny etap pracy zespołów /grup/ badawczych lub osób, którym powierzono teoretyczne uogólnienia rezultatów badań prowadzonych w czasie ćwiczeń. Podczas tego etapu konieczne jest odpowiednio ukierunkowane działanie przede wszystkim zespołu /grupy/ badawczego. Wynik jego pracy nie może sprowadzić się do opracowania mniej lub więcej obszernego sprawozdania z przebiegu badań, tym bardziej że w omówieniu ćwiczenia zostanie wykorzystana tylko niewielka część zgromadzonych doświadczeń. Potrzebne jest więc wnikliwe uogólnienie wyników badań, opracowanie wniosków, zwłaszcza wykonawczych. Trzeba rzetelnie selekcjonować uzyskany materiał, uporządkować go, odpowiednio zewidencjonować, a następnie teoretycznie uogólnić. Należy określić, które problemy badawcze zostały w przeprowadzonym ćwiczeniu wszechstronnie zbadane /rozwiązane/ i czy można im nadać odpowiedni kształt teoretycznego uogólnienia, a które z nich wymagają ponownego badania. Odpowiedniej oceny wymaga stan i poziom uzyskanych materiałów badawczych oraz ustalenia, które wnioski nie podlegają dyskusji i powinny być realizowane przez wojska, sztaby, instytucje i uczelnie wojskowe. Opracowanie tych wniosków może być różne. W załączniku nr 23 podano jeden z wariantów ujęcia wniosków z ćwiczenia "TARCZA-76". Niektóre wnioski wymagać będą odpowiedniego skonsultowania z zainteresowanymi wykonawcami lub z ich przełożonymi i przedstawienia do zatwierdzenia w celu określenia sposobu ich wdrażania.

W zależności od rangi ćwiczenia, pogłębienie i rozwinięcie materiałów badawczych można uzyskać przez zasięgnięcie opinii ćwiczących. Będzie to dość ciekawy i pożyteczny materiał do pro-

wadzenia badań, zwłaszcza do skonfrontowania z materiałami uzyskanymi przez zespół /grupę/ badawczy. Wnioski, uwagi i doświadczenia ćwiczących mogą być przedstawione zespołowi /grupie/ badawczemu lub mogą zostać opublikowane odrębnie, zawsze jednak muszą być bardzo poważnie rozpatrywane, brane pod uwagę i poddawane odpowiedniej selekcji, weryfikacji i uogólnieniu.

Uzyskane materiały badawcze należy uporządkować według następującej kolejności:

a/ materiały do teoretycznego, wstępnego uogólnienia /mogą też być sformułowane odpowiednie propozycje przekazania materiału do ogólnego wykorzystania/;

b/ materiał do weryfikacji i konfrontacji z innymi materiałami na ten sam lub podobny problem taktyczno-operacyjny /techniczny/;

c/ materiał do ponownych badań lub weryfikacji w czasie seminarium, sympozjum naukowego lub konferencji naukowej.

Ponadto należy wyodrębnić problemy do kolejnych badań i doświadczeń w czasie prowadzenia innych ćwiczeń. Niekiedy celowe będzie określenie tematu nowego ćwiczenia lub ćwiczenia doświadczalnego. W niektórych sytuacjach wyniknie konieczność powołania dodatkowego zespołu badawczego, który zbada i opracuje wyniki badań. Głęboka ocena uzyskanego materiału sprzyjać będzie określeniu problemów, które mogą stanowić tematy prac dyplomowych, magisterskich, doktorskich lub habilitacyjnych.

Można oczywiście stosować inną selekcję uzyskanych materiałów badawczych. W każdym bowiem wypadku konkretne rezultaty badań będą w poważny sposób determinować sposób ich wykorzystania lub opracowania.

Po zakończeniu selekcji materiałów badawczych zespół /grupa/ badawczy opracowuje sprawozdanie. W sprawozdaniu ujmuje się zasadniczą problematykę odnoszącą się do pracy zespołu

/grupy/ badawczego i uzyskanych rezultatów /ewentualnie zgromadzonych materiałów/ - załączniki nr 26 i 27. Niekiedy kierownik zespołu badawczego może polecić opracowanie sprawozdań poszczególnym oficerom, którzy wchodzili w skład zespołu badawczego i byli odpowiedzialni za konkretny dział pracy. Będą one stanowić uzupełnienie uzyskanego materiału badawczego oraz przyczynią się do istotnego wzbogacenia opracowywanych wyników badań. Przystępując do opracowania rezultatów badań na podstawie wyselekcjonowanych materiałów badawczych należy:

a/ porównać uzyskany materiał empiryczny z teoretycznym ujęciem badanego problemu, określić różnicę pomiędzy teoretycznym ujęciem problemu przed ćwiczeniem i uzyskanym materiałem po ćwiczeniu; ustalić kierunek i zakres opracowania teoretycznego zbadanych problemów i zagadnień;

b/ zweryfikować uzyskany materiał z materiałami dotyczącymi podobnych zagadnień /zdarzeń, sytuacji i faktów/ z innych ćwiczeń;

c/ określić metody i zakres badań;

d/ ustalić skład zespołów badawczych lub zalecić określonej instytucji dokonanie uzupełniających badań i opracowanie teoretyczne danego problemu lub tematu;

e/ sporządzić notkę bibliograficzną do naukowej informacji wojskowej na temat treści uzyskanych materiałów badawczych, wskazując, gdzie będą one przechowywane.

Podczas porządkowania materiałów badawczych mogą zostać ujawnione braki i luki w badaniach, które trzeba będzie odpowiednio uzupełnić na podstawie innych materiałów /niekiedy stosując inne metody/ oraz w naturalny sposób może wyniknąć potrzeba sięgnięcia do doświadczeń historycznych i doświadczeń z lokalnych konfliktów zbrojnych.

Najprostszym sposobem weryfikacji materiału badawczego,

wzbogacenia jego treści i rozwinięcia niektórych zagadnień jest przeprowadzenie seminarium naukowego w kręgu najbardziej przygotowanych oficerów. W zależności od rozpatrywanych na seminarium problemów jego wyniki mogą być wystarczające do uogólnienia teoretycznego wyniku badań, tj. pisarskiego ujęcia badanego problemu, lub też stanowić inspirację do rozwinięcia badań.

W zależności od rangi badanych problemów oraz wyników ich wstępnego opracowania może być przeprowadzone sympozjum naukowe lub konferencja naukowa. W tym celu opracowuje się specjalny plan /por.wspomniany załącznik nr 24/ przygotowania sympozjum /konferencji/ naukowego. Szczególną uwagę zwraca się na opracowanie materiałów teoretycznych, które będą przedmiotem obrad. Materiał na sympozjum /konferencję/ naukowe może obejmować doświadczenia i dorobek z jednego lub kilku ćwiczeń prowadzonych na różnych szczeblach dowodzenia i mających różne formy. Do opracowania materiałów na sympozjum /konferencję/ naukowe może być powołany specjalny zespół. Najlepiej jest polecić przygotowanie zasadniczych materiałów zespołowi, który prowadził badania podczas ćwiczeń. Materiał na sympozjum /konferencję/ zawierający uogólnione zasady i założenia teoretyczne powinien jednocześnie inspirować do dyskusji.

Rezultaty przebiegu seminarium lub obrad sympozjum /konferencji/ naukowego w dużej mierze zależą od właściwego doboru uczestników i odpowiedniego ich przygotowania się do dyskusji.

Sympozjum /konferencja/ naukowe powinno zostać zakończone konkretnymi wnioskami i propozycjami wdrożeniowymi dotyczącymi zwłaszcza tych założeń i problemów, które były przedmiotem badań i uogólnień. Sympozjum, które kończy się tylko wydaniem materiałów bez sprecyzowania wniosków wdrożeniowych, jest tylko połowicznym zakończeniem badań. Dorobek sympozjum,

a zwłaszcza konferencji naukowej, musi być odpowiednio upowszechniony przez wydanie materiałów drukiem z odpowiednimi wnioskami do wykorzystania lub wprowadzenia w życie opracowanych zasad i założeń teoretycznych.

Tak więc po zakończeniu ćwiczenia zespoły /grupy/ badawcze rozpoczynają zasadniczą część swojej pracy podsumowującej ich działalność w czasie ćwiczeń i mającej doniosłe znaczenie dla rozwoju teorii wojskowej oraz praktycznej działalności wdrożeniowej. Skłania to do wniosku, że oficerowie kierowani do prowadzenia badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń powinni po prostu specjalizować się w tym zakresie; nie mogą to być oficerowie przypadkowi, wyznaczeni, kończący swoją działalność równocześnie z zakończeniem ćwiczenia. Z praktyki i doświadczeń wynika także, że tylko oficerowie odpowiednio przygotowani do prowadzenia badań teorii wojskowej mogą rzeczywiście osiągnąć pozytywne rezultaty. Teza ta znajduje potwierdzenie m.in. w zaleceniach zawartych w punkcie 30 "Instrukcji badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych w wojskach i sztabach Armii Czerwonej" / wspomniany - aneks /. Jeżeli bowiem w okresie wyjątkowo trudnych lat wojny było możliwe wydzielenie i przygotowanie wysoko kwalifikowanej kadry na każdym szczeblu - od pułku do Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej włącznie, to tym bardziej jest to możliwe, a nawet konieczne obecnie, w nowych warunkach.

Odrębne zagadnienie stanowi gromadzenie i przechowywanie uporządkowanych materiałów, uzyskanych podczas prowadzenia badań i po ich zakończeniu. Materiał uzyskany z badań prowadzonych podczas ćwiczeń w skali sił zbrojnych powinien być pieczołowicie przechowywany: - *wy tylko*

a/ na szczeblu centralnym - z ćwiczeń prowadzonych na tym szczeblu i przez dowództwa okręgów wojskowych, rodzaje sił zbrojnych i wojsk;

b/ na szczeblu okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych oraz rodzajów wojsk - z ćwiczeń prowadzonych przez dywizje /równorzędne/.

Powinna też być prowadzona dokładna ewidencja /bibliografia/ materiałów uzyskanych w czasie prowadzenia ćwiczeń. Stworzyłoby to doskonałą bazę do rozwijania badań, opracowywania studiów taktyczno-operacyjnych i monografii. Łatwiej byłoby również wykorzystywać i w innych celach ten wartościowy materiał poznawczy i szkoleniowy.

Do powyższego działania należałoby włączyć Naukową Informację Wojskową. Idzie zwłaszcza:

a/ o opracowanie notatek bibliograficznych z materiałów uzyskanych podczas badań w danym ćwiczeniu;

b/ wydawanie streszczeń lub krótkich opracowań rezultatów badań, na przykład dotyczących rozwiązania określonego problemu, który stanowi przedmiot badań w czasie ćwiczeń.

Ponadto dorobek badawczy nadal będzie upowszechniany na dotychczasowych zasadach poprzez "Biuletyn Informacyjny" Sztabu Generalnego WP, "Myśl Wojskową", "Przegląd Wojsk Lądowych" i inne periodyki wojskowe - w zależności od wyników uzyskanych podczas badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń.

*za mało
specyficzne*

VIII. WNIOSKI I PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ

1. Teorię i praktykę współczesnej sztuki wojennej należy rozpatrywać w dialektycznej jedności, wzajemnym powiązaniu i współzależności, w aspekcie aktualnej i prognozowanej sytuacji politycznej, możliwości ekonomicznych i naukowo-technicznych zarówno własnego kraju /krajów wspólnoty socjalistycznej/, jak i kraju /krajów/ potencjalnego przeciwnika oraz rzeczywistych potrzeb obronnych państwa.

W tej współzależności teorii i praktyki sztuki wojennej uwidacznia się wiodąca rola praktyki, której wymagania i potrzeby stanowią siłę napędową rozwoju teorii oraz określają jej kierunki. Teoria zaś ukierunkowuje postęp praktyki na dziś oraz na bliższą i dalszą przyszłość.

We współczesnych warunkach, jak nigdy w przeszłości, umacniają się związki myśli taktyczno-operacyjnej z myślą naukowo-techniczną. Istotnym zadaniem teorii wojskowej, a zwłaszcza dotyczącej sztuki wojennej, jest precyzowanie a nawet stawianie wymagań wobec rozwoju techniki i sprzętu bojowego, formułowanie konkretnych postulatów w odniesieniu do rozwiązań konstrukcyjnych nowych broni, a szczególnie środków służących jakościowemu umacnianiu sił zbrojnych. Z kolei osiągnięcia naukowo-techniczne powinny wywierać wpływ na założenia taktyczno-operacyjne i strategiczne oraz być w pełni uwzględniane zarówno w założeniach teoretycznych, jak i rozstrzygnięciach praktycznych. Osiągnięcia te, widziane przez pryzmat możliwości ekonomicznych własnych i przeciwnika, decydują o kierunkach rozwoju sztuki wojennej oraz założeń obronnych państwa.

cyfrowa

W czasie pokoju teorię i praktykę racjonalnego wykorzystania wojsk, techniki i sprzętu bojowego, najnowszych środków

walki zbrojnej można i należy sprawdzać przede wszystkim podczas ćwiczeń w czasie których możliwe jest również doskonalenie sposobów użycia tych środków. Na poligonach, w specjalnie przygotowanych ośrodkach dowodzenia i ośrodkach szkoleniowych, w czasie różnego rodzaju ćwiczeń dowódczo-sztabowych, gier wojennych, ćwiczeń z wojskami oraz manewrów sprawdzić bowiem można obowiązujące założenia i zasady taktyczno-operacyjnego, a w pewnym stopniu i strategicznego działania.

Jeśli uwzględni się doświadczenia uzyskane zwłaszcza w czasie drugiej wojny światowej i wynikające z nich wnioski, widziane przez pryzmat współczesny oraz cały złożony proces aktualnych przygotowań obronnych, to trzeba stwierdzić, że właśnie ćwiczenia, manewry i gry wojenne - szczególnie dwustronne i z wojskami - umożliwiają znalezienie najważniejszych rozwiązań taktycznych i operacyjnych oraz ustalenie problemów, które powinny być najpierw opracowane teoretycznie, a następnie sprawdzone w praktyce ćwiczebnego pola walki. Należy również podkreślić, że ćwiczenia, zwłaszcza zaś dowódczo-sztabowe - prowadzone jako dwustronne i wieloszczeblowe - oraz ćwiczenia z wojskami mogą i powinny spełniać zasadniczą rolę inspiratorską w podejmowaniu nowych problemów naukowo-badawczych zarówno w dziedzinie technicznej, jak i taktyczno-operacyjnej. Wobec tego niemal każde ćwiczenie taktyczne, taktyczno-operacyjne i strategiczne należy traktować nie tylko jako przedsięwzięcie szkoleniowe, lecz także w równym stopniu jako warsztat badawczy teorii wojskowej, jako pole eksperymentowania i doświadczeń.

2. W okresie drugiej wojny światowej w Armii Radzieckiej i w innych armiach szczególnie wysoką rangę nadano badaniu, studiowaniu, uogólnianiu i wykorzystywaniu doświadczeń wojennych /bojowych/. W Armii Radzieckiej / aneks / studio-
wanie i wykorzystywanie doświadczeń wojennych stanowiło zasadniczy element dowodzenia. Było jednym z podstawowych zadań do-

wódcy, sztabu, a przede wszystkim oddziałów, wydziałów i oficerów powołanych specjalnie w tym celu. A zatem nawet ta rzeczywista praktyka, jaką była wojna, wymagała doskonalenia poprzez wzbogacanie teorii opracowanej na podstawie badań i studiów doświadczeń wojennych.

Zwycięstwo na froncie było coraz bardziej uzależnione od rozwoju teorii, uwzględniającej w najpełniejszym wymiarze potrzeby skutecznego działania zarówno naczelnego dowódcy, jak i pojedynczego żołnierza. Osiągnięcie bowiem celu walki, bitwy i operacji kosztem najmniejszych strat własnych w poważnej mierze było uzależnione od szybkiego, właściwego i mądrego uogólniania doświadczeń wojennych /bojowych/ oraz stosowania uogólnionych zasad i założeń teoretycznych w praktyce bojowej, aby skutecznie gromić wroga. Teoria zdobyta w ogniu bitewnym najlepiej bowiem służyła zwycięstwu. Dlatego tak bezwzględnie wymagano rzetelnego studiowania i racjonalnego wykorzystania doświadczeń wojennych.

Jeżeli w okresie niezwykle napiętych i krwawych zmagani wojennych teoria, wynikająca z uogólnionych doświadczeń, spełniała tak ogromną rolę, to tym bardziej obecnie jej znaczenie i ranga niewspółmiernie wzrosły i nadal będą wzrastać. Źródłem tworzenia, wzbogacania i rozwijania teorii wojskowej, konfrontacji założeń i zasad teoretycznych, inspiracją do podejmowania racjonalnych badań i weryfikacji obowiązujących ustaleń powinny być przede wszystkim ćwiczenia. Ich wielopłaszczyznowa i wieloukładowa sfera działania oraz różnorodne formy i rodzaje stanowią o możliwości rozwoju teorii służącej doskonaleniu rozwiązań praktycznych. Szczególnie w tym względzie wymowne jest stwierdzenie Towarzysza. L. Breżniewa na XXV Zjeździe KPZR, że: "najbardziej praktyczną rzeczą jest dobra teoria". Tezę tę w pełni należy odnieść i do teorii wojskowej.

3. Teorię wojskową można badać w czasie specjalnie organizowanych ćwiczeń doświadczalnych oraz ćwiczeń prowadzonych w celach szkoleniowych, na każdym szczeblu dowodzenia. Rezultaty realizowanych w nich badań zależą przede wszystkim od:

- właściwego sformułowania celu badań, sprecyzowania odpowiednich problemów badawczych w stosunku do celu i zagadnień szkoleniowych ćwiczenia;

- sformułowania trafnej hipotezy roboczej /naukowej/;

- racjonalnej organizacji ćwiczenia i umiejętnego nim kierowania;

- odpowiedniego zorganizowania, wszechstronnego przygotowania i skutecznego działania zespołów i grup badawczych;

- opracowania planów badań i określenia racjonalnych metod badawczych;

- umiejętnego kierowania badaniami, gromadzenia materiału badawczego, właściwego jego uogólnienia, opracowywania weryfikacji;

- racjonalnego upowszechnienia i konsekwentnego wdrażania dorobku badawczego do praktyki.

4. Szczególne znaczenie w realizacji założeń badawczych w czasie ćwiczeń ma organizacja i przygotowanie zespołów /grup/ badawczych lub kontrolno-badawczych. Doświadczenia uzyskane w czasie drugiej wojny światowej, a zwłaszcza Armii Radzieckiej, jednoznacznie wskazują, że:

Po pierwsze - zespoły /grupy/ badawcze nie mogły być organizowane doraźnie. Konieczne było stworzenie sprawnie działającego, etatowego systemu organizacyjnego - od Sztabu Generalnego Armii Czerwonej do pułku włącznie, opartego odpowiednio o zarządy, oddziały, wydziały i specjalnie dobieranych i wyznaczanych oficerów.

Po drugie - oficerowie zajmujący się badaniem, studiowaniem i wykorzystaniem doświadczeń wojennych /bojowych/ byli specjalnie przygotowywani pod względem taktyczno-operacyjnym i metodycznym, posiadali ponadto odpowiednie predyspozycje.

Po trzecie - za organizację badań, ich właściwe uogólnianie i racjonalne wykorzystanie odpowiadali dowódcy /szefowie/ wszystkich szczebli dowodzenia.

Wydaje się, że są to doświadczenia, które powinny również dzisiaj stanowić podstawę do tworzenia systemu racjonalnych badań teorii wojskowej podczas ćwiczeń. Jako zadanie bliższe należałoby mieć na uwadze powołanie i przeszkolenie oficerów, którzy stanowiliby jądro zespołów badawczych na szczeblu dywizji, okręgu wojskowego, dowództw rodzajów sił zbrojnych i szefostw rodzajów wojsk /i ewentualnie szefostw służb/. Oficerowie ci działaliby w istniejących pionach organizacyjnych. Planowaliby badania, organizowali je i kierowali nimi oraz odpowiadali za gromadzenie materiałów badawczych i ich wstępne opracowanie.

Natomiast w Akademii Sztabu Generalnego WP należałoby z kolei powołać zespół /zakład/, który zajmowałby się gromadzeniem materiałów badawczych od szczebla dywizji wzwyż oraz ich opracowywaniem, a po zatwierdzeniu przez Sztab Generalny WP /Główny Zarząd Szkolenia Bojowego/ - upowszechnianiem w formie informującej lub obowiązującej. Wdrażanie do praktyki wniosków i doświadczeń z ćwiczeń lub ponowne podejmowanie określonych problemów badawczych do zbadania w kolejnych ćwiczeniach odbywałoby się w drodze odpowiednich ustaleń szefa Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego.

Proponowany zespół /zakład/ składałby się z oficerów etatowo wchodzących w jego skład oraz powoływanych do współpracy z instytucji centralnych MON, okręgów wojskowych i dywizji oraz innych, a także akademii wojskowych i wyższych szkół oficerskich.

5. Dobór oficerów zajmujących się badaniami w czasie ćwiczeń powinien być wyjątkowo staranny. Wydaje się, że i w tym zakresie należałoby odwołać się do doświadczeń historycznych, zwłaszcza uwzględniać wymagania sprecyzowane w punkcie 30 załączonej "Instrukcji..." / aneks /. Zgodnie z tą instrukcją, działalność oficerów wchodzących w skład zespołów badawczych wymaga od nich "... szerokiego horyzontu operacyjno-taktycznego, umiejętności uogólniania faktów, wyciągania prawidłowych wniosków, obiektywności w ocenie i dokładności w przedstawianiu swoich myśli.

Kadra oficerska, przede wszystkim szefowie oddziałów wykorzystania doświadczeń wojennych, w swojej działalności powinni przejawiać wyjątkową dociekliwość, wytrwałość, zamiłowanie do pracy oraz umiejętność wykorzystania wszystkich możliwości dla pełnego i głębokiego studiowania doświadczeń wojennych. Jeżeli oficer z jakichkolwiek przyczyn nie może z materiałów dotyczących doświadczeń bojowych wyciągnąć wniosków, jest obowiązany we wszystkich wypadkach dokładnie zreferować faktyczną stronę wydarzeń oraz sformułować zagadnienia, z którymi ma trudności i przedstawić je swojemu przełożonemu. Przełożony zaś powinien temu oficerowi zapewnić niezbędną pomoc".

W warunkach prowadzenia badania teorii wojskowej podczas ćwiczeń wymagania tego typu powinny być jeszcze bardziej kategoryczne, gdyż organizowanie i prowadzenie badań jest trudniejsze niż badanie i studiowanie doświadczeń wojennych /bojowych/.

6. Odrębną sprawą jest szkolenie oficerów wyznaczonych do prowadzenia badań podczas ćwiczeń. W tym celu należałoby zorganizować /okresowo/ specjalne kursy przeszkolenia oficerów wyznaczonych do badań w czasie ćwiczeń. Kurs taki powinien trwać od 2 do 2,5 miesiąca, a program obejmować:

a/ metody prowadzenia badań naukowych w ogóle, a podczas ćwiczeń w szczególności,

b/ wykorzystywanie doświadczeń historycznych i wniosków z wojen lokalnych dla konfrontowania ich z rezultatami badań prowadzonych w czasie ćwiczeń,

c/ organizacją ćwiczeń doświadczalnych i ćwiczeń szkoleniowych, w których będą prowadzone badania,

d/ wykorzystanie elektronicznych maszyn cyfrowych do badań teorii wojskowej podczas ćwiczeń,

e/ główne założenia i zasady współczesnej strategii wojennej, a przede wszystkim sztuki operacyjnej i taktyki wojsk własnych i nieprzyjaciela,

f/ możliwości i perspektywy rozwoju środków walki, techniki i sprzętu bojowego,

g/ hipotetyczny obraz przyszłych działań wojennych, operacji i walki,

h/ metody stosowane podczas prognozowania w siłach zbrojnych,

i/ realizowanie badań w jednym z ćwiczeń prowadzonych w Akademii Sztabu Generalnego WP lub w okręgach wojskowych /rodzajach sił zbrojnych/,

j/ prace indywidualne uogólniające doświadczenia z przeprowadzonych badań oraz uzyskane wyniki szkolenia w czasie kursu.

Oczywiście konkretyzacja układu tematycznego programu takiego kursu wymagałaby uwzględnienia szeregu tematów pomocniczych, mających na celu nauczenie uczestników kursu planowania, organizowania i prowadzenia badań oraz ich uogólniania i upowszechniania.

7. Właściwe i ukierunkowane prowadzenie działalności badawczej w poważnej mierze zależy od odpowiedniego opracowania

programów /planów/ badań oraz przygotowania kierownictwa i zespołów /grup/ badawczych. Możliwe warianty i układ takiego planowania zostały przedstawione w załącznikach od nr 10 do nr 21.

8. Wszelkie badania teorii wojskowej w czasie ćwiczeń rozpoczynać należy od opracowywania konkretnego ćwiczenia. Prace związane z tymi badaniami należy prowadzić równolegle z realizacją poszczególnych etapów przygotowania i prowadzenia ćwiczenia. Jest to konieczne, ponieważ zespół /grupa/ badawczy powinien dysponować czasem potrzebnym do włączenia do badań techniki komputerowej.

Technika ta przyczynia się wydatnie do pogłębionego rozwinięcia badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń.

9. Oprócz materiału badawczego uzyskanego przez zespoły /grupy/ badawcze nadal ogromną rolę odgrywać będą materiały opracowywane przez ćwiczących jako wnioski i doświadczenia z ćwiczenia. Najwartościowszy będzie materiał opracowany indywidualnie przez oficerów, którzy ćwiczyli na konkretnych stanowiskach w dowództwach, sztabach, szefostwach rodzajów wojsk i służb lub dowodzili bezpośrednio konkretnymi jednostkami. Cennym tworzywem do badań mogą być relacje i sprawozdania zespołów kontrolno-badawczych i rozjemców oraz odpowiednio zainspirowane dyskusje z nimi nad konkretnymi problemami i zagadnieniami, które były przedmiotem badań.

Należy zapewnić szczególnie ścisłą i ciągłą współpracę zespołu /grupy/ badawczego z grupą omówienia i sztabem kierownictwa ćwiczenia lub grupą operacyjną kierownictwa oraz grupą podgrywki /jeżeli jest organizowana/.

10. Oprócz ćwiczeń poważny obszar badań i bogate źródło inspiracji twórczych mogą stanowić podróże polowe i polowo-historyczne, wzbogacające wyobraźnię taktyczno-operacyjną.

11. Po zakończeniu ćwiczenia rozpoczyna się wyjątkowo odpowiedzialny etap pracy zespołu /grupy/ badawczego, polegający na odpowiedniej weryfikacji, selekcji i wstępnym opracowaniu wyników badań, a następnie uogólnieniu uzyskanych doświadczeń we własnym zakresie lub przesłaniu materiałów do zespołu centralnego /jeżeli taki jest powołany/ w celu ostatecznego ich opracowania i upowszechniania wyników badań.

12. Organizacja sprawnie działającego systemu badań teorii wojskowej w czasie ćwiczeń wymaga opracowania specjalnej instrukcji lub regulaminu, stanowiących o organizowaniu, planowaniu, przygotowaniu i prowadzeniu badań oraz o upowszechnianiu i wdrażaniu uogólnień teoretycznych do praktyki dowództw, sztabów i wojsk.

O BADANIU, UOGÓLNIANIU I WYKORZYSTYWANIU
DOŚWIADCZEŃ WOJENNYCH W WARUNKACH BOJOWYCH^{x/}

/Znaczenie, organizacja, formy i metody pracy/

Jednym z podstawowych zadań dowódców i oficerów sztabu wszystkich szczebli dowodzenia jest studiowanie doświadczeń wojennych oraz właściwe wykorzystanie uzyskanych wyników.

Zwarcie się w gigantycznych zmaganiach wojennych wysoce uprzemysłowionych mocarstw powoduje szerokie zastosowanie środków technicznych i nadaje tym zmaganiom charakter wojny maszynowej - wojny motorów. Nasycenie armii środkami technicznymi spowodowało konieczność myślenia nowymi kategoriami i znacznie zmieniło metody użycia różnych rodzajów wojsk oraz metody organizacji i prowadzenia walki.

Przed rozpoczęciem pierwszej wojny światowej 1914-1918 r. uczestnicy jej nie posiadali w ogóle czołgów. W trzecim roku wojny, we wrześniu 1916 r., w bitwie nad rzeką Somną po raz pierwszy użyto 49 czołgów. Całkowita produkcja czołgów w czasie pierwszej wojny światowej nie przekroczyła 900 wozów bojowych. W drugiej wojnie światowej w ciągu tylko czterech miesięcy i 20 dni działań zaczepnych Armii Radzieckiej w zimie 1942-1943 wojska niemieckie straciły 9.190 czołgów.

Podobny wzrost ilościowy i jakościowy dotyczy artylerii i lotnictwa. Przed pierwszą wojną światową mocarstwa sprzymierzone miały 13.145 armat wszystkich kalibrów i 408 samolotów, zaś państwa centralne - 13.476 armat wszystkich kalibrów i 232 samoloty. W drugiej wojnie światowej w kampanii zimowej 1942-1943 /od dnia 10 listopada do 31 marca/ hitlerowcy stracili na froncie radziecko-niemieckim 5.090 samolotów i 20.360 armat. W stosunkowo więc krótkim czasie, bo w

x/ Materiał wydany przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej, Moskwa 1943r.

ciągu 4 miesięcy i 20 dni, sami tylko hitlerowcy stracili prawie dwa razy więcej armat w stosunku do łącznej ilości armat posiadanych przez państwa walozące przeciwko Niemcom w pierwszej wojnie światowej i osiem razy więcej samolotów niż miały łącznie wszystkie państwa prowadzące wojnę.

Każdy dzień wojny przynosi nowe, niepowtarzalne rozwiązania w prowadzeniu walki i operacji. W toku działań bojowych najszybciej zmieniają się sposoby taktycznego użycia środków technicznych. Z dnia na dzień zachodzi zjawisko akumulacji praktycznych doświadczeń wojennych. Aby osiągnąć zwycięstwo przy jak najmniejszych stratach własnych, należy studiować doświadczenia wojenne i kierować się nimi w prowadzeniu walk i bitew.

Wojna jest bezwzględna, ale równocześnie jest najlepszą szkołą bojową armii. Z tego też względu nie wolno polegać na wiadomościach nabytych w czasie pokoju. Jeżeli ktoś myśli, że raz poznane zasady sztuki wojennej, bez codziennego ich doskonalenia, zagwarantują pomyślne prowadzenie działań wojennych, skazany jest na porażkę.

Walozące wojska znajdują się w stale zmieniających się warunkach i każdego dnia stosują różne formy działań bojowych, w których występują nowe zjawiska. Natarcie, umocnienie zdobytego terenu, obrona, marsz, pościg i odwrót, wszystkie rodzaje działań nieustannie przeplatają się ze sobą, wnosząc nowe wartości do obowiązujących zasad i założeń taktyki oraz sztuki operacyjnej.

Przez studiowanie doświadczeń bojowych należy rozumieć poszukiwanie lepszych, bardziej racjonalnych metod taktyczno-operacyjnego działania w celu niszczenia wroga. Uzyskane dane należy umiejętnie weryfikować w czasie organizowania i prowadzenia walki i operacji, tworzenia nowych rodzajów broni i sprzętu bojowego, opracowywania wytycznych, instrukcji i regulaminów.

Przed rozpoczęciem wojny w 1914-1918 r. uważano powszechnie, że czołowe przełamanie pozycji jest prawie niemożliwe, gdyż mimo bardzo dużych ofiar uzyskuje się nkle rezultaty.

Rozstrzygnięcia poszukiwano na skrzydłach, wiążąc nieprzyjaciela od czoła. Gdy zaś skrzydła milionowych armii oparły się o morza, zaszła konieczność przełamania obrony pozycyjnej nieprzyjaciela właśnie od czoła. Celem zorganizowania ozołowych uderzeń gromadzono wielkie ilości artylerii różnych kalibrów oraz koncentrowano duże odwody piechoty. Zamierzano potężnym ogniem artylerii zniszczyć zapory inżynieryjne, umocnienia polowe i siłę żywą. Następnie uderzająca piechota powinna była przełamać front obrony nieprzyjaciela i stopniowo poszerzać wylom. Jednak ze względu na zastosowanie przez nieprzyjaciela odpowiednich środków zapobiegawczych podobne przełamanie nie dawało pomyślnych wyników na dłuższą metę.

W pierwszej wojnie światowej dowództwo Frontu Południowo-Zachodniego armii rosyjskiej przestudiowało dokładnie metody ozołowego przełamania pozycyjnej obrony nieprzyjaciela i ustaliło przyczyny niepowodzenia: jeśli istniało rozpoznanie lotnicze, to wykluczone było ukrycie koncentracji w jednym rejonie i uzyskanie zaskoczenia. Aby zorganizować takie przełamanie, trzeba było 6-8 tygodni; nieprzyjaciel wiedząc, gdzie zamierzano wykonać przełamanie, miał możliwość ściągnięcia wojsk z odcinków sąsiednich oraz odwodów z głębi i przygotować silny opór oraz przeciwuderzenie.

Uwzględniając powyższe, dowództwo Frontu Południowo-Zachodniego zorganizowało ofensywę w nowy sposób, dzięki któremu doszło do przełamania obrony nieprzyjaciela pod Łuckiem. Główne uderzenie wykonywała 8 armia w kierunku na Łuck i dlatego armia ta została bardziej wzmocniona niż inne. Jednocześnie nacierały wszystkie armie frontu, z tym, że każda z nich uderzała na wyznaczonym jej kierunku. Przygotowanie natarcia przeprowadzono równocześnie na całym froncie i z równym natężeniem.

Nowy sposób przełamania obrony nieprzyjaciela pozbawił go możliwości wcześniejszego przygotowania przeciwuderzenia na głównym odcinku lub podciągnięcia odwodów z innych odcinków frontu do "załatania" wylomu. Podczas organizowania przełamania zastosowano głęboko urzutowane ugrupowanie wojsk.

Zamiar dowództwa rosyjskiego powiódł się całkowicie, uderzenie było zaskoczeniem dla nieprzyjaciela.

Studiowanie doświadczeń bojowych jest nieodłączną funkcją dowodzenia, taką samą, jak rozpoznanie, współdziałanie, stawianie zadań oddziałom, wpływanie na przebieg walk i organizowanie zaopatrzenia wojsk.

W walce powinny być umiejętnie wykorzystane wszystkie możliwości każdego rodzaju wojsk. Żaden rodzaj wojsk nie może zastąpić innego, ale - uzupełniając się wzajemnie - stanowią one zharmonizowany organizm. Dlatego właśnie opracowanie doświadczeń wojennych powinno odbywać się w sposób ujednoczony i planowy.

Doświadczenia wojenne obfitują i w takie wypadki, kiedy w toku walki starszy, bardziej doświadczony dowódca koryguje błędy popełniane przez młodszych dowódców. Jedną z dywizji piechoty Armii Radzieckiej nie posiadającą dostatecznego doświadczenia bojowego, od dnia 9 do 14 stycznia 1942 r. prowadziła zacięte walki o zdobycie nieprzyjacielskiego punktu oporu na południowo-zachodnim brzegu jeziora. Dywizja starała się szturmem zdobyć miejscowość, napotykając jednak zorganizowany opór posuwała się nader powoli, pozostając w tyle za sąsiednimi związkami. Obserwując natarcie wszystkich dywizji dowódca armii stwierdził, że powodzenie zostało osiągnięte tam, gdzie śmiało obchodzono miejscowości. Wobec tego dowódca wspomnianej dywizji otrzymał rozkaz obejścia miejscowości, demonstrując tylko natarcie na nią. Zdobycie miejscowości powierzono drugim rzutom. Dywizja, stosownie do rozkazu dowódcy armii, działała z powodzeniem. Uwzględniając powyższy przykład, sztab zgodnie ze wskazówkami dowódcy armii opracował zalecenia dla wszystkich jednostek, określając sposoby prowadzenia walk o umocnione miejscowości. Zapoczątkowane w ten sposób uogólnione doświadczenia zostały upowszechnione; nowy sposób opanowywania miejscowości był stosowany przez Armię Radziecką od 1942 r. aż do końca wojny.

Z powyższego widzimy, że napięta atmosfera walki nie wyklucza zastanawiania się nad nią, lecz na odwrót, właśnie

zmuśza do większej uwagi i głębszego studiowania doświadczeń bojowych. Właściwa metoda studiowania nowych zjawisk na polu walki jest bezpośrednio związana z dowodzeniem, toteż wszystko co się ujawni w toku walki, natychmiast rejestruje się i przesyła do pododdziałów celem wywołania właściwej reakcji. Dokładne badania działań wojsk własnych i nieprzyjacielskich ułatwiają dowódcom i sztabom ujawnienie niedociągnięć, ustalenie środków zaradczych oraz przeszkolenie całych oddziałów lub ich części; ujawniają one nieznanne właściwości wojsk i działań, pozwalają ustalić nowe sposoby i możliwości wykorzystania wojsk oraz ich przygotowania do czekającej je walki i bitwy.

Wnikliwym badaniem doświadczeń wojennych zajmują się odpowiedni specjaliści, którzy gromadzą i opracowują uzyskane dane w okresie względnej "ciszy bojowej". Studiując przeprowadzone operacje i walki, a w ich świetle obowiązujące regulaminy, instrukcje i inne oficjalne materiały, ustalają to, co należy sprawdzić, ponownie potwierdzić doświadczeniami bojowymi itp. Na tej podstawie opracowują plan studiów i badań. W planie tym ustalają, jakie zagadnienia należy przestudiować, kto, kiedy i gdzie zorganizuje studia tego rodzaju, kto i w jakim celu i dokąd ma się udać, w jakim terminie i gdzie należy przedstawić opracowane materiały. Plan taki opracowuje się na każdy miesiąc, zatwierdza go szef sztabu, a wyciągi z planu z odnośnymi wskazówkami rozsyła się podwładnym dowódcom i sztabom.

Po otrzymaniu przez daną jednostkę zadania zbadania określonych problemów można je uzupełniać nowymi problemami typowymi dla własnej jednostki. Wyznacza się specjalnego oficera lub zespół oficerów, którzy udają się bezpośrednio do pododdziałów na te odcinki frontu, na których sytuacja ogólna najprawdopodobniej ułatwi uzyskanie potrzebnych informacji.

Po zakończeniu walk do sztabów wpływa duża ilość różnych dokumentów bojowych, które są podstawą i jednym z źródeł wazechstronnego studiowania doświadczeń bojowych.

Czas względnego "spokoju" na froncie jest najbardziej sprzyjający dla studiowania i opracowania uzyskanych doświadczeń. W tym celu:

1/ Dokonuje się głębokiej oceny przebiegu dotychczasowych walk w celu wykrycia i wykazania każdemu dowódcy popełnionych błędów, określenia właściwych rozwiązań oraz ustalenia jednolitych metod walki na przyszłość. Powyższą pracę wykonuje się oddzielnie z oficerami, podoficerami i szeregowcami. Każdy dowódca i szeregowy powinien otrzymać właściwe informacje wynikające z przeprowadzonych badań. Niekiedy krótkie opracowania lub uogólnienia doświadczeń mogą mieć miejsce w toku walki. Na przykład po całodziennym walce trwa względna cisza. Dowódca dywizji wraz z szefem sztabu, w obecności na przykład dowódcy pułku w ciągu 10-15 minut podsumowują dzień walki i określają uzyskane doświadczenie. Jeśli jest to możliwe, podobną odprawę przeprowadza się ze sztabami kilku oddziałów i związków taktycznych w obecności ich dowódców, szefów rodzajów wojsk.

2/ Po każdej walce z zasady sporządza się wykaz uzyskanych doświadczeń, dokonuje się analizy dodatnich i ujemnych stron działań bojowych oddziałów i związków taktycznych. Uogólnia się je i w postaci wytycznych i zaleceń przekazuje wojskom.

3/ W ćwiczeniach prowadzonych bezpośrednio na froncie należy uwzględniać zarówno ujemne jak i dodatnie strony uprzednio stoczonych walk. Należy ponadto wprowadzać do programów szkolenia odpowiednie poprawki.

4/ Zestawia się krótką listę taktyczno-operacyjnych wniosków z działań poszczególnych rodzajów wojsk. Wnioski bogato ilustrowane przykładami przesyła się do pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych i przedstawia wyższemu przełożonemu.

5/ Chcąc zbadać szczegółowo wybrane zagadnienia, wydaje się polecenie jednemu z dowódców, aby je opisał i uogólnił.

6/ Jeżeli jest to możliwe, opisuje się szczegółowo wszystkie fragmenty charakterystycznych sytuacji na froncie. Opisy te stanowiąc będą później materiał do odtworzenia przebiegu wszystkich działań wojennych.

7/ Po każdej walce lub operacji opracowuje się specjalne sprawozdanie z wnioskami, stanowiące materiał oficjalny do wykorzystania i upowszechnienia.

Wyjątkowo wysoką rangę należy nadać wymianie doświadczeń bojowych między dowódcami i oficerami sztabu walczących wojsk armii własnej i sąsiednich armii.

Podczas wzajemnego informowania się nie jest wymagane opracowywanie wskazówek i stawianie kategoriycznych wniosków do bezwzględnej ich wykonywania; należy jedynie krótko scharakteryzować nowy sposób walki i przedstawić warunki, w których był on zastosowany, oraz osiągnięte rezultaty. Umożliwi to szybkie sprawdzenie uzyskanych doświadczeń i ich wykorzystanie przez różne rodzaje wojsk. Z reguły tam, gdzie upowszechnia się nowe sposoby walki, uzyskuje się doskonałe rezultaty, najczęściej doprowadzające do uzyskania zaskoczenia.

Oto jeden z przykładów wykorzystania wymiany doświadczeń. Na jednym z odcinków frontu ujawniono, że w toku przygotowania artyleryjskiego wojsk radzieckich nieprzyjaciel wyprowadzał swoje oddziały do tyłu, aby ochronić je przed ogniem. Po ustaniu ognia artyleryjskiego nieprzyjaciel opuszczał ukrycia, ponownie szybko obsadzał pozycje i skutecznie odpierał uderzenia naszych wojsk ogniem zorganizowanym. Aby zmniejszyć hitlerowców, postanowiono skrócić czas przygotowania artyleryjskiego na tym odcinku frontu. Nieprzyjaciel licząc się z długotrwałym przygotowaniem artyleryjskim wycofał swoją piechotę do ukryć. Po paru minutach artyleria przeniosła ogień w głąb obrony niemieckiej, a wojska ruszyły do ataku. Hitlerowcy nie przewidując krótkotrwałej nawały ogniowej pozostali w ukryciach. Atakujące oddziały wdarły się w obronę niszcząc zaskoczonych hitlerowców w ich schronach i uniemożliwiając im zorganizowanie skutecznego przeciwdziałania. Uzyskane doświadczenie bezzwłocznie zostało upowszechnione

we wszystkich jednostkach.

W celu usprawnienia upowszechniania dobrych doświadczeń wprowadzono wydawanie specjalnych komunikatów. Oto przykład jednego z takich komunikatów informacyjnych:

1/ Zeznania jeńców potwierdzają, że Niemcy używają przeciwpancernych granatów w kształcie szarej szklanej kuli. Kula podzielona jest przegrodą, w jednej części znajduje się ciecz biała, a w drugiej - żółta. Uderzając o kadłub czołgu, granat się rozбивa, a ciecze łącząc się wydzielają żrący ciemnoszary dym, który oślepia załogę i zmusza ją do opuszczenia wozu. W tym czasie opuszczającą czołg załogę niszczy się ogniem z broni maszynowej. Załoga czołgu wykonuje swoje zadania, zakłada maski przeciwgazowe. Jeden lub dwóch członków załogi stosuje środki neutralizujące skutki granatu. Piechota przesuwaną się za czołgiem, po jego przymusowym zatrzymaniu, ubezpiecza pracę nad usunięciem zagrożenia lub ewakuację czołgu z pola walki.

2/ Celem zniszczenia zatrzymanego czołgu Niemcy stosują miny magnetyczne. Mina ta ma kształt dzwonu o wymiarach 20 na 40 cm, w części rozszerzonej dzwonu jest wmontowany magnes, który utrzymuje minę na czołgu po jej przyłożeniu. Niszczyciele czołgów rozkładają miny. Należy ubezpieczać unieruchomiony czołg tak długo, aż będzie wywakuowany, lub ponownie uruchomiony, uniemożliwiając zbliżenie się do niego Niemców.

3/ Na poszczególnych odcinkach frontu hitlerowcy rozciągają przeszkody z drutu grubości 5 mm; dzięki zawartości w nim stali jest on trudny do przecięcia nożycami używanymi w Armii Czerwonej. Sposób działania: przed przecinaniem tego drutu wydłużyć uchwyt nożyco. Dla wykonania przejść w drutach wykorzystać materiał wybuchowy.

4/ Przed pozycją obronną "N" dywizji piechoty ujawniono zawieszane na drutach kolczastych koła z drutu kolczastego. Na kolcach tych kół umocowane są kulki, które wydają przeraźliwy dźwięk podczas pociągania drutów kolczastych. Sposób działania: w toku rozpoznania unikać rejonów w ten sposób rozbudowanych, to jest zaopatrzonych w sygnały alarmowe.

W innych wypadkach dążyć wszelkimi sposobami do wywołania fałszywego alarmu. Na przykład: dowieźć długi sznur do drutów kolczastych i z ukrycia powodować działania sygnalizacyjne celem wywołania ognia i bezcelowego zużycia amunicji przez nieprzyjaciela.

Wzrost sztuki wojennej Armii Radzieckiej był przede wszystkim wynikiem starannego, dokładnego i wszechstronnego studiowania doświadczeń bojowych i zdecydowanego wprowadzenia wpływających z nich nauk do praktyki bojowej. Opanowywanie sztuki zwyciężania w toku samej wojny, uczenie się na własnych doświadczeniach, analizując je w sposób głęboki i krytyczny - stało się zasadą związków i oddziałów Armii Radzieckiej. Ciągłe studiowanie doświadczeń umożliwia, jak to wynika z praktyki wielu związków i oddziałów, ulepszenie jakości organizacji i prowadzenia walki, ciągłe doskonalenie metod i sposobów kierowania i dowodzenia wojskami, podnoszenie poziomu kultury pracy sztabów i utrwalanie nawyków organizacyjnych korpusu oficerskiego, lepsze i wydajniejsze ich współdziałanie, stałe podnoszenie poziomu wyszkolenia bojowego wojsk. Studiowanie i analizowanie codziennej praktyki umożliwiają sprawdzenie przydatności i celowości poszczególnych metod prowadzenia walki i sposobów użycia sprzętu technicznego, odrzucenie wszystkiego, co okazało się nieprzydatne, i odwrotnie - ujawnianie sposobów i metod prowadzenia walki sprzyjających osiągnięciu zwycięstwa przy jak najmniejszych stratach własnych. Na tym polega podstawowe zadanie studiowania i wykorzystania doświadczeń bojowych.

BADANIE I WYKORZYSTANIE DOŚWIADCZEŃ BOJOWYCH
W DZIEDZINIE DOWODZENIA WOJSKAMI^{x/}

Charakterystyka materiałów podsumowujących. Rozkaz Zastępcy Ludowego Komisarza Obrony Nr 0443, 1943 r. i załączona do niego instrukcja studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych przez sztaby i wojska Armii Czerwonej stanowią podstawę uogólniania materiałów uzyskanych na podstawie doświadczeń bojowych. Schemat opracowania materiałów, charakteryzujących doświadczenia działań bojowych, w zasadzie został przyswojony przez sztaby związków ogólnowojskowych, o czym świadczy wyższa jakość wyników i wniosków oraz treść przykładów z doświadczeń bojowych.

Jednak w ogólnym systemie materiałów podsumowujących studiowanie doświadczeń wojennych rozdział "Dowodzenie wojskami", jako reguła, jest opracowany słabo i nie wyczerpująco. Z wielu zagadnień dowodzenia wojskami, bardziej szczegółowo i systematycznie są naświetlane zagadnienia organizacji i pracy łączności. Pozostałe zagadnienia opracowuje się w stopniu niewystarczającym. Typowe braki sprowadzają się do następujących.

Dowodzenie wojskami i pracę sztabów naświetla się niewystarczająco i często ogólnymi nic nie mówiącymi sformułowaniami w rodzaju: "dowodzenie wojskami było zorganizowane dostatecznie i w czasie walki było często zrywane" lub "dowodzenie było zapewnione dzięki przebywaniu dowódców współdziałających oddziałów razem z dowódcą dywizji".

W większości wypadków na podstawie materiałów nie można ustalić: jak było zorganizowane dowodzenie i jak pracowały sztaby w okresie przygotowawczym operacji /walki/, w jej toku; jakie trudności napotykały w dowodzeniu i jak je pokonywano; jakimi metodami pracował sztab dla zapewnienia współdziałania i dowodzenia w toku walki /nie podaje się pouczających przykładów/.

x/ Wg Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych, Moskwa 1943.

W analizach działań bojowych, w materiałach, które miano możliwość przestudiować, najczęściej przedstawienie wyżej wymienionych zagadnień sprowadzało się do wyszczególnienia braków w dowodzeniu wojskami lub odwrotnie - do krótkich czasem niewystarczająco obiektywnych ocen pracy sztabów. Na podstawie takich analiz nie można ustalić:

- jakie konkretne zadania dla likwidacji usterek ujawnionych w dowodzeniu postawił przełożony dowództwu i podległym sztabom;

- jakie najskuteczniejsze metody polepszenia jakości pracy sztabów zaproponowano podległym dowództwom;

- w czym wyraża się praktyczna pomoc przełożonego i jego sztabu okazywana podległym sztabom w celu podniesienia na wyższy poziom kultury ich pracy;

- jakie /czyje, o czym/ pozytywne doświadczenia w zakresie dowodzenia /sposoby, metody, nawyki/ przełożony uważa za celowe przekazać podległym sztabom dla wykorzystania w ich pracy.

W wyniku powierzchownej analizy zagadnień dowodzenia sztaby często otrzymują jedynie wymówki, natomiast nie okazuje się im konkretnej praktycznej pomocy w usunięciu usterek. Pomoc nie jest systematyczna, w wyniku czego błędy w pracy podległych dowództw i sztabów powtarzają się.

Należy stwierdzić, że doświadczenia pozytywne uzyskane podczas pracy w zakresie dowodzenia wojskami są naświetlane niewystarczająco zarówno w wydawnictwach służbowych, jak i w jawnych periodykach. Na przykład praktyka wojenna codziennie dostarcza pozytywnych przykładów ofiarnej pracy oficerów łącznikowych. Właśnie takie przykłady, które są wzorem godnym naśladowania, nie znajdują miejsca w analizach, materiałach informacyjnych i w wydawnictwach i dlatego nie mogą być wykorzystane w pracy innych sztabów.

Metody studiowania doświadczeń w dziedzinie dowodzenia wojskami. W materiałach podsumowujących zakończone operacje i walki, dane z zakresu dowodzenia wojskami powinny stanowić samodzielny rozdział. To wymaganie dotyczy każdego rodzaju

walki bez względu na jej skalę.

Materiał charakteryzujący dowodzenia wojskami podaje się określonym systemem i w określonej kolejności, która nie jest czymś oryginalnym, a odzwierciedla jedynie regulaminowy schemat pracy dowództwa i sztabów w dziedzinie organizacji dowodzenia podczas przygotowania i prowadzenia operacji /walki/ do czasu jej zakończenia.

Schemat, według którego trzeba opracowywać materiały z dziedziny dowodzenia wojskami, orientacyjnie może być następujący:

I. Okres przygotowawczy operacji /walki/.

1. Przygotowanie danych do powzięcia decyzji.
2. Organizacja i planowanie rozpoznania.
3. Organizacja rekonesansu. Praca dowództwa i sztabu w zakresie organizacji i zabezpieczenia współdziałania.
4. Pisemne opracowanie decyzji dowódcy /rozkaz bojowy, rozkazy szczególne, tabela walki/.
5. Planowanie operacji /walki/.
6. Przekazanie decyzji dowódcy wojskom.
7. Organizacja łączności na punktach dowodzenia i punktach obserwacyjnych oraz na wysuniętych punktach dowodzenia.
8. Organizacja i urządzenia tyłów; materiałowo-techniczne zabezpieczenie.
9. Kontrola i praktyczna pomoc podległemu dowództwu oraz sztabom.
10. Wykaz i ocena prac wykonywanych przez dowództwo /sztaby/ organizujące operację /walkę/ w okresie przygotowawczym.
11. Wnioski z okresu przygotowawczego.

II. Przebieg działań bojowych

1. Miejsce dowództwa i sztabu przed rozpoczęciem działań bojowych.
2. Organizacja pracy na PD /WPD/ i PO.

3. Przemieszczenie PD /WPD/ i poszczególnych rzutów sztabu.
4. Utrzymywanie współdziałania w toku walki.
5. Praca sztabu w zakresie zabezpieczenia przegrupowań, działań drugich rzutów, odwodów /wprowadzenie w wyłom rzutu rozwinięcia powodzenia/.
6. Przedsięwzięcia w zakresie wykorzystania osiągniętego powodzenia /odparcia kontrataków przeciwnika/.
7. Praca oficerów łączników /dodatnie i ujemne przykłady/.
8. Wykorzystanie środków łączności w toku walki /manewr środkami łączności/.
9. Wnioski.

III. Zakończenie i ogólne wnioski

1. Jak zostało wykonane postawione zadanie i jak rozwiązywano zagadnienia dowodzenia wojskami.
2. Czy w toku walki była zapewniona ciągłość dowodzenia i współdziałania rodzajów wojsk.
3. Dodatnie i ujemne przykłady w pracy sztabów w zakresie dowodzenia wojskami.
4. Jakie przedsięwzięcia /ich konkretny wykaz/ wyznaczyło dowództwo dla usunięcia wykrytych usterek w dowodzeniu.
5. Wykaz najcenniejszych dokumentów współdziałania /schematów, tabel/ załączanych do materiału podsumowującego.

Przytoczony schemat opracowywania materiałów ma charakter orientacyjny i stanowi kanwę dla kolejnego przedstawienia wyników i wniosków w zakresie dowodzenia.

Formy walki są różnorodne, ich rozwój niepowtarzalny i dlatego wszystkie właściwości wynikające z charakteru danej konkretnej operacji /walki/ powinny być odzwierciedlone w przeglądzie podsumowującym. Na przykład, jeżeli przygotowuje się przełamanie silnie umocnionych pozycji, to jest naturalne, że wśród zagadnień dowodzenia należy znaleźć miejsce zajmie organizacja fotolotniczego rozpoznania i wykorzystanie jego

materiałów; w natarciu z forsowaniem rzeki odpowiednio muszą być naświetlone właściwości pracy dowództwa i sztabów w tego rodzaju walce itd.

Najlepszy schemat opracowania materiału sam przez się nie daje, jeśli nie będzie zorganizowane zbieranie i studiowanie zagadnień dowodzenia w toku walki /operacji/. Sposób prowadzenia tej pracy jest wskazany w Instrukcji do rozkazu nr 0443. Z praktyki wynika, że prawidłowo analizować zagadnienia dowodzenia może jedynie dobrze wykształcony oficer, potrafiący myśleć kategoriami taktyczno-operacyjnymi i doskonale znający pracę sztabową.

WYNIKI NARAD, KTÓRE PRZEPROWADZONO W SZTABACH
FRONTÓW NT.: "STUDIOWANIE I WYKORZYSTANIE DOŚWIADCZEŃ
WOJENNYCH"^{x/}

W połowie maja 1943 r. w sztabach frontów, zgodnie z Dyrektywą Sztabu Generalnego Armii Czerwonej nr 205 z dnia 25 kwietnia 1943 roku przeprowadzono narady poświęcone zagadnieniom badania i studiowania doświadczeń wojennych. Dają one nie tylko ogólny obraz stanu tej pracy, ale pozwalają także wskazać na niektóre osiągnięcia, wykryć szereg błędów i wytyczyć drogi ich likwidacji po to, by ten odpowiedzialny odcinek pracy dowództw i sztabów ustawić na odpowiednim poziomie.

Rozkaz Wodza Naczelnego, marszałka Związku Radzieckiego tow. Stalina nr 195 z dnia 1 maja 1943 roku przed wszystkimi dowódcami i żołnierzami Armii Czerwonej stawia zadanie i podkreśla, że główne obecnie zadanie polega na tym, aby cała Armia Czerwona codziennie doskonaliła wyszkolenie, aby wszyscy dowódcy i żołnierze Armii Czerwonej studiowali doświadczenia wojenne, uczyli się walczyć tak, jak wymaga tego sprawa zwycięstwa".

Minął rok od czasu wprowadzenia do składu sztabów frontów i armii oficerów do spraw studiowania doświadczeń wojennych. W tym okresie dowództwa i sztaby wykonały ogromną pracę. Dla rozwinięcia pracy w dziedzinie badania i studiowania doświadczeń wojennych istotne znaczenie miała dyrektywa Sztabu Generalnego Armii Czerwonej nr 1005216 z dnia 1942 r., która określiła konkretną treść oraz organizację pracy, stwarzając tym samym niezbędne warunki dla najlepszego wykonania 1-majowego rozkazu tow. Stalina.

W duchu wymagań rozkazu nr 195 i odpowiednich dyrektyw Sztabu Generalnego, zapewniających najbardziej efektywne i

x/ Według Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych, Moskwa 1943, s.159-163.

szybkie wykonanie tego historycznego dokumentu, w sztabach frontów zostały zorganizowane specjalne narady. Miały one duże znaczenie dla podsumowania wyników, wymiany doświadczeń, opracowania form i metod prowadzenia badań i studiowania oraz wdrażania do wojsk doświadczeń bojowych. Wszyscy uczestnicy narad potwierdzają ich dużą wartość praktyczną.

Charakterystyka stanu tych prac w dziedzinie badania, studiowania, uogólniania i wykorzystania doświadczeń wojennych przedstawiona zostanie na podstawie materiałów Frontów: Leningradzkiego, Wołchowskiego, Północno-Zachodniego, Woroneskiego, Centralnego i Południowego. Są wszystkie dane po temu, aby wyniki narad wyżej wymienionych frontów uważać jako wspólne, z nieznacznymi poprawkami co do poszczególnych zagadnień in plus lub in minus, dla wszystkich pozostałych frontów.

Dowództwa i sztaby przygotowały się poważnie do przeprowadzenia narad. Zawczasu opracowano porządek dnia; przygotowano referentów, zatwierdzono i rozesłano tezy podstawowych referatów. W rezultacie dobrego przygotowania narady miały wysoki roboczy poziom, a ich uczestnicy wykazali zrozumienie ważności prac w zakresie studiowania doświadczeń wojennych jako jednego z elementów dowodzenia wojskami. Najlepiej naradę przygotował Sztab Frontu Południowego, w którym przeprowadzono wstępne przygotowania na wysokim poziomie organizacyjnym, opracowano szczegółowy porządek dnia, a w toku narady wygłoszono referaty o głębokiej treści oraz wyciągnięto konkretne wnioski i zgłoszono konkretne propozycje.

W Sztacie Frontu Wołchowskiego wygłoszenie referatu na podstawowy temat narady polecono oficerowi, który bezpośrednio nie miał nic wspólnego z tą pracą. I tylko po uprzejmym żądaniu na naradę przybył starszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego i wygłosił referat na temat studiowania doświadczeń wojennych. Przy okazji wyszło na jaw, że ten oficer powołany do studiowania doświadczeń wojennych wykonywał inną pracę nie związaną z jego bezpośrednią funkcją.

W toku narad ujawniono fakty charakteryzujące stan pracy w dziedzinie studiowania doświadczeń wojennych zarówno z punktu

widzenia stron pozytywnych, jak i najbardziej typowych usterek.

1. Praca w dziedzinie badania, studiowania, uogólniania i wykorzystania doświadczeń bojowych stała się nieodłączną i obowiązkową funkcją dowództw i sztabów wszystkich szczebli. Niedocenianie tej pracy wyraźnie zmniejsza się i obecnie zagadnienia związane ze studiowaniem doświadczeń wojennych w zasadzie zajmują należne im miejsce.

Wystąpienia uczestników narady świadczą o tym, że rozkaz Wodza Naczelnego, tow. Stalina został zrozumiany prawidłowo; dowództwa i sztaby rozwinęły pracę dla realizacji wymagań tego rozkazu.

2. Większość sztabów, zarządy i oddziały frontów i armii przeszły do zmiany systemu pracy w dziedzinie badania, studiowania doświadczeń wojennych w sposób planowy i zorganizowany. Opracowywane plany, jeśli chodzi o ich treść, odpowiadały sytuacji i cechowała je konkretność; co zaś dotyczy formy i terminów to były one proste i opracowywane w nakazanym czasie. Dotyczy to również tych sztabów armii i związków, w których na sprawy planowania zwracano dostateczną uwagę.

3. Dowództwa i sztaby wszystkich szczebli wykonały ogromną pracę w zakresie przekazywania doświadczeń wojennych wojskom. W toku operacji i walk podsumowano i uogólniono wiele cennych wniosków dotyczących zagadnień operacyjnych i taktycznych oraz wniosków dotyczących użycia środków technicznych, które przekazano wojskom w formie dyrektyw, rozkazów i zarządzeń.

Ponadto sztaby frontów i armii publikowały przeglądy operacyjno-taktyczne, opisy, biuletyny, albumy itp. Niektóre z tych materiałów zasługują na szczególną uwagę. Na przykład: Sztab Frontu Wołchowskiego, na podstawie doświadczeń z przeprowadzonych operacji, opracował i przesłał do wojsk "Wskazówki co do przełamywania umocnionego pasa /obrony - przyp. tłum./ przeciwnika", "Wytyczne do szkolenia bojowego w okresie letnim" oraz inne dokumenty.

Zarząd służby sanitarnej Frontu Wołchowskiego regularnie publikuje krótkie biuletyny, treścią których jest wymiana doświadczeń w zakresie pielęgnacji chorych i rannych.

Sztab Frontu Leningradzkiego wydał dla wojsk "Krótki podręcznik rozpoznania", opracowany na podstawie doświadczeń w zakresie organizacji i prowadzenia rozpoznania w związkach i oddziałach frontu. Zaslugują na uwagę pouczające biuletyny wydawane przez sztab wojsk inżynieryjnych Frontu Woroneskiego. Na przykład: "Doświadczenia szybkościowej budowy mostów", "Doświadczenia rozmłnowania m. Woroneża", "Budowa zapór wybuchowych przez przeciwnika podczas wycofywania się".

4. Zajęcia z kadrą /gry wojenne, wykłady, referaty/ będące najbardziej efektywną formą przekazywania doświadczeń bojowych, zajmują widoczne miejsce w pracy dowództw i sztabów. W tym względzie należy podkreślić pozytywne doświadczenia Frontu Briańskiego, gdzie przeprowadzono grę wojenną dotyczącą przyszłej operacji zaczepnej jednej z armii, oraz zajęcia z kadrą w wojskach Południowo-Zachodniego, Stalingradzkiego i innych frontów, gdzie tego rodzaju gry przeprowadzono przed natarciem w listopadzie 1942 roku. Na uwagę zasługuje też organizacja "ośrodków szkoleniowych" /Front Wołchowski/, w których doświadczenia przeprowadzonych walk są przekazywane przybywającym uzupełnieniom.

Jednocześnie narady frontowe ujawniły cały szereg niedomagań, które świadczą o tym, że w sprawie studiowania doświadczeń wojennych nie zrobiono wszystkiego. Dotychczas w zarządach operacyjnych frontów, a szczególnie armii, nie obsadzono etatów oficerami do spraw studiowania doświadczeń wojennych, zaś tam, gdzie takich oficerów wyznaczono, to często nie wykorzystuje się ich zgodnie z funkcją; bardzo często starsi pomocnicy szefów oddziałów operacyjnych do spraw badania doświadczeń wojennych są obciążani inną pracą, nie związaną ze studiowaniem doświadczeń. Na przykład, starszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego do spraw studiowania doświadczeń wojennych Frontu Wołchowskiego jakiś czas zajmował się zagadnieniami wysiedlenia ludności cywilnej z przyfrontowego pasa. W jednej z armii również tego frontu starszy pomocnik szefa oddziału operacyjnego jest jednocześnie dowódcą kursów młodszych lejtnantów^{x/}.

x/ W tym okresie w ludowym Wojsku Polskim odpowiednikiem stopnia młodszego lejtnanta był stopień chorążego /stopień oficerski/.

Wiele niedociągnięć ujawniono w zakresie planowania pracy. Często miesięczne plany pracy są przeładowane, nie uwzględnia się w nich czasu i możliwości wykonawczych, co w rezultacie powoduje ich niewykonanie /Front Centralny/. Nie rzadko plany są opóźnione; "na przykład w sztabie Frontu Wołchowskiego i w sztabach armii do połowy miesiąca nie opracowano planów na maj; naturalnie, że w takich warunkach praca przebiegała żywiołowo".

Niezadowolająco przedstawia się sprawa kierowania pracą w dziedzinie studiowania doświadczeń wojennych. Oto co w tej sprawie mówią materiały z narad: "Szef sztabu nie kieruje moją pracą, tylko od czasu do czasu - szef wydziału operacyjnego"; "Szef sztabu i szef oddziału operacyjnego o sprawach studiowania doświadczeń wojennych rozmawiają niechętnie, a plany, które im przedstawiam do zatwierdzenia, podpisują bez żadnych uwag, zmian i uzupełnień".

W sztabie Frontu Wołchowskiego przygotowane materiały tygodniami i miesiącami leżą w sejfach i nigdzie się ich nie wysyła. "Materiały wysyła się do sztabu frontu, ale do tego czasu armia nie otrzymała żadnej oceny ich jakości i przydatności". Wszystko to świadczy o tym, że naprawdę skutecznego kierowania studiowaniem i wykorzystaniem doświadczeń wojennych dotychczas nie ma, że starsi przełożeni w sztabach nadal trzymają się metod papierowego kierowania.

Następnym wielkim mankamentem w pracy jest słabe powiązanie sztabów frontów i armii z odpowiednimi zarządami i oddziałami oraz z sąsiadami. Dotychczas, z powodu braku jednego ukierunkowanego planu oraz rozdrobnienia wysiłku, nie rozwiązano sprawy koordynacji i uzgadniania wysiłków oraz wymiany doświadczeń. Oficerowie, specjalnie wydzieleni w sztabach do studiowania zagadnień doświadczeń wojennych, nie przejawiali należytej uporczywości i umiejętności, a ich przełożeni powołani do kierowania i pomagania im w pracy stracili z pola widzenia ten tak ważny odcinek pracy.

Jakość opracowywanych materiałów z zakresu wykorzystania doświadczeń wojennych dotychczas nie osiągnęła wymaganego poziomu. Powoływanie się na to, że wielu oficerów jakoby nie

umie pisać jest bezpodstawne; po pierwsze, ludzi wyznaczonych do tej pracy trzeba uczyć i codziennie im pomagać; po drugie, czy można oczekiwać w pełni cennych materiałów, kiedy wiele związków, oddziałów i sztabów prawie nie ma żadnych planów i nie otrzymuje pomocy od kierownictwa ani nie jest kontrolowane.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że osoby odpowiedzialne za studiowanie doświadczeń wojennych w sztabach frontów i armii powinny zrozumieć, że trudno jest znaleźć przygotowanych badaczy wśród młodych oficerów prowadzących tę pracę w sztabach i, że na początek /na co wskazuje "Instrukcja"/ wystarczy, jeśli taki oficer sensownie i poprawnie opracuje faktyczny materiał, zaś wnioski wyciągnie przełożony. Jeśli szefowie oddziałów operacyjnych w ten sposób uczą młodych oficerów, włączają ich do pracy i pomagają im, to jest zapewniony twórczy rozwój oficerów - badaczy /Fronty: Karelski, Zachodni, 10 Armia i inne/.

Na naradach również dostatecznie wyraźnie wykryto odchylenie "historyczne", dążenie do pisania monografii, przeglądów w rodzaju "Droga bojowa N armii", łączenia funkcji oficerów prowadzących opis kampanii z pracą w zakresie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych. W niektórych sztabach frontów i armii do tego czasu miesiącami opracowują dawno przeprowadzone operacje, które mają już tylko znaczenie historyczne, zaniedbując jednocześnie operatywne formy i metody przekazywania wojskom i przyswajania przez nie doświadczeń bojowych.

Organizacyjna struktura sztabów frontów jest zbudowana tak, że z trzech pracowników szefa oddziału operacyjnego dwaj są wyznaczeni do studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych, jeden zaś - do pracy historycznej. Prosta kalkulacja wykazuje, jakie miejsce zajmuje każdy rodzaj tych prac i jest w pełni naturalne, że w sztabie armii jeden człowiek nie jest w stanie opracować poważnej pracy historycznej, natomiast jego funkcje polegają na aktualnym i sensownym prowadzeniu dziennika działań bojowych.

Większość oficerów występujących podczas narad wypowiedziała prawidłowy pogląd o tym, że uwzględnianie doświadczeń

bojowych i bezpośrednio ich przekazywanie wojskom jest bezpośrednią funkcją dowodzenia. Przekazywanie wojskom doświadczeń bojowych jest realizowane wieloma sposobami. Można do nich zaliczyć: osobiste wytyczne dawane dowódcom, którzy popełnili błędy i nie przyswoili doświadczeń uzyskanych w czasie poprzednich walk; analiza wspólnie z kadrą operacji lub zakończonych jej etapów; rozkazy podsumowujące, dyrektywy, wytyczne do szkolenia bojowego itp.

Niektóre sztaby wyciągają nieprawidłowe wnioski uważając, że doświadczenia wojenne są przekonywająco i jasno sformułowane w rozkazach, co oznacza, że są w pełni przekazane, a jeśli tak - to zbędne jest opracowywanie materiałów dodatkowych. Taki pogląd i wynikające z niego wnioski są błędne. W rozkazach przedstawia się tylko te wnioski z doświadczeń wojennych, które zostały wiele razy sprawdzone w różnych sytuacjach i które zostały bezwzględnie udokumentowane. Natomiast zadanie i cel opisów epizodów bojowych, wydawanie biuletynów, kart informacyjnych itp. polega na tym, aby podzielić się nowymi sposobami stosowanymi po raz pierwszy, przekazać szczegóły i komentarz do uzyskanych doświadczeń, postawić nowe zagadnienia jako problemy do zbadania i sprawdzenia, podsumować znane etapy pracy.

W tym względzie niektóre sztaby frontów i armii zrobiły dotychczas zbyt mało, chociaż w wielu sztabach frontów i armii stosuje się racjonalne metody przekazywania wojskom doświadczeń wojennych, które dają niezłe wyniki. Należy jednak podkreślić, że w tej dziedzinie zrobione duży krok do przodu nie tylko w praktycznym wykorzystaniu doświadczeń bojowych, ale i we współdziałaniu wszystkich sił powołanych do wykonywania tej pracy.

x

x

x

Zgodnie z rozkazem Wodza Naczelnego, tow. Stalina cała Armia Czerwona, wszyscy dowódcy i żołnierze muszą codziennie studiować doświadczenia wojenne. Wykonanie tego ważnego

Zadania - pewnej drogi do zwycięstwa nad wrogiem - nakłada na sztaby wszystkich szczebli i sztaby rodzajów wojsk wyjątkową odpowiedzialność.

Zagadnienia poruszane na naradach, a dotyczące pracy sztabów w dziedzinie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych, ujawniły poważne niedociągnięcia. Aby je usunąć, niezbędne jest wykonanie następujących przedsięwzięć:

1. Przy pomocy rad wojennych frontów i armii osiągnąć pełne współdziałanie w zagadnieniach badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych wewnątrz sztabów, zarządów, oddziałów i w wojskach poprzez:

- dokładny podział zadań, form i metod pracy między sztabem, zarządami /oddziałami/ rodzajów wojsk a sztabem frontu /armii/;

- nawiązanie ścisłej roboczej łączności między sztabem, wydziałem politycznym i oddziałem szkolenia bojowego w celu bezpośredniego i elastycznego wykorzystania doświadczeń bojowych przez wojska, przybywające uzupełnienia, kursy dowódców;

- szerokie rozwinięcie ruchu racjonalizatorskiego i wymalazczego, ukierunkowanie myśli twórczej i samodzielności na efektywniejsze wykorzystanie techniki bojowej jako jednego z elementów osiągnięcia sukcesu w walce;

- premiowanie i przedstawianie do nagród państwowych tych dowódców, pracowników politycznych i żołnierzy, którzy swoją wzorową pracą przyczynili się do głębszego studiowania i wykorzystania doświadczeń bojowych.

2. Zdecydowanie ulepszyć pracę sztabów frontów i armii w dziedzinie badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych. W tym celu należy:

- uzupełnić oddziały operacyjne sztabów frontów i armii /a tam, gdzie przewidują etaty - również oddziały i sztaby rodzajów wojsk/; w sztabach związków, oddziałów, zarządach i oddziałach, których etaty nie przewidują stanowiska do spraw studiowania doświadczeń bojowych - wydzielić przydatnych

do tego oficerów i przydzielili im tę pracę jako dodatkową;

- skończyć z wykorzystywaniem oficerów wyznaczonych do pracy w dziedzinie studiowania, uogólniania i wykorzystania doświadczeń wojennych do prac nie związanych z ich bezpośrednimi obowiązkami;

- zdecydowanie poprawić metody i formy kierowania, szczególnie przez szefów oddziałów operacyjnych, pracą ich starszych pomocników, przez zapewnienie im systematycznej pomocy i stworzenie możliwości systematycznych wyjazdów do wojsk w celu studiowania doświadczeń bojowych na miejscu;

- skończyć z żywością w pracy, wprowadzić planowanie pracy zgodnie z "Instrukcją" Sztabu Generalnego i ściśle przestrzegać terminów w niej wymienionych;

- skończyć z "historyzmem" i z przeciążonymi, obszernymi opisami operacji i walk, a przejść do wydawania kart informacyjnych, biuletynów, zbiorów, poradników, instrukcji, wskazań i innych bardziej prostszych form szybszego przekazywania wojskom doświadczeń bojowych;

- organizować systematyczną wymianę doświadczeń bojowych z sąsiednimi frontami oraz między armiami, oddziałami i zarządami frontu;

- podnieść jakość wydawanych materiałów w zakresie przekazywania doświadczeń wojennych, okazując systematyczną pomoc oficerom, szczególnie tym, którzy po raz pierwszy zostali powołani do tej pracy;

- nie dopuszczać do zatrzymywania gotowych materiałów /do miesiąca i więcej/ w sejfach sztabów, którzy przeglądają i awizują ich wydanie.

3. W celu wykorzystania doświadczeń bojowych rozwinąć i ulepszyć sprawdzone w praktyce wojennej najbardziej efektywne metody działania poprzez:

- analizy działań bojowych wykonywane pod kątem usunięcia błędów i przyswojenia najbardziej udanych sposobów taktycznych w zakresie wykorzystania techniki bojowej zarówno przez wojska własne, jak i przeciwnika;

- system zajęć z kadrą, na których tłem operacyjno-taktycznym powinny być uprzednio przeprowadzone operacje, natomiast cele szkoleniowe powinny uwzględniać usunięcie błędów popełnionych w działalności bojowej dowódców i sztabów;

- operacyjne gry wojenne i ćwiczenia dowódczo-sztabowe prowadzone w celu przyswojenia doświadczeń bojowych i jako jeden z elementów okresu przygotowawczego do następnej operacji;

- praktyczne, dobrze przygotowane ćwiczenia z oddziałami i pododdziałami w terenie na temat przyszłych działań bojowych, od prowadzenia rozpoznania przez małe grupy - do przećwiczenia przez oddział w terenie zagadnień współdziałania z czołgami i artylerią podczas przełamywania obrony przeciwnika.

4. Zakres zadań w dziedzinie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych jest bardzo obszerny. Umiejętność ich pełnego wykorzystania we współdziałaniu ze wszystkimi oddziałami, zarządami i sztabami rodzajów wojsk jest ważnym zadaniem sztabów ogólnowojskowych i stanowi o ich dużej kulturze pracy sztabowej.

Do takich wniosków i konkluzji można sprowadzić wyniki przeprowadzonych w maju 1943 roku narad na szczeblach frontów pracowników do spraw badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych.

x

x

x

Jako pozytywny przykład prawidłowej analizy stanu i zadań w dziedzinie studiowania doświadczeń wojennych, reagowania we właściwym czasie na wykryte błędy oraz metod szybkiego i ukierunkowanego przekazywania doświadczeń bojowych wojskom świadczą wystąpienia na naradzie Frontu Południowego, wyciągi z rozkazu dla wojsk tego frontu oraz kilka kart informacyjnych oddziału inżynierskiego Frontu Woroneskiego oraz zarządzenia Sztabu Frontu Północno-Kaukaskiego.

Sztaby wszystkich frontów i armii powinny studiować materiał zamieszczony w niniejszym przeglądzie, wyciągnąć z niego wszystko, co jest im przydatne i może pomóc w polepszeniu własnej pracy w tej dziedzinie.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW NARADY FRONTU POŁUDNIOWEGO
z 9 maja 1943 roku^{x/}

Narada ta, chociaż była krótka, niewątpliwie przyniesie pożytek. Dobrze byłoby przeprowadzić takie same krótkie narady w armiach, dywizjach, pułkach, ale nie pasjonować się nimi. Skład bojowy wojsk został odnowiony, przybyły nowe uzupełnienia; ludzie są bojowo mało doświadczeni, a nawet niedostatecznie wyszkoleni. Trzeba temu uzupełnieniu przekazać nagromadzone doświadczenia bojowe i na przykładach szkolić żołnierzy i kadrę. Mamy obecnie dużo młodych oficerów, którzy nie posiadają doświadczenia bojowego, zaś wojska otrzymały dużo techniki i uzbrojenia, które z kolei muszą poznać. Należy studiować doświadczenia z zakresu wykorzystania techniki i współdziałania specjalnych rodzajów wojsk z piechotą. Wszystko to, co dotychczas robiliśmy, jest mało podobne do studiowania doświadczeń. W najlepszym wypadku nasza praca służyła historii. Staje się niezbędne wykrycie błędów, pokazanie przykładów pozytywnych, ujawnienie słabych stron; wszystko to należy przestudiować, by nie dopuścić do powtórzenia się błędów.

Oddziały operacyjne armii po dziś dzień studiują doświadczenia wojenne w sposób ukryty, gabinetowy. Trzeba sposoby prowadzenia walki zalecane przez regulaminy sprawdzać podczas działań wojennych i wszystko, co ujawni się jako nowe i pożyteczne natychmiast przekazywać wojskom.

Gdzie rodzi się doświadczenie bojowe? Taktyczne doświadczenia bojowe gromadzą się w niższych ogniwach organizacyjnych, w ogniwie - kompania, batalion, pułk. Doświadczenia w dziedzinie dowodzenia i współdziałania rodzajów wojsk: w ogniwie - brygada, dywizja i wyżej. Te doświadczenia trzeba zbierać, uogólniać i przekazywać wojskom.

x/ Wg Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej, Moskwa 1943 r., s.164 i 165.

Zbieranie materiałów z działalności wojsk trzeba organizować przed rozpoczęciem operacji, a w toku walk zbierać ten materiał według poszczególnych epizodów walk, z takim wyliczeniem aby do czasu zakończenia operacji posiadać wszystkie dane potrzebne dla uogólnienia doświadczeń.

Dotychczas nie został opisany ani jeden wypadek rozpoznania walką, chociaż w ostatnim okresie było ich dużo, udanych i nieudanych. Doświadczenia trzeba przekazywać wojskom wszystkimi dostępnymi środkami i sposobami.

Bezpodstawne jest usprawiedliwianie bezczynności brakiem aparatów do powielania materiałów. Po zakończeniu każdej walki doświadczenia bojowe powinny być podsumowane i przekazane wojskom w krótkim rozkazie lub zarządzeniu. Niektóre zagadnienia wynikające z doświadczeń mogą być przedstawione w niewielkich instrukcjach, czy poradnikach. Nie należy oczekiwać za możliwość wydania większej objętościowo broszury. Wydanie biuletynu o objętości 10-15 stron jest zadaniem wykonalnym.

Pracę w dziedzinie studiowania doświadczeń trzeba dobrze przemyśleć, zaplanować, wyznaczyć wykonawców i systematycznie kontrolować jej postępy.

Zebrany materiał uogólniać i wysyłać do sztabu wyższego, zaś do wojsk wysyłać taki materiał, który można wykorzystać do szkolenia żołnierzy i dowódców. Jego pisemne ujęcie powinno być jasne, a objętość niewielka. Przekazywaniu doświadczeń bojowych powinny służyć wykłady, dyskusje na tematy zawczasu przygotowane.

Każde ćwiczenie taktyczne należy dokładnie przygotować, ponieważ tylko takie ćwiczenie da pozytywne wyniki. W naszej praktyce często bywa odwrotnie. Ćwiczenia taktyczne są organizowane i prowadzone źle.

Trzeba stwierdzić, że dotychczas nasza praca w dziedzinie uogólniania doświadczeń przebiegała żywiołowo. Trzeba dolożyć wszelkich starań i tak prowadzić pracę, by przyniosła ona pożytek sztabom, oddziałom i pododdziałom.

/Szef Oddziału Operacyjnego
Frontu Południowego/

TEZY REFERATU NA TEMAT: "FORMY I SPOSOBY PRZEKAZYWANIA
WOJSKOM DOŚWIADCZEŃ WOJENNYCH"^{x/}

Praca oddziału szkolenia bojowego. Oddział Szkolenia Bojowego mając na uwadze doświadczenia uzyskane w czasie minionych walk opracował programy szkolenia wojsk w okresie zimowym, uwzględniające działania w terenie stepowym; w tych programach położono nacisk na wyszkolenie wojsk i wyrobienie umiejętności kadry w prowadzeniu walk w warunkach naszego frontu oraz prowadzeniu walk o miejscowość.

W okresie walk o Stalingrad przeprowadzono dwa zajęcia ze sztabami pułków w rejonie, gdy były rozbudowane rubieże obronne własne i przeciwnika; oprócz tego, szkolenie oddziałów i kompanii marszowych, organizowane przez oddział szkolenia bojowego, były planowane z uwzględnieniem właściwości walk tego okresu: przerabiano temat - "Walki w mieście i działania grup szturmowych w walkach ulicznych". Z uwzględnieniem doświadczeń bojowych przeprowadzono pięć zajęć pokazowych - trzy w oddziałach zapasowych i dwa w nowoprzybyłych brygadach. Wojskom przekazano materiały dotyczące sposobów działań przeciwnika w natarciu i obronie.

Oddział szkolenia bojowego pod kierownictwem zastępcy dowódcy frontu przeprowadził badania działalności brygad piechoty bezpośrednio na polu walki. Wszystkie ujawnione niedociągnięcia zostały podane do wiadomości kadry dowódczej frontu.

Wydano poradnik dla żołnierza i dla dowódcy - szwadronowy. Oddział przeprowadził trzy wykłady dla kadry dowódczej na temat: "Prowadzenie działań bojowych z uwzględnieniem minionych walk w mieście i okrażenia zgrupowania Niemców w Stalingradzie".

Kontrola szkolenia ujawniła, że w oddziałach zdarzają się pozytywne i negatywne przykłady wykorzystania doświadczeń

---

x/ Wg Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej, Moskwa 1943 r., s. 165 i 166.

bojowych. Na przykład w niektórych oddziałach, znajdujących się na przednim skraju obrony, są pododdziały, plutony, kompanie, które nie znają ani przeciwnika broniącego się przed nimi, ani organizacji jego obrony i posiadanego uzbrojenia. Ale są też oddziały, w których szkolenie jest prowadzone z uwzględnieniem doświadczeń uzyskanych podczas minionych walk: na ówczesnych batalionowych uczą się jak prowadzić walkę z czołgami i piechotą przeciwnika, jak wykorzystywać okopy do walki z czołgami, odcinając jednocześnie ogniem piechotę przeciwnika od czołgów, jak nacierać z czołgami i desantem na czołgach.

Metody i sposoby wdrażania doświadczeń bojowych do wojsk

1. Wygłaszanie wykładów, referatów dla kadry dowódczej nt. poszczególnych walk i operacji na podstawie doświadczeń własnych oddziałów i związków oraz sąsiadów.
2. Badanie opanowanych pozycji, rubieży i prowadzenie gier wojennych lub zajęć grupowych z kadrami dowódczą na tych rubieżach.
3. Zbieranie i uogólnianie doświadczeń działań bojowych wojsk, wydawanie krótkich poradników o metodach i sposobach walki stosowanych przez przeciwnika i o najbardziej skutecznych sposobach przeciwdziałania.
4. Naświetlanie doświadczeń bojowych we frontowych i armijnych gazetkach.
5. Urządzanie wystaw doświadczeń uzyskanych podczas Wojny Narodowej.
6. Studiowanie organizacji broniącego się przed frontem przeciwnika, jego uzbrojenia, systemu ognia i jego taktyki.
7. Urządzenie plutonowych punktów oporu według systemu obrony przeciwnika i szkolenie kadry dowódczej i żołnierzy w zdobywaniu tego rodzaju obiektów.
8. Organizacja dyskusji na tematy poszczególnych artykułów ze zbiorów, gazet i dzienników poświęconych zagadnieniom doświadczeń bojowych z kadrami dowódczą.

ODPIS Z ULOTKI^{x/}

Śmierć niemieckim najeźdźcom

Przeczytaj i zapamiętaj

Walka desantu czołgowego

Desant czołgowy piechoty jest przeznaczony dla bezpośredniego działania z czołgami w różnych rodzajach walki. Do działań desantowych używany jest żołnierz zdecydowany, odważny, pełen inicjatywy, który osiągnął całkowitą doskonałość we władaniu swą bronią.

Żołnierzu! Abyś mógł dobrze wykonać swe zadanie i osiągnąć pełny sukces w trudnych działaniach desantowych, musisz zapamiętać następujące zasady:

Przed walką

1. Dokładnie dopasuj oporządzenie, a wszystko co nie jest ci potrzebne i co mogłoby tylko zawadzać w czasie akcji - zostaw na miejscu.
2. Starannie opatrz i przygotuj broń oraz sprawdź zapalniki do granatów. Pamiętaj, że siła twa leży w niezawodnym i pewnym działaniu twego automatu.
3. Dowiedz się u dowódcy czołgu, gdzie jest twoje miejsce i nie tłocz się w czasie siadania na czołg. Dobrze zapamiętaj nr czołgu, nazwisko jego dowódcy i kierowcy.
4. Jeśli jesteś dowódcą zespołu desantowego - musisz ustalić z dowódcą czołgu sygnały:

a/ zwolnić bieg w czasie spieszenia się desantu /na przykład szereg częstych uderzeń w wieżyczkę czołgu/;

---

x/Odpis oryginalnej ulotki ze zbiorów płk. prof. J. Brocha wydanej w języku polskim dowódcom kompanii.

b/ działa npla bije z prawej /lewej/ strony /szereg, z przerwami po sobie następujących uderzeń w prawą /lewą/ stronę wieżyczki/.

Wyznacz swej grupie odcinki obserwacji npla. Na podstawie wyjściowej, okop się w pobliżu czołgu, jeszcze raz sprawdź broń, przygotuj granat i zapoznaj się z zadaniem.

Dobrze zapamiętaj kierunek natarcia czołgu i punkty orientacyjne w terenie. Na rozkaz zajmij swe miejsce na ozołgu, przyciśnij się do wieżyczki ozołgu, trzymając się jedną ręką jej poręczy. Broń trzymaj gotową do strzału i pamiętaj, że zwieszanie nóg grozi niebezpieczeństwem.

W natarciu

Pamiętaj, że zespół desantowy piechoty musi współdziałać z tym czołgiem, na którym ruszył do natarcia. W czasie zbliżania się do rowów strzeleckich npla, obowiązkiem fizyliera jest:

1. Uważnie obserwować npla i utrzymywać stale łączność wzrokową z sąsiednimi czołgami.
2. Ostrzeliwać krótkimi seriami wszystkie podejrzane miejsca, gdzie mogłyby się znajdować zasadzki "Faustów" "Offenrorów". Minę "Fausta" lub "Offenrora" można łatwo zauważyć w czasie jej lotu, leci ona wolno i przy wybuchu tworzy obłok czarnego dymu. Twoim zadaniem jest zniszczenie obsługi tej broni.
3. Desant spiesza się na komendę dowódcy plutonu lub kompanii, w bezpośredniej bliskości od przedmiotu natarcia, Przed skokiem nie podnoś się na całą wysokość, skacz szybko na odległość 1-1,5 metra od burty czołgu i natychmiast posuwaj się naprzód, prowadząc ogień z automatu w biegu.
4. Niszcz wszystkich żołnierzy wroga, którzy usiłują podbiec do czołgu - wiedz, że są to niszczyciele czołgów.
5. Jeśli twój czołg zostanie obezwładniony, zeskoocz z niego i wykonuj swe zadanie.

6. Jeśli załoga czołgu odniesie rany, udziel jej szybko pierwszej pomocy, po czym dogoń swych kolegów.
7. W czasie walki w mieście lub w lesie, trzymaj się bliżej czołgu i osłaniaj go przed atakami niszcycieli czołgów.
8. Jeśli w posuwaniu się naprzód przeszkadza ci nieprzyjacielska broń maszynowa, wskaż jej stanowisko dowódcy czołgu, a czołg swym ogniem zniszczy ją.

W obronie

Wtedy, gdy czołg z desantem piechoty znajduje się w zasadzce obowiązkiem każdego fizyliera jest:

1. Wyszukać sobie stanowisko z dobrym polem obserwacji i ostrzału położone nie dalej niż 100 metrów od czołgu.
2. Wykopać okop i starannie go zamaskować.
3. Dokładnie zapoznać się z zadaniem czołgu i własnym.
4. Sprawdzić i przygotować broń do walki.
5. W zasadzce zadaniem twym - niszczenie żołnierzy wroga wyposażonych w broń przeciwpancerną.
6. Jeśli w kierunku miejsca zasadzki posuwają się nieprzyjacielskie czołgi z piechotą - twoim zadaniem jest natychmiast meldować dowódcy czołgu i ogniem swej broni niszczyć piechotę.

We wszystkich rodzajach walk wykonasz zawsze chlubnie swe zadanie, jeśli będziesz strzec swego czołgu, jeśli będziesz działać zdecydowanie i odważnie i pamiętać, że służyysz wielkiej sprawie wyzwolenia wolnej, silnej i demokratycznej Polski.

Dowództwo Armii

ZADANIA POSTAWIONE PRZEZ DOWÓDZTWO FRONTU
POŁUDNIOWEGO W ŚWIETLE WYMAGAŃ ROZKAZU WODZA NACZELNEGO
TOW. STALINA NR 195^{x/}

W celu usunięcia ujawnionych na naradzie braków w dziedzinie badania, studiowania, uogólniania i wykorzystania doświadczeń wojennych, w ścisłej zgodności z wymaganiami rozkazu Wodza Naczelnego tow. Stalina nr 195, dowództwo Frontu Południowego postawiło dowództwom i sztabom następująco zadania:

- w sposób zdecydowany rozwinąć badania i studiowanie doświadczeń minionych walk przez wszystkich dowódców i żołnierzy frontu;

- wszystkie zajęcia z wojskami, kadra dowódczą i sztabami wspierać wnioskami i doświadczeniami z działań bojowych wojsk, w tym celu niezwłocznie rozpocząć zbieranie i opracowywanie taktycznych przykładów działań żołnierzy, pododdziałów, oddziałów i związków w różnych rodzajach walki;

- zbieranie, studiowanie, uogólnianie i rozpowszechnianie doświadczeń bojowych w wojskach prowadzi w pierwszej kolejności według zagadnień:

a/ Działania żołnierzy /piechurów, moździerzystów, artylerzystów, czołgistów, pilotów, saperów, łącznościowców, kawalerzystów/: wytrwałość i upór w obronie, odwaga i zdecydowanie w natarciu, doskonalenie mistrzostwa bojowego, dokładność wykonywania rozkazów dowódcy, wymagań regulaminów i instrukcji, przestrzeganie dyscypliny i porządku.

b/ Dowodzenie pododdziałami, oddziałami i związkami w różnych rodzajach walki: umiejętność organizacji współdziałania wszystkich rodzajów wojsk i dowodzenia nimi w walce; organizacja rozpoznania; praca sztabów jako organów

x/ Wg Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej, Moskwa 1943 r., s.166 i 167.

dowodzenia, kultura pracy sztabowej; praca tyłów w zakresie materialowego zabezpieczenia wojsk; upór w walce i wytrzymałość wojsk w walce obronnej; śmiały manewr na polu walki zakończony okrażeniem i zniszczeniem przeciwnika;

- opisy operacji przeprowadzonych w okresie zimowym przedstawiać sztabowi frontu;

- uzupełnić w sztabach armii obsadę stanowisk etatowych starszych pomocników i pomocników szefów oddziałów operacyjnych do spraw studiowania doświadczeń wojennych i kategorycznie zabronić wykorzystywania ich niezgodnie z przeznaczeniem;

- w szerszym zakresie praktykować w wojskach referaty, narady i konferencje kadry dowódczej w sprawie omówienia wyników walk i operacji w celu wymiany doświadczeń z przeprowadzonych działań bojowych;

- rozwinąć działalność w dziedzinie wydawania biuletynów i kart informacyjnych uogólniających doświadczenia minionych walk, w dziedzinie wydawania poradników dotyczących wykorzystania technicznych środków walki;

- w celu popularyzacji sprawdzonych w praktyce metod i sposobów organizacji i prowadzenia działań bojowych w szerszym zakresie wykorzystać gazetę, a w zamieszczanych przykładach podawać wszystkie niezbędne informacje /przeciwnik, wojska własne, rejon/ po to, aby opisywane epizody były pouczające i poglądowe /należy je ilustrować prostymi szkicami/;

- do 15 każdego miesiąca przedstawiać komunikaty uogólnionych doświadczeń bojowych wojsk własnych i przeciwnika;

- w pracy w dziedzinie studiowania doświadczeń wojennych kierować się "Instrukcją Sztabu Generalnego" załączoną do dyrektywy nr 1005216 z dnia 9 listopada 1942 r.

ZARZĄDZENIE NR 0357/Op
SZTABU FRONTU PÓŁNOCNO-KAUKASKIEGO
godz. 19 min. 15 11.6.1943 r.^{x/}

W okresie od 15.5 do 5.6.1943 sztab frontu sprawdził stan pracy w dziedzinie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych w sztabach armii. Zadaniem kontroli było: sprawdzić wykonanie dyrektywy Sztabu Generalnego Armii Czerwonej /SzGACz/ w sprawie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych nr 1005216 z 9.11.1942 r., ustalić stan prac w dziedzinie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych w każdym sztabie i zbadać posiadane przez nie doświadczenia i metody pracy w tej dziedzinie.

Dla osiągnięcia wymienionych celów sprawdzeniem objęto wszystkie główne oddziały i zarządy armii.

W toku kontroli ustalono, co następuje:

1. Sztaby armii od chwili otrzymania dyrektywy i instrukcji SzGACz w sposób widoczny ożywiły swoją pracę w dziedzinie studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych, jednakże do dnia dzisiejszego nie rozwinęły jej tak, jak wymaga tego dyrektywa i instrukcja. Przedsięwzięcia wymienione w dyrektywie SzGACz nie zostały przez sztaby wykonane w pełni.

2. Przyjęty kierunek pracy w większym stopniu sprowadza się do historii wojny niż do studiowania doświadczeń wojennych, w wyniku czego taktyka wojsk własnych w przedstawionych materiałach jest słabo naświetlana.

3. Nie prowadzi się studiowania doświadczeń bojowych bezpośrednio w wojskach i podległych sztabach.

4. W pracach w zakresie studiowania i wykorzystania doświadczeń bojowych w niewystarczającym stopniu uczestniczą takie oddziały i zarządy, jak: oddziały rozpoznania, zarządy

-----
x/ Wg Materiałów wydanych przez Zarząd Wykorzystania Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego Armii Czerwonej, Moskwa 1943 r. s. 172 i 173.

artylerii, zarządy wojsk pancernych i zmotoryzowanych, oddziały łączności, zarządy tyłów. Do tej pracy nie wykorzystuje się w pełni dowódców, którzy codziennie stykają się z wojskami.

5. Nie opracowuje się miesięcznych komunikatów uogólnionych doświadczeń z działań bojowych wojsk oraz biuletynów informacyjnych.

6. Niezadowalający jest stan kierowania studiowaniem i uogólnianiem doświadczeń wojennych przez szefów sztabów i szefów oddziałów operacyjnych. W tej dziedzinie sztaby armii za mało konkretnie kierują pracą podległych sztabów.

7. Starsi pomocnicy i pomocnicy szefów oddziałów operacyjnych do spraw badania i studiowania doświadczeń wojennych są nadal obciążani innymi pracami sztabu zamiast pełnego wykorzystania ich do wykonywania bezpośredniej pracy.

8. Praktyka pracy sztabów w zakresie studiowania i wykorzystania doświadczeń bojowych, naświetlona w "Zbiorze materiałów dotyczących studiowania doświadczeń wojennych" nie jest stosowana.

Dowódca frontu rozkazał:

1. Usunąć wszystkie wymienione niedociągnięcia w pracy sztabów w dziedzinie badania, studiowania i wykorzystania doświadczeń wojennych i przedsięwziąć środki do podniesienia jej na poziom zgodny z dyrektywą SzGACz nr 1005216 z 9.11. 1942 r. i instrukcją badania i wykorzystania doświadczeń wojennych.

2. Zrealizować przez szefów sztabów armii w ciągu lipca wszystkie przedsięwzięcia wymienione w dyrektywie SzGACz nr 1005216, oddział operacyjny frontu ma zorganizować kontrolę ich wykonania.

3. Zrewidować całokształt prac w taki sposób, aby główny nacisk był skoncentrowany na studium i wykorzystaniu doświadczeń wojennych, a nie na opracowywaniu opisów historycznych.

4. Zwrócić uwagę szefów sztabu armii i szefów oddziałów operacyjnych na potrzebę konkretnego i praktycznego kierowania

pracą w dziedzinie studiowania, a szczególnie aktualnego wykorzystania przez wojska uogólnionych doświadczeń bojowych.

5. Systematycznie kierować studiowaniem doświadczeń wojennych w podległych związkach i pomagać oficerom prowadzącym tę pracę.

CHARAKTERYSTYKA NIEKTÓRYCH RODZAJÓW ĆWICZEŃ
Z PUNKTU WIDZENIA PROWADZENIA W NICH
BADAŃ TEORII WOJSKOWEJ

Ćwiczenie grupowe jest rodzajem ćwiczenia stosowanym w indywidualnym szkoleniu taktycznym i operacyjnym oficerów. W ramach ćwiczenia grupowego oficerowie pogłębiają i ugruntowują wiedzę taktyczną, taktyczno-operacyjną i operacyjną oraz opanowują wstępne umiejętności z zakresu rozwiązywania zadań bojowych i wykonywania określonych czynności dowódczych i sztabowych.

W ćwiczeniu grupowym wszyscy szkoleni wchodzi w skład danej grupy szkoleniowej i rozwiązują te same zadania, na tle jednolitej dla wszystkich uczestników zajęcia sytuacji, spruwają w toku zajęć identyczne funkcje: dowódcy, szefa lub oficera sztabu ogólnowojskowego bądź też danego rodzaju wojsk lub służby.

Ćwiczenie grupowe dzieli się na kilka lub kilkanaście zajęć: najczęściej dwu-, cztero-, lub sześciogodzinnych. Ćwiczenie grupowe bądź poszczególne zajęcia prowadzi się w pomieszczeniach stałych, a w niektórych wypadkach - w terenie, w zasadzie bez środków łączności.

Ćwiczenia grupowe jako rodzaj ćwiczenia, który stanowi jedno z głównych ogniw oraz zasadniczy etap indywidualnego szkolenia oficera w zespołowych formach kształcenia, stwarzają w zakresie badania teorii wojskowej dość ograniczone możliwości. Z góry należy bowiem założyć, że wyniki prowadzonych w nich badań nad założeniami teoretycznymi sztuki wojennej będą budziły duże zastrzeżenia ze względu na zawężoną podstawę badawczą /zerową lub niewystarczającą raczej jeszcze wiedzę szkolonych/. Wyjątek stanowi problematyka dotycząca metodyki nauczania zasad taktyki i sztuki operacyjnej, zwłaszcza jeśli chodzi o wypracowanie, podejmowanie i opracowanie

decyzji oraz wykonywanie dokumentów planowania walki i operacji, a także dokumentów o charakterze dyrektywnym, tj. rozkazów, zarządzeń itp. Dogodny jednakże punkt wyjścia /wspomniany zerowy lub niewystarczający raczej zasób wiedzy szkolonych/ ułatwia w ćwiczeniach grupowych postępowanie badawcze, jeśli chodzi o ustalenie skuteczności zastosowanych w nich przez szkolonych różnych metod szkolenia.

Grą wojenną jest każde ćwiczenie dowódczo-sztabowe prowadzone ze środkami łączności lub bez tych środków w pomieszczeniach stałych /salach/ bądź w pomieszczeniach innego rodzaju /np. wagonach pociągu, namiotach itp./. W ćwiczeniu tym odległości pomiędzy poszczególnymi punktami dowodzenia są fikcyjne /tj. nie uwzględniające ćwiczebnej sytuacji taktycznej lub operacyjnej/. W grach wojennych zespół ćwiczący stanowi jednolity w swej strukturze organ dowodzenia wojskami, który w toku ćwiczenia doskonali swą pracę. Każdy ćwiczący pełni inną funkcję, zgodnie z zajmowanym przez niego stanowiskiem służbowym lub rolą wyznaczoną mu na okres ćwiczenia. Gry wojenne mogą być jednoszczeblowa lub wieloszczeblowe /przeważnie są one dwuszczeblowe/ oraz jednostronne lub dwustronne.

Czas trwania gry wojennej powinien być dość długi, aby wszystkie ważniejsze problemy można było rozwiązać w warunkach jak najbardziej zbliżonych do warunków rzeczywistego pola walki. W poszczególnych etapach /fragmentach/ gry czas operacyjny jest zgodny zazwyczaj z czasem astronomicznym i pomiędzy epizodami nie ma przerwy. Natomiast wyraźne etapy lub fragmenty ćwiczenia dzielą zwykle "skoki" w czasie operacyjnym. Pozwala to przerobić w stosunkowo krótkim czasie większą liczbę pouczających zagadnień szkoleniowych.

Gry wojenne pod względem organizacyjnym są nieskomplikowane. Nie wymagają większych nakładów finansowych, dużego aparatu kierowniczego-rozjemczego oraz zabezpieczenia materiałowo-technicznego. Jednakże charakteryzuje je duża umowność, nie zapewniają więc pełnej możliwości praktycznego przygotowania dowódców i sztabów do organizowania działań bojowych i dowodzenia wojskami.

W odróżnieniu od ćwiczeń grupowych, gry wojenne stanowią rozleglejsze pole do badania teorii wojskowej, szczególnie w zakresie weryfikacji założeń taktyczno-operacyjnych oraz lepszego poznania możliwości potencjalnego przeciwnika i wypracowania nowych koncepcji prowadzenia z nim walki. Umożliwiają one badanie problematyki dotyczącej organizowania i prowadzenia działań bojowych szczebla taktycznego i zwłaszcza operacyjnego usytuowanych w dowolnym miejscu, bez względu na istniejące granice państwowe. Swoboda zaś postępowania szkolonych w grze wojennej podczas rozwiązywania skomplikowanych problemów współczesnego pola walki i możliwość staczania umownych walk z wojskami przypuszczalnego nieprzyjaciela na kierunkach i w rejonach najbardziej prawdopodobnych z punktu widzenia przyszłych działań wojennych stanowią rys specyficzny badania teorii wojskowej /jej problemów i zagadnień/ w tego rodzaju ćwiczeniu.

Należy także podkreślić wyjątkowo dużą rolę gier wojennych w weryfikowaniu naszych założeń taktyczno-operacyjnych dotyczących przeciwnika. Ze względu na niemożliwość realnego zmierzenia się z nim oraz dogodne warunki prowadzenia badań teorii wojskowej i koncentrowania się szkolonych na problematyce teoretycznej, ćwiczenia te jak żadne inne umożliwiają przeprowadzenie pogłębionej analizy taktycznych i operacyjnych koncepcji i zamiarów strony przeciwnej.

Gry wojenne stanowią najczęściej etap przygotowawczy do bardziej skomplikowanych ćwiczeń, a mianowicie - ćwiczeń szkieletowych oraz ćwiczeń z wojskami.

Różnica między ćwiczeniami szkieletowymi i grami wojennymi polega zasadniczo na tym, że pierwsze odbywają się wyłącznie w terenie, w związku z czym istnieje możliwość rozmieszczenia dowództw i sztabów ćwiczących zgodnie z umowną sytuacją taktyczną czy operacyjną. Ćwiczenia szkieletowe prowadzi się także w zasadzie z wykorzystaniem środków łączności i transportu, a niekiedy również z udziałem określonej ilości pododdziałów, oddziałów i nawet związków taktycznych o pełnym lub zmniejszonym składzie /chodzi o tzw. ćwiczenia szkieletowe z oznaczonymi wojskami/. Różnice

między grami wojennymi i ćwiczeniami szkieletowymi wyrażają się ponadto w przerabianej problematyce.

Fakt, że dowództwa i sztaby w ćwiczeniach szkieletowych ćwiczą w rzeczywistym terenie, przyjmując realne zazwyczaj odległości oraz wykorzystując techniczne środki dowodzenia i środki transportu stwarza w tych ćwiczeniach dobrą sposobność i znakomite warunki do zbadania problematyki dotyczącej organizowania dowodzenia i jego zabezpieczenia oraz rozwiązywania taktycznych i operacyjnych problemów pola walki przez dowódców i sztaby. Ćwiczenia tego rodzaju umożliwiają określanie wprawy sztabów w zespołowym działaniu, kierowaniu działaniami niższych sztabów, organizowaniu przemarszu kolumn sztabowych, przemieszczaniu i rozwijaniu punktów dowodzenia. Stwarzają one także warunki do sprawdzenia prawidłowości organizacji i funkcjonowania w praktyce różnych systemów dowodzenia, zweryfikowania przeciwstawnych koncepcji rozmieszczenia w terenie punktów dowodzenia oraz wypracowania efektywniejszych sposobów pracy sztabów.

W porównaniu z grami wojennymi ćwiczenia szkieletowe umożliwiają nie tylko lepsze zbadanie problemów bezpośrednio związanych z pracą dowództw i sztabów w polu, poświęconą planowaniu i organizowaniu działań bojowych oraz kierowaniu walką i operacją, ale również technik tej pracy, zwłaszcza w trudnych warunkach /częsta zmiana punktów dowodzenia i rzeczywiste odległości pomiędzy nimi/, oraz funkcjonowania zabezpieczającego ją systemu łączności.

Ponadto ćwiczenia szkieletowe z oznaczonymi wojskami umożliwiają uzyskiwanie wiarygodnych danych weryfikacyjnych w zakresie takich zagadnień sztuki wojennej, jak: podwyższenie gotowości bojowej wojsk; przygotowanie i prowadzenie przez nie różnorodnych działań bojowych; efektywne wykorzystanie możliwości bojowych w celu rozgromienia przeciwnika i osiągnięcia nakazanego celu; dowodzenie wojskami; ich współdziałanie i wszechstronne zabezpieczenie; organizowanie i prowadzenie pracy partyjno-politycznej oraz wielu innych zagadnień sztuki operacyjnej.

Badania nowych, najważniejszych problemów dotyczących organizacji sił zbrojnych, organizacyjno-etatowej struktury wojsk i zasad sztuki wojennej w całości zazwyczaj przeprowadza się na doświadczalnych ćwiczeniach szkieletowych. W szczególności umożliwiają one zbadanie zasad obowiązujących lub tworzonych, sprawdzenie istniejących i opracowanie nowych sposobów przygotowania i prowadzenia działań bojowych, opracowanie zaleceń w zakresie doskonalenia dotychczasowych założeń sztuki wojennej, podwyższania gotowości i bojowej zdolności wojsk oraz ich możliwości bojowych i manewrowych.

W toku doświadczalnych ćwiczeń szkieletowych ocenia się skuteczność wykorzystania własnych sił i środków, wybiera się najlepsze sposoby działań na podstawie dokładnej analizy i oceny przeciwdziałań przeciwnika, moralno-politycznego i psychologicznego stanu wojsk oraz bada organizatorskie zdolności dowódców i sztabów, warunki terenowe i atmosferyczne.

W wielu wypadkach podstawą badania tego rodzaju zadań są logiczno-matematyczne modele, odpowiednio uzasadnione doświadczenia najbardziej przygotowanych oficerów sztabów oraz stosowanie różnego rodzaju techniki obliczeniowej. Wyjściowe dane stanowią zwykle w tych wypadkach propozycje lub decyzje dowódców, bazujące na pracach doświadczalnych i kalkulacjach taktycznych /operacyjnych/.

Bardzo cenne wyniki dają dwustronne doświadczalne ćwiczenia szkieletowe, albowiem w ich toku istnieje możliwość pełniejszej oceny możliwości bojowych obu stron, wybranych przez nie sposobów działań w różnych sytuacjach bojowych, obiektywnie powstających podczas prowadzenia walki i operacji. Podczas prowadzenia ćwiczeń jednostronnych takie sytuacje celowo stwarza kierownictwo dla opracowania uprzednio nakreślonych zadań. Ale może to doprowadzić do nieobiektywności badań i powstawania w konsekwencji wątpliwości co do prawidłowości osiągniętych wyników. Dlatego ćwiczenia dwustronne są bardziej reprezentatywne dla badań naukowych,

Podstawę wyjściową doświadczalnego ćwiczenia dowódczo-sztabowego stanowi zamiar jego przeprowadzenia; podczas jego opracowania precyzuje się cel ćwiczenia i określa jego

organizację, skład uczestników i badaczy, położenie wyjściowe ćwiczenia, jego etapy i podstawowe problemy /zagadnienia/ badawcze, główne sytuacje dla zbadania nakreślonych zagadnień oraz kolejność ich rozwiązywania w każdym etapie.

Dla zapewnienia wysokiej wartości wyników badań wymaga się, aby zamiar, plan przeprowadzenia ćwiczenia, a szczególnie cele badań były uzasadnione, odzwierciedlały podstawowe założenia socjalistycznej koalicyjnej doktryny wojennej, wszechstronny charakter działań wojennych, różnorodne warunki przygotowania i prowadzenia działań bojowych oraz pozwalały wybrać z kilkudziesięciu możliwych decyzji najbardziej optymalne. Wyjściowe dane przygotowują najbardziej doświadczone grupy dowódczo-sztabowe z udziałem pracowników naukowych.

Szczególne uwagę zwraca się na wybór rejonu ćwiczenia szkieletowego, który powinien odpowiadać warunkom tego teatru, dla którego opracowuje się zalecenia. Zakłada się także, że przeciwnik będzie silny, rozsądny i przebiegły. Jego struktury organizacyjne i wyposażenie techniczne rozpatruje się pod kątem widzenia perspektywicznego rozwoju.

Dużego znaczenia podczas opracowywania zamiaru nabiera ustalenie epizodów /sytuacji/ bojowych w celu zbadania podstawowych zagadnień oraz kolejności ich badania. Ilość bojowych epizodów, ich treść i kolejność rozgrywania powinny stwarzać możliwość przebadania wszystkich lub w najgorszym wypadku najważniejszych wariantów sytuacji, podejmowanych decyzji itp. W razie konieczności, jeśli wynikną sporne rozwiązania, rozegranie epizodu można powtórzyć.

Dla wszechstronnej oceny możliwości bojowych przeciwnych zgrupowań wojsk w toku działań bojowych często zachodzi konieczność stwarzania skomplikowanych sytuacji tak dla jednej, jak i dla drugiej strony. Umożliwia to każdej ze stron rozegranie różnych wariantów działań mających na celu rozgromienie przeciwnika. Tego rodzaju sytuacje dają także możliwość określania najbardziej efektywnych sposobów działań wojsk obu stron, czasu potrzebnego dla stworzenia odpowiednich zgrupowań oraz zbadania przedsięwzięć, których

realizacja doprowadzi do stworzenia najdógodniejszych warunków dla działania własnych oddziałów i związków i do ich ochrony przeciwko oddziaływaniu środków rażenia przeciwnika.

Analiza wniosków, wynikających z przeprowadzonych doświadczalnych ćwiczeń szkieletowych pozwala sformułować najbardziej typowe trzy metody ich prowadzenia z punktu widzenia potrzeb badania teorii wojskowej w czasie tych ćwiczeń.

Pierwsza metoda: czas astronomiczny i operacyjny pokrywa się w toku całego ćwiczenia i działania obydwu stron rozgrywa się w różnych sytuacjach konfliktowych na podstawie decyzji stron. Taka metoda prowadzenia ćwiczenia umożliwia organom dowodzenia pracę w ciągu całej doby, a badaczom - ocenę ich możliwości i określenia skuteczności ich działań. Może ona być stosowana głównie podczas prowadzenia ćwiczeń doświadczalnych przez organy dowodzenia związków taktycznych i dowództwa armii.

Druga metoda: czas astronomiczny i operacyjny pokrywa się tylko podczas rozgrywania określonej sytuacji konfliktowej, przy czym następuje pauza w czasie operacyjnym, podczas której rozgrywa się działania drugiej strony w tej samej sytuacji konfliktowej, na przykład podczas wykonywania kontruderzenia gwałtownie zmieniającego sytuację na własną korzyść. Następnie ogłasza się nowy czas operacyjny i znowu rozgrywa się działania stron w kolejnej sytuacji konfliktowej i stwarza warunki dla przedłużenia aktywnych działań obu stron. Taka metoda prowadzenia ćwiczeń umożliwia wszechstronne zbadanie wybranych zagadnień z uwzględnieniem różnorodnych warunków sytuacji i położenia zajmowanego w niej przez ćwiczące strony. Ta metoda może być szczególnie szeroko stosowana podczas ćwiczeń doświadczalnych przeprowadzanych w wojskowych placówkach dydaktyczno-naukowych.

Trzecia metoda: między rozgrywką dwóch kolejnych sytuacji konfliktowych wydziela się specjalnie czas dla przeprowadzenia dodatkowych badań zagadnień niedostatecznie opracowanych oraz dla uogólnienia materiału badań. Taką metodę stosuje się wtedy, kiedy badania i uogólnienia ich wyników w

odniesieniu do każdej sytuacji dokonują uczestnicy ćwiczenia lub kiedy zachodzi potrzeba przeprowadzenia doświadczeń z techniką w różnych sytuacjach.

Wymienione metody prowadzenia doświadczalnych ćwiczeń szkieletowych mogą być łączone w różne kombinacje. Podczas przygotowania tych ćwiczeń należy wybrać taką metodę, która pozwoli najlepiej osiągnąć postawione cele.

Najrozleglejsze możliwości badania teorii wojskowej stwarzają ćwiczenia z wojskami. Ćwiczenia te pozwalają bowiem weryfikować w okresie pokoju problematykę taktyczno-operacyjną związaną z działaniami bojowymi w warunkach maksymalnie zbliżonych do warunków rzeczywistego pola walki. Są one wreszcie niezastąpioną formą szkolenia, jeśli chodzi o sprawdzenie założeń dotyczących zachowania się wojsk na polu walki oraz wynikającego z ich działań i postępowania stanu moralno-politycznego i poziomu wyszkoleniowego.

Głównym celem ćwiczeń z wojskami jest przygotowanie wojsk do działań na współczesnym polu walki oraz utrzymanie ich w wysokiej gotowości bojowej. Ponadto podczas tego rodzaju ćwiczeń doskonalą się umiejętności dowódców i sztabów w zakresie bezpośredniego kierowania wojskami oraz zgrzywa działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych, a niekiedy i operacyjnych różnych rodzajów sił zbrojnych, wojsk i służb w warunkach najbardziej zbliżonych do warunków rzeczywistego pola walki. Podczas wspomnianych ćwiczeń wyrabia się właściwe nawyki działania oraz wytrzymałość fizyczną szeregowców, podoficerów i oficerów. Ćwiczenia z wojskami stwarzają sprzyjające warunki uzyskiwania wysokiego stanu gotowości wojsk pod względem szkoleniowym, moralno-bojowym, techniczno-zaopatrzeniowym, a także w zakresie doskonalenia funkcjonowania systemu mobilizacyjnego i alarmowego oraz systemu dowodzenia.

W konsekwencji ćwiczenia z wojskami - oprócz swego normalnego przeznaczenia - mogą stanowić sprawdzian istniejących i proponowanych teorii wojskowych, z możliwością potwierdzenia wysuwanych hipotez bezpośrednimi działaniami wojsk z ich różnorodnym uzbrojeniem, techniką bojową i środkami

transportowymi.

Badania i ocena różnego rodzaju materiału otrzymanego z wielu ćwiczeń taktycznych z wojskami pozwala wyciągnąć wnioski dotyczące: objętości i treści przedsięwzięć w zakresie przygotowania walki; metod pracy dowódców i sztabów podczas podejmowania decyzji oraz w zakresie planowania walki i operacji; przekazywania zadań wojskom i poszukiwania sposobów skrócenia czasu tej czynności; zagadnień organizacji i utrzymania współdziałania wojsk, wszechstronnego zabezpieczenia i dowodzenia nimi; utrzymania stałej, wysokiej gotowości bojowej wojsk; sposobów rozgromienia głównych zgrupowań przeciwnika; dowodzenia wojskami w toku działań bojowych itp.

Uogólnienie doświadczeń uzyskanych w czasie ćwiczeń z wojskami przeprowadzanych w różnych rejonach określonego teatru działań wojennych, pozwala także określić średnie ilościowe wskaźniki rozmachu działań bojowych, potrzeby sił i środków dla ich prowadzenia i wszechstronnego zabezpieczenia. Na podstawie badań doświadczeń z ćwiczeń można ponadto potwierdzić lub odrzucić dotychczasowe założenia taktyki, a niekiedy i sztuki operacyjnej, odkryć nowe zjawiska wynikające podczas prowadzenia działań bojowych we współczesnych walkach /operacjach/ i ich podstawowe prawidłowości.

Badania w czasie ćwiczeń z wojskami można przeprowadzać w różny sposób. Do jednego z nich należy zaliczyć studiowanie i analizę treści dokumentów opracowanych przez kierownictwo w celu przeprowadzenia ćwiczenia, dokumentów opracowanych przez dowódców i sztaby w toku jego prowadzenia oraz materiałów z omówienia ćwiczeń, z narad, seminariów i konferencji na ich temat, a także sprawozdań i meldunków składanych przez żołnierzy o przygotowaniu i przeprowadzeniu zaplanowanych ćwiczeń.

Inna metoda polega na osobistym uczestniczeniu badacza w ćwiczeniu z wojskami w roli przedstawiciela przełiczonego szczebla dowodzenia lub w roli osoby pełniącej obowiązki na odpowiednim stanowisku. Na przykład dla określenia metod pracy dowódców podczas podejmowania decyzji, sztabów -

podczas planowania i organizowania operacji, natomiast dowódców /szefów/ rodzajów wojsk i szefów służb - podczas organizowania działania /działalności/ podległych im wojsk i służb w walce, czas trwania prac wykonywanych przez dowódców, sztaby i poszczególnych szefów można określać na podstawie obserwacji. Następnie taką samą pracę należy przeprowadzić w czasie ćwiczeń innych oddziałów /związków/. Porównując uzyskiwane wyniki ustala się w celach badawczych wspólne przedsięwzięcia, kolejność ich przygotowania i przeprowadzenia oraz sposoby stosowane przez dowódców i sztaby podczas rozwiązywania przez nich nakazanych zadań w konkretnej sytuacji. Na podstawie uogólnień wyciąga się wnioski dotyczące metod pracy dowódców /sztabów/ i opracowuje zalecenia co do ich udoskonalenia.

Bardzo duże możliwości w zakresie badania teorii wojskowej stwarza doświadczalne ćwiczenie z wojskami, które prowadzi się z udziałem oddziałów i związków mających aktualną lub perspektywną eksperymentalną organizację.

Na ćwiczeniach doświadczalnych z wojskami sprawdza się aktualne lub wysuwane, nowe założenia teoretyczne w zakresie prowadzenia działań bojowych, wykorzystanie nowych, eksperymentalnych struktur organizacyjnych wojsk, ich uzbrojenie, technikę bojową i środki transportowe. Między innymi w czasie tych ćwiczeń można szczegółowo opracować zagadnienia dotyczące organizacji ochrony oddziału, jego uzbrojenia, środków transportu, obrony przed bronią jądrową i innymi rodzajami broni masowego rażenia oraz zorganizowania i przeprowadzenia likwidacji skutków jej użycia przez przeciwnika. Można również ustalić możliwości bojowe oddziałów zmechanizowanych, czołgów i artylerii w zakresie rozwiązywania podstawowych zadań ogniowych na polu walki, sprawdzić ich strukturę etatową i najbardziej celowe rozmieszczenie osób funkcyjnych.

W toku ćwiczeń doświadczalnych z wojskami można sprawdzić obowiązki każdego oficera i na tej podstawie określić skład i strukturę etatową każdego pododdziału, oddziału i związku oraz ich organów dowodzenia.

Do ćwiczeń z wojskami zalicza się również ćwiczenia przeprowadzane z udziałem pododdziałów i oddziałów wojsk specjalnych oraz różnego rodzaju służb, szczególnie tyłowych. Nazywa się je zwykle ćwiczeniami specjalnymi. W toku takich ćwiczeń z wojskami można badać zagadnienia wszechstronnego zabezpieczenia działań bojowych wojsk, skład, wyposażenie oraz strukturę organizacyjną pododdziałów /oddziałów i związków taktycznych, instytucji/ wojsk specjalnych i organów tyłowych.

Z praktyki wynika, że osiąganie pozytywnych rezultatów badania teorii w czasie ćwiczeń doświadczalnych z wojskami jest możliwe pod warunkiem ich dokładnej i przemyślanej organizacji i wszechstronnego przygotowania oraz wysokich kwalifikacji i odpowiednich kompetencji badaczy uczestniczących w ćwiczeniach.

Ze względu na aplikacyjną istotę ćwiczeń niezmiernie ważne znaczenie ma bazowanie opracowanego programu badań teorii wojskowej na takim ćwiczeniu - niezależnie od tego czy chodzi o doświadczalne, czy niedoświadczalne - w którym przestrzega się określonych zaleceń i reguł prakseologicznych. Ich stosowanie umożliwia ograniczenie wpływu czynników negatywnych, a wyeksponowanie pozytywnych i jest warunkiem - chociaż nie jedynym - zmniejszenia umowności i zwiększenia skuteczności działania zarówno aparatu kierowniczo-rozjemczego, jak i szkolonych oraz przeprowadzenia w ramach każdego ćwiczenia wszelkich badań, a w tym i badań problemów i zagadnień teorii wojskowej. Do najważniejszych należą tu zasady: realizmu ćwiczeń; prowadzenia ich według decyzji ćwiczących dowódców; równości szans ćwiczących stron; zachowania koncepcji ćwiczenia w tajemnicy.

Zasada realizmu ćwiczeń, oznaczająca także zasadę maksymalnego zbliżenia sytuacji ćwiczebnej do rzeczywistych warunków pola walki, ma na celu: uniknięcie zbyt daleko posuniętej umowności i uproszczeń oraz wyrabianie u szkolonych poczucia odpowiedzialności i twórczej wyobraźni.

W koncepcji i celach ćwiczeń występuje bowiem pewna sprzeczność: z jednej strony, powinny one przygotowywać do trudów i niebezpieczeństw życia polowego i działań bojowych, z drugiej zaś są tylko namiastką praktyki, nie zakładają zazwyczaj istnienia rzeczywistego niebezpieczeństwa i w zasadzie nie wywołują u ćwiczących żołnierzy większego napięcia psychicznego tak charakterystycznego dla rzeczywistych działań zbrojnych. Dlatego też powstające w czasie ćwiczenia poczucie fikcyjności i umowności może wywołać tendencję do omijania trudności, popełniania niedokładności lub do nie całkowitego wykonywania zadań ćwiczebnych. Powzięcie decyzji taktycznej lub operacyjnej na mapie czy też w terenie, nawet o największym ciężarze gatunkowym, nie pociąga przecież za sobą żadnych konsekwencji praktycznych, gdyż czynność tego rodzaju ma charakter działania szkoleniowego i nie jest związana w zasadzie z faktyczną odpowiedzialnością.

W celu maksymalnego upodobnienia sytuacji szkoleniowej do sytuacji na rzeczywistym polu walki wskazane jest uwzględnianie w tematyce ćwiczeń szczególnie skomplikowanych form działań bojowych, zwłaszcza takich, jak: forsowanie przeszkód wodnych, prowadzenie walki w trudnych warunkach /w nooy, zimie/ i pokonywanie głęboko rozbudowanej obrony przeciwpancernej; prowadzenie ćwiczebnych działań bojowych wojsk w połączeniu ze strzelaniem amunicją bojową i wyeksponowaniem zagadnień z zakresu zabezpieczenia technicznego, materiałowego i medycznego; zwracanie dużej uwagi na realne przedstawienie sił i możliwości potencjalnego nieprzyjaciela, zwłaszcza w aspekcie ilości jego środków ogniowych i sił oraz żywotności systemu obrony przeciwpancernej, a także jak największe zmniejszenie liczby danych przekazywanych w trybie aplikacyjnym.

Podstawowym wymogiem prowadzenia ćwiczeń według decyzji szkolonych jest nie tylko urealnienie tych ćwiczeń, lecz przede wszystkim pobudzenie aktywności i inicjatywy ćwiczących, zachęcenie ich do samodzielnego rozwiązywania problemów ćwiczebnego pola walki oraz wprowadzenie do ćwiczenia czynnika współzawodnictwa. W pełnym zakresie wspomniana zasada dotyczy ćwiczeń dwustronnych. Niemniej jednak - przy właściwym

ustawieniu pracy aparatu kierowniczo-rozjemczego ćwiczenia, a w szczególności grup podgrywających za nieprzyjaciela - może się ona odnosić również do ćwiczeń jednostronnych, zwłaszcza gier wojennych.

Rzecz jasna, że sprawa nie polega na tym, aby ćwiczącym dawać pełną swobodę działania i w zupełności dostosowywać przebieg ćwiczenia do ich decyzji. Ze względu na wiele uwarunkowań i konieczność realizacji podstawowych celów szkoleniowych, pełne przestrzeganie wspomnianej zasady jest w praktyce niemożliwe. Niemniej jednak w każdym ćwiczeniu należy dążyć do uwzględnienia decyzji ćwiczących. Stopień dostosowania ćwiczenia do rozwiązań ćwiczących uzależniony jest od charakteru danego przedsięwzięcia szkoleniowego.

Zasada stworzenia równych szans ćwiczącym stronom polega na przydzieleniu im w ćwiczeniu sił i środków, które umożliwiłyby wykonanie przewidzianych zadań bojowych. A więc przy zadaniach podobnego typu /takich, jak rozbięcie przeciwnika w bitwie czy boju spotkaniowym/ siły obu stron powinny być mniej więcej równe. Zwycięstwo przyznaje się tej stronie, która wykazała większe umiejętności planowania, organizowania i prowadzenia działań bojowych. Poważniejsze różnice w siłach mogą być usprawiedliwione jedynie przeciwstawnym charakterem zadań bojowych stron /na przykład natarcie i obrona/. Ale również w tym wypadku wskazane jest, by każda ze stron, zarówno silniejsza, jak i słabsza, miała jednakową szansę wykonania zadania /na przykład strona słabsza - opóźnienia działań zaczepnych prowadzonych przez silniejszego przeciwnika/. Zasadniczym warunkiem stworzenia ćwiczącym równych szans jest określenie obowiązujących obie strony przepisów dotyczących sposobu prowadzenia danego ćwiczenia oraz ustalenia jednolitych kryteriów oceny ich działań.

Zasada zachowania koncepcji ćwiczenia w tajemnicy zapobiega przenikaniu do ćwiczących danych dotyczących zamierzeń organizatorów ćwiczenia. Przenikanie to jest bowiem sprzeczne z zasadą realizmu szkolenia wojskowego, zabija samodzielność myślenia i działania oraz wpływa ujemnie na rezultaty ćwiczeń.

Problem ten jest szczególnie ważny z punktu widzenia potrzeb gotowości bojowej wojsk. Zasada zachowania koncepcji ćwiczenia w tajemnicy ma również zastosowanie w odniesieniu do szkolonych, którzy uczestniczą w ćwiczeniach doświadczalnych. Dlatego też walka ze zjawiskiem nieprzestrzegania tajemnicy koncepcji ćwiczeń jest koniecznością. Stanowi ona jeden z ważnych warunków zwiększenia realności i skuteczności procesu szkolenia dowódców, sztabów i wojsk, a więc - i rzetelnego zbadania istotnych problemów taktyki i sztuki operacyjnej - w czasie ćwiczeń^{x/}.

---

x/ Zasady metodyczne, stosowane w ćwiczeniach, zostały przedstawione /zaadaptowane/ prawie w całości na podstawie opracowania płk. Jerzego Zakrzewskiego pt. "Czynniki rzutujące na opracowywanie, organizowanie i prowadzenie ćwiczeń taktycznych". Zamieszczono je w podręczniku o tej samej nazwie, którego autorami - oprócz płk. J. Zakrzewskiego - są: płk Henryk Kitkowski, płk Henryk Majewski, płk Roman Sielecki, płk Władysław Wydra, ppłk Stefan Drozd, ppłk Leszek Janicki, ppłk Zygmunt Kępka, ppłk Antoni Rataj i ppłk Leszek Rutkowski. Wspomniane dzieło, maszynopis, Akademia Sztabu Generalnego WP, Warszawa 1975. Maszynopis dzieła jest w posiadaniu autorów niniejszej pracy.

P L A N

kalendarzowy przygotowania ćwiczenia, w którym przewiduje się przeprowadzenie badań wybranych problemów taktyczno-operacyjnych i sprawdzenie parametrów taktyczno-technicznych nowego sprzętu /na przykład czołgu T.../

1. Cele szkoleniowe ćwiczenia:

1/

2/

2. Cele badawcze:

1/

2/

3/

3. Określenie wymagań:

Wymagania w zakresie przygotowania sytuacji, w których przewiduje się badanie	Wymagania w stosunku do terenu ćwiczeń	Sily i środki, które powinny uczestniczyć w ćwiczeniu	Materiałowe zabezpieczenie badań	Wymagania w zakresie doboru zespołów /grup/ badawczych	Wymagania w stosunku do ćwiczących
1	2	3	4	5	6

4. Opracowanie ćwiczenia:

Lp.	Zespół autorski /skład/	Nazwa przedsięwzięcia /zamięrze- nia/	Omówienie i zatwierdzenie dokumentów ćwiczenia /ich nazwa/	Czynność i dokumenty opracowane przez zespół badawczy	Terminy wykonania	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7

5. Przygotowanie rejonu /miejsca/ ćwiczenia:

Lp.	Nazwa czynności /przedsięwzięcia/	Odpowiedzialny wykonawca	Siły i środki	Czas wykonania	Miejsce /rejon/	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7

KIEROWNIK ĆWICZENIA

.....

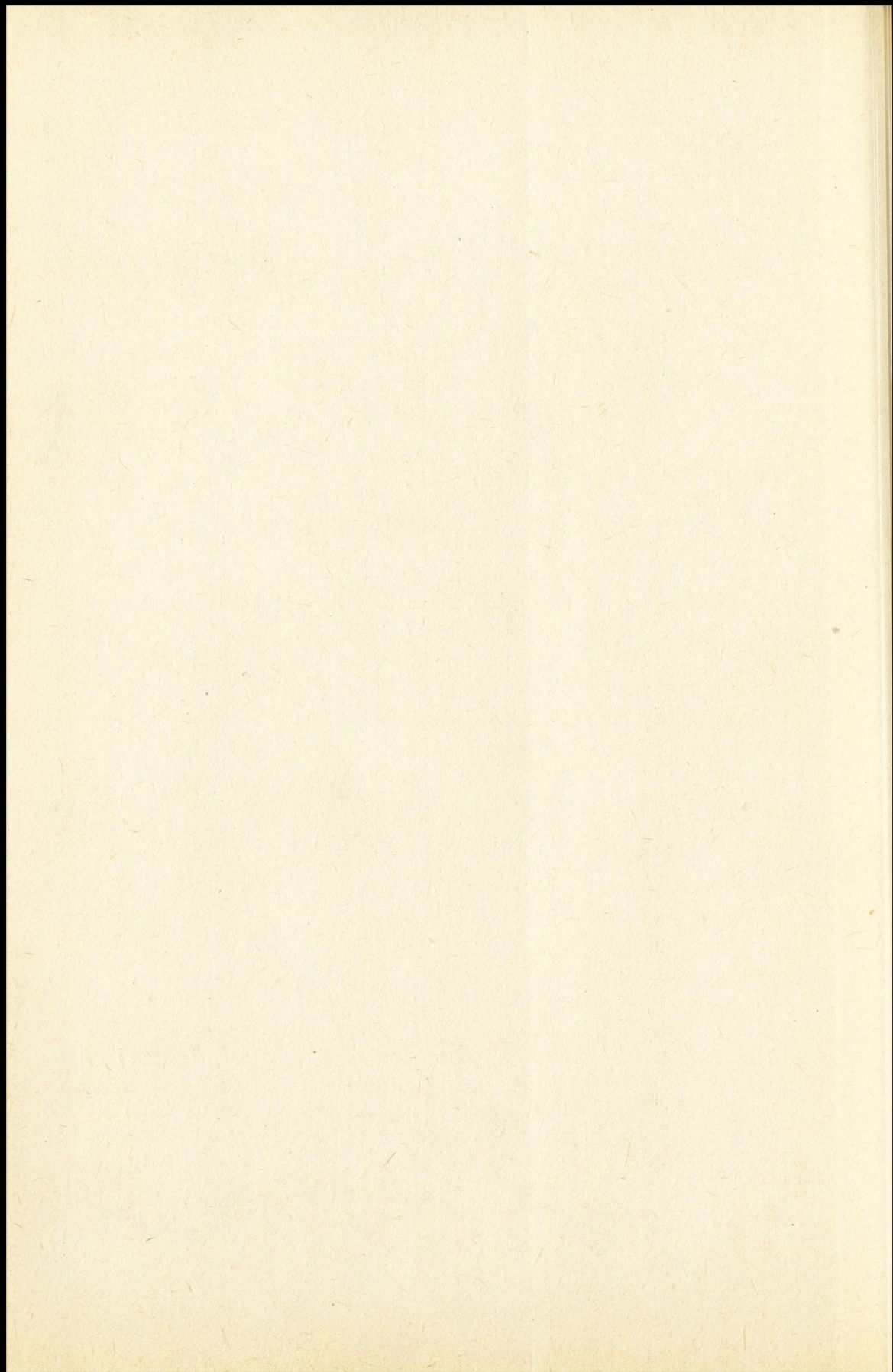
P L A N

przeprowadzenia badań problemów taktyczno-operacyjnych
w dwustronnym dwuszczeblowym ćwiczeniu dowódczo-sztabowym
w terenie na temat: "Operacja zaczepna armii na nadmorskim
kierunku operacyjnym"

/wariant "A"/

Cele prowadzenia badań:

1. Określić istotę i treść problemów współdziałania wojsk armii z lotnictwem, siłami marynarki wojennej i desantem morskim wysadzonym przez front.
2. Zbadać i opracować najbardziej celowe sposoby organizacji współdziałania w warunkach ograniczonego czasu przygotowania operacji.
3. Zbadać i określić sposoby oraz możliwości wnoszenia zmian i korekt do uprzednio zorganizowanego współdziałania w czasie prowadzenia operacji zaczepnej.
4. Określić możliwości organizowania kompleksowego ognia przez dowódcę armii i dowódców dywizji w czasie bitwy spotkaniowej, która wynika w rezultacie silnego przeciwuderzenia odwodów operacyjnych nieprzyjaciela.
5. Zbadać i określić zakres przedsięwzięć organizacyjno-wykonawczych w czasie forsowania przeszkód wodnych:
  - a/ z marszu;
  - b/ z przygotowania w ograniczonym czasie.
6. Zbadać czas i główne przedsięwzięcia organizacji współdziałania w czasie przechodzenia częścią sił armii do obrony.

Lp.	Główne problemy badawcze	Metoda badań	Na jakim szczeblu /w jakich ogniwach/ prowadzone są badania	Czynności zespołu badawczego i czynności osób funkcyjnych uczestniczących w ćwiczeniu	Termin i przedstawienie wyników badań bezpośrednio po zakończeniu ćwiczenia
<u>Pierwszy etap badań: Przygotowanie operacji zaczepnej armii</u>					
1.	W jaki sposób zorganizowano współdziałanie wojsk armii z wojskami OPK, lotnictwem, marynarki wojennej i sąsiednią armią wojsk sojusznicych; czy zastosowana metoda pracy dowódcy i sztabu w zakresie organizacji współdziałania zdała egzamin /jeżeli tak - to dlaczego i jeżeli nie, to również dlaczego?/.	Analiza pracy dowódcy i sztabu w czasie wypracowania decyzji, doprowadzenia jej do wykonawców, oraz stosowana metoda i przyjęty sposób organizacji współdziałania /kto, kiedy, jak i główne problemy/.	Badania prowadzić w ogniwach: armia, sztab KOPK, sztab MW, sztab /dcy/ dywizji, ABROT, sztab lotnictwa, szefostwa rodzajów wojsk i służb.	Ćwiczący: dowódca armii, sztab armii, szefostwa rodzajów wojsk, dowództwa i sztaby współdziałające, dcy i sztab ZT, dca i sztab armii sojuszniczej. Grupy /zespoły/ prowadzące badania. Zbiera niezbędne informacje, analizuje, opracowuje w formie pisemnej uzyskane wyniki.	Kierownik zespołu badawczego zbiera materiały od kierowników grup badawczych, przeprowadza niezbędną selekcję, zleca dodatkowe przebadanie lub uzupełnienie brakujących danych, wstępnie opracowuje wyniki badań za I etap ćwiczenia i przedstawia kierownikowi ćwiczenia.
2.	Czy przyjęta forma i treść opracowywanego planu współdziałania była przydatna w pracy dowódcy i sztabu armii, w jakim stopniu plan współdziałania był wykorzystywany, uaktualniany i zmieniany.	Analiza pracy oficerów opracowujących plan współdziałania, czasu opracowania dokumentu, ocena formy i treści oraz przydatności planu /wykorzystania/.	Sztab armii i sztaby ZT.	Szef sztabu, oficerowie wyznaczeni do opracowania dokumentu, ich praca techniczna i koncepcyjna. Kto, kiedy i w jaki sposób wykorzystywał opracowany dokument.	Jak wyżej
3.	W jakim zakresie dowódcy i sztaby związków taktycznych i oddziałów wchodzących w skład armii wykorzystali treść współdziałania organizowanego przez dowódcę armii.	Analiza wykorzystania uzyskanych danych od dowódcy armii przez dowódców i sztaby podwładne i współdziałające. Ocena obiegu informacji. Ocena przeznaczeń informacji pierwotnych po ich wykorzystaniu. Ocena realizacji intencji dowódcy.	Sztab armii, sztaby ZT, sztab lotnictwa, sztab OPK, sztab MW.	Ćwiczący: realizują współdziałanie na własnym szczeblu uwzględniając treść współdziałania organizowanego przez dowódcę armii. Grupy /zespoły/ prowadzące badania: obserwują, oceniają i analizują w jaki sposób uwzględniano treść współdziałania zorganizowanego przez dowódcę armii na odpowiednim szczeblu dowodzenia.	Jak wyżej

Drugi etap badań: Wejście armii do bitwy po przegrupowaniu wojsk na dużą odległość i przejęcie dowodzenia nad dywizją podporządkowaną armii z wojsk sojusznicych

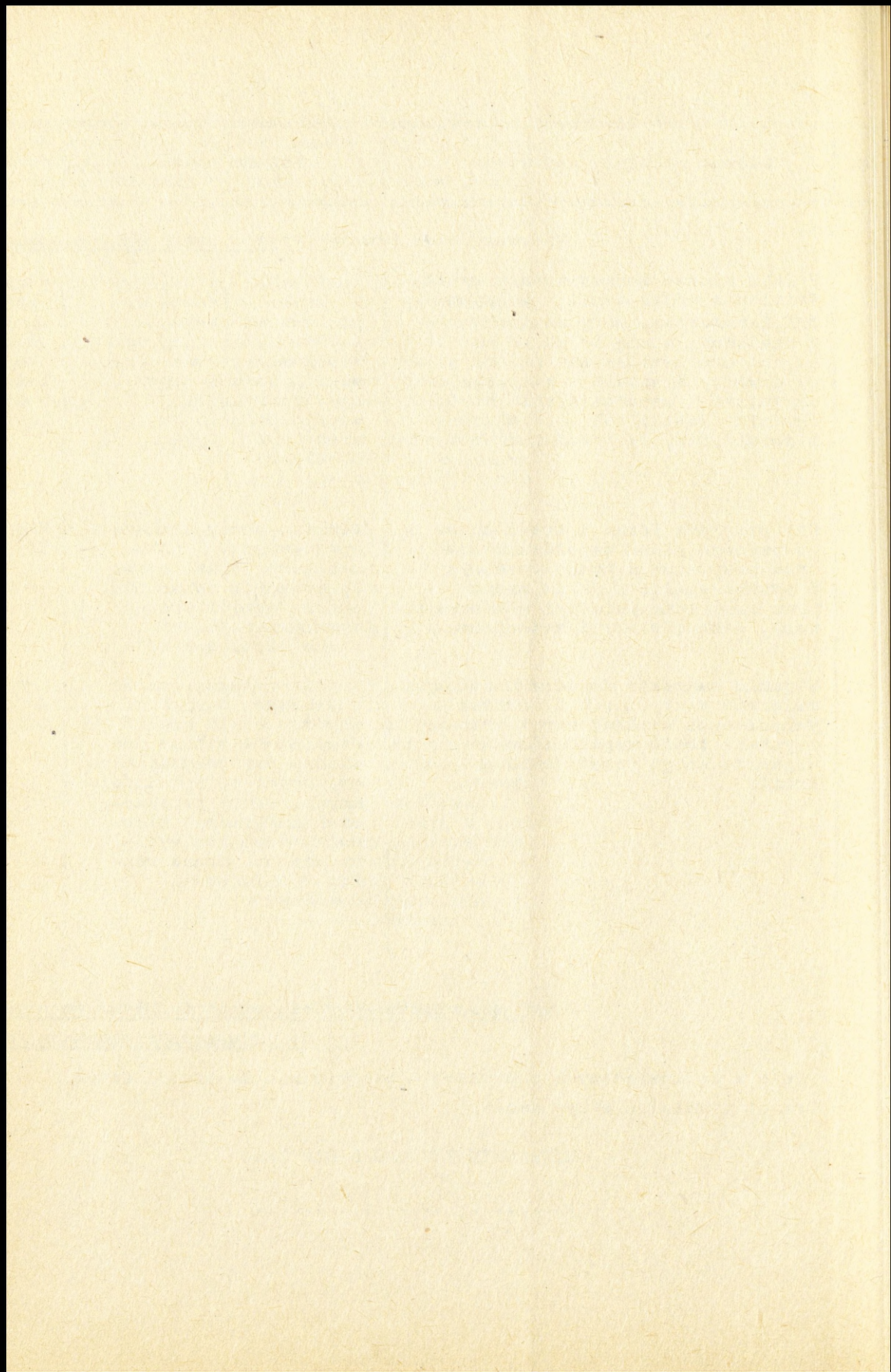
Treść w poszczególnych rubrykach - odpowiednio do treści etapu.
Trzeci i kolejne etapy badań.

KIEROWNIK ZESPOŁU BADAWCZEGO

SZEF SZTABU ĆWICZENIA

.....

.....

P L A N

przeprowadzenia badań problemów z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej w wieloszczeblowym ćwiczeniu szkieletowym na temat: "Wejście armii do bitwy po przegrupowaniu na dużą odległość i rozwijanie operacji zaczepnej na kierunku głównego uderzenia frontu"

/wariant "B"/

1. Cele ćwiczenia: 1.

2.

3.

2. Cele prowadzonych badań:

1.

2.

3.

I. Prowadzenie Badań:

L. p.	Zagadnienia szkoleniowe	Problemy badawcze	Wykonawcy						
			dowódca i sztab A	dowódca i sztab 7, 8 i 9 DZ	dowódca i sztab pułków wym. dyw.	Rodzaje wojsk			
						WR	Winz	OPL	tyły
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

1/ I etap: Tworzenie zgrupowania uderzeniowego

2/ Cel etapu

1/ II etap: Organizacja wejścia armii do bitwy

2/ Cel etapu

1/ III etap: Zabezpieczenie wejścia wojsk armii do bitwy

2/ Cel etapu

itd.

II. Kolejność zbierania i opracowywania materiałów badawczych

Lp.	Nazwa materiałów i z jakich jednostek	Odpowiedzialny /zespół, grupa/	Komu i w jakiej postaci przedstawić materiał	Termin	Uwagi
1.	Materiały badawcze uzyskane z następujących ogniw: - ze sztabu A - ze sztabu 8 DZ - ze sztabu 7 DZ - ze sztabu 9 DZ - ze sztabu pułków 8 DZ - ze sztabu 9 DZ - ze sztabu WRiA	Kier.zesp. bad.nr 1 Kier.grupy bad.nr 1 "- nr 2 "- nr 3 "- nr 4 "- nr 5 "- nr 6 itd.	Kierownikowi zespołów badawczych w postaci uzyskanych faktów, norm taktycznych, stosunków sił itp.	I etapu 20.00 6.08. itd.	

III. Kolejność i sposób uogólnienia przeprowadzonych badań

Lp.	Nazwa materiału i nr grupy badawczej	Komu i w jakiej postaci przedstawić wyniki badań	Odpowiedzialny	Termin	Uwagi
1	2	3	4	5	6

KIEROWNIK ZESPOŁÓW BADAWCZYCH

.....

ZATWIERDZAM
/Przełożony Kierownika
Ćwiczenia/

P L A N

przygotowania kierownictwa ćwiczenia i zespołów
/grup/ badawczych do przeprowadzenia ćwiczenia
na temat: .....

1. Główne cele ćwiczenia.....
2. Cele przygotowania ćwiczenia:
  - a/ kierownictwa ćwiczenia: .....
  - b/ zespołów /grup/ badawczych: .....

Przedsię- wzięcia w zakresie przygotowa- nia do ćwiczenia	Samodziel- ne stu- diowanie	Zorganizo- wane teo- retyczne przygoto- wanie	Studio- wanie doku- mentów	Szkolenie praktycz- ne /prze- robienie ćwiczeb- nie frag- mentów ćwiczenia/	Uwagi
Główne przedsię- wzięcia szkolenio- we, tematy i zagad- nienia szkole- niowe					
1	2	3	4	5	6

SZEF SZTABU
KIEROWNICTWA ĆWICZENIA

KIEROWNIK ĆWICZENIA

.....

.....

P L A N

przygotowania zespołów i grup badawczych
w ćwiczeniu /nazwa i temat ćwiczenia/
/variant/

1. Cel ćwiczenia
2. Cel przygotowania zespołów i grup badawczych

Lp.	Nazwa przedsię- wzięcia	Termin /czas/	Kto orga- nizuje	Kto prowadzi	Miejsce zajęć
1	2	3	4	5	6

KIEROWNIK ZESPOŁÓW I GRUP BADAWCZYCH

.....

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ĆWICZENIAP L A N
przeprowadzenia badań przez zespół nr 1 przy dowódcy
1 sztabie.... armii
/wariant/

Ogólne cele prowadzenia badań:

- 1.
- 2.
- 3.

A. Kolejność prowadzenia badań:

1/ I Etap /nazwa etapu/

2/ Cele etapu

Czas /dzień /ćwiczenia/	Éwen- tualny czas operacyjny	Zagadnienia szkoleniowe przerabiane w I etapie	Proble- my ba- dawcze w I e- tapie	Odpo- wie- dzial- ny za bada- nia	Sposób opra- cowa- nia ma- teria- lów	Termin opraco- wania materia- lów

1/ II Etap /nazwa etapu/

2/ Cele etapu

1/ III Etap /nazwa etapu/

2/ Cele etapu

B. Kolejność uogólnienia materiałów

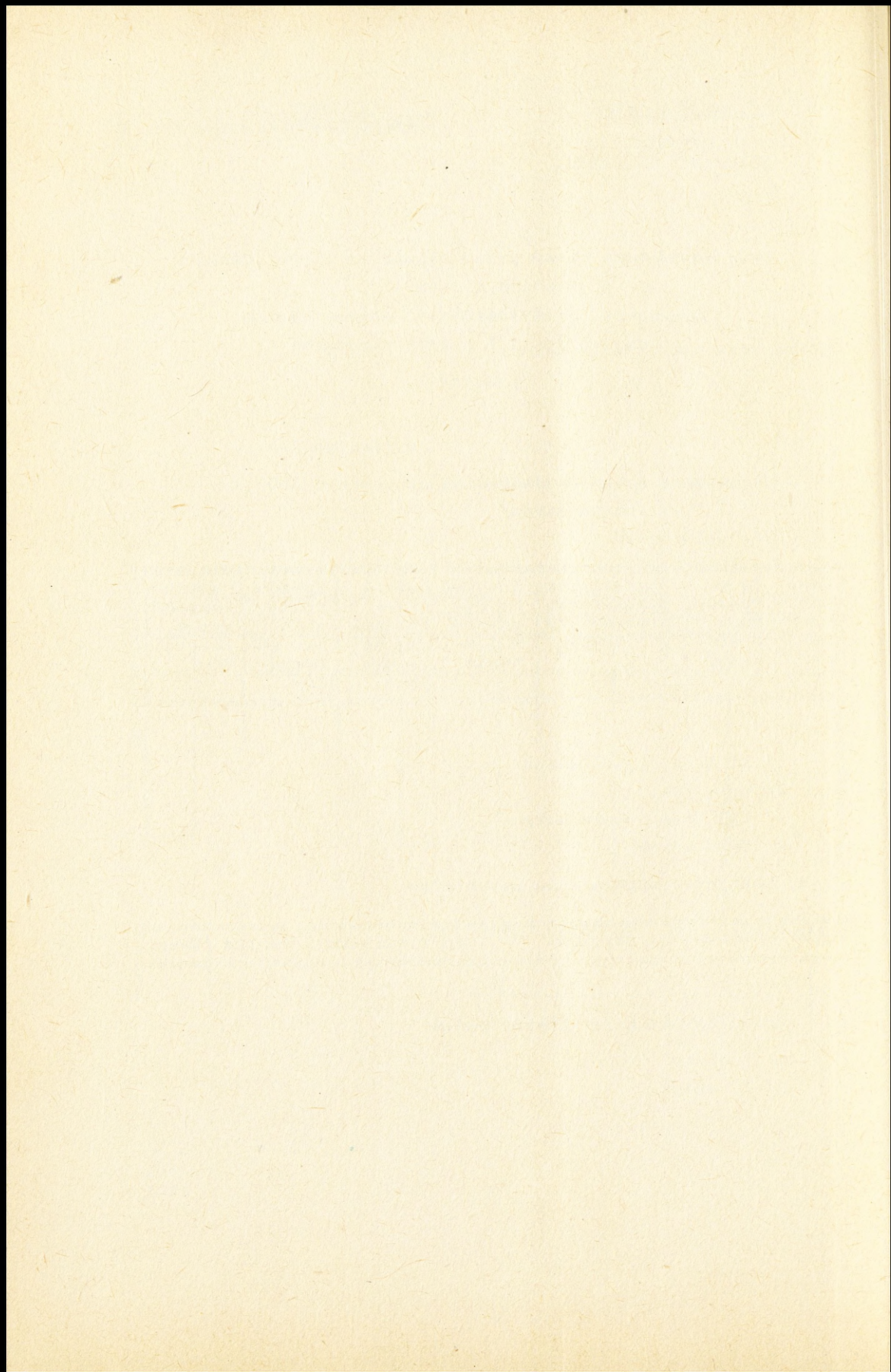
Lp.	Nazwa materiałów	Odpowiedzialny	Termin	Uwagi

Przedstawienie rezultatów badań:

1/ I etapu

2/ II etapu

itd.

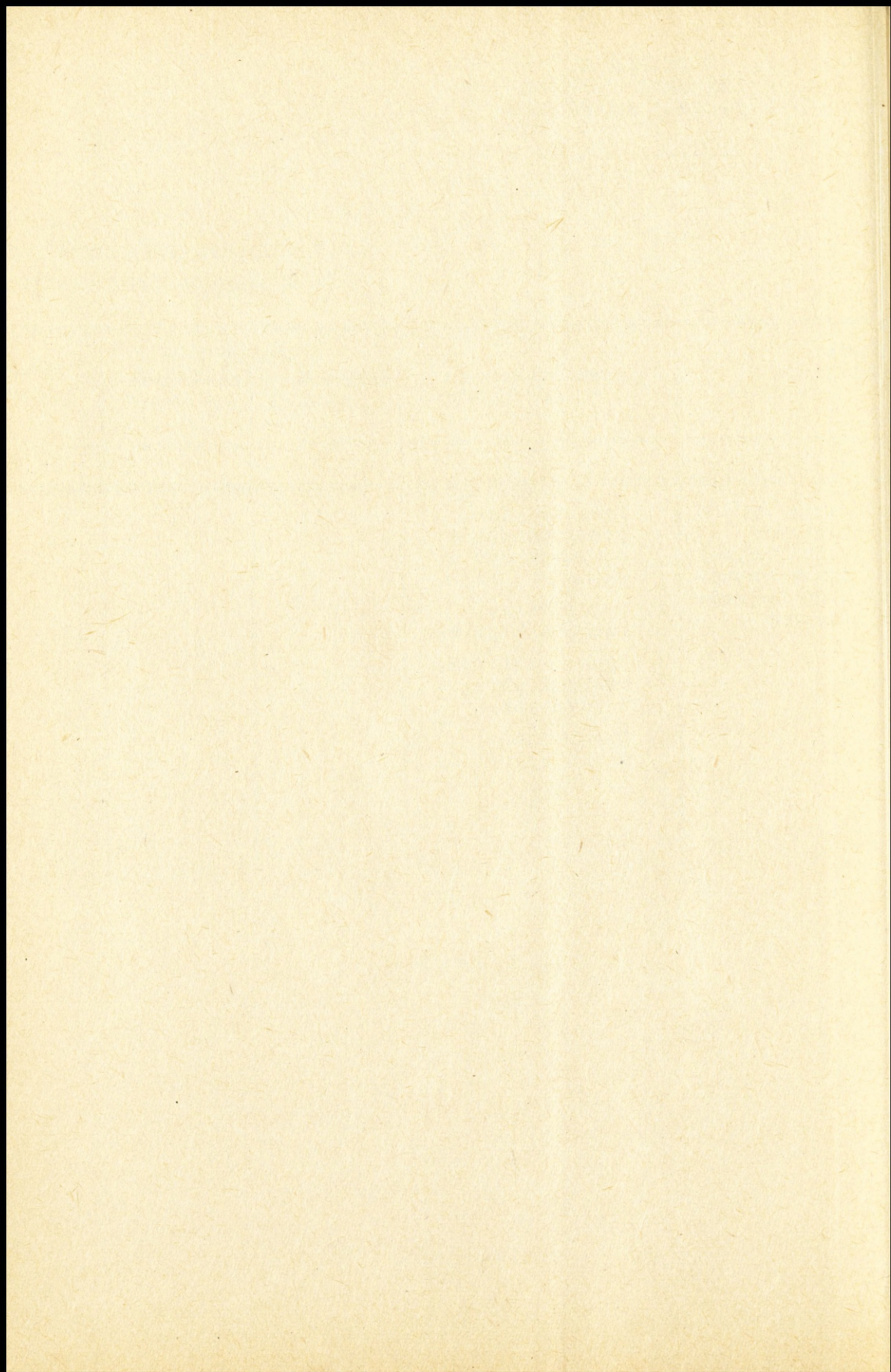
ARKUSZ

BADAŃ OPRACOWYWANIA DOKUMENTÓW PRZEZ SZTAB.....
ARMII W OKRESIE PRZYGOTOWANIA OPERACJI OD.....DO.....

Okres działania	Nazwa dokumentu	Rodzaj		Czas opracowania	Kto uczestniczył w opracowaniu dokumentu			Wykorzystano środki techniczne	Kto, kiedy i w jakim celu wykorzystał dokument	Uwagi
		graf.	pisemny		ofic.	kreśl.	maszyn.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Osiąganie wyższych stanów gotowości bojowej i przegrupowanie do rejonów wyjściowych	1. Korekta planu przegrupowania opracowanego w okresie pokoju. 2. Opracowanie rozkazu bojowego. 3. Opracowanie zarządzeń przygotowawczych. 4. Opracowanie planu operacji. itp.									

Oficer prowadzący badania

.....

A R K U S Z

badań organizowanego przez dowódcę ... armii
współdziałania w planowanej operacji zaczepnej
w okresie od..... do.....

1. Kto uczestniczy w organizacji współdziałania:

2. Dokumenty przygotowane do organizacji współdziałania
i sposób ich wykorzystania:

3. Czas rozpoczęcia i zakończenia organizacji współdziałania:

4. Miejsce organizacji współdziałania:

5. Metoda pracy dowódcy armii:

6. Główne problemy omawiane podczas współdziałania:

7. Aktywność uczestników w czasie organizowania współdziałania:

8. Rola i czynności oficerów sztabu:

a/ w przygotowaniu współdziałania:

b/ podczas organizowania współdziałania:

c/ po zakończeniu organizowania współdziałania:

9. Rola i czynności szefów rodzajów wojsk i służb:

a/ w przygotowaniu współdziałania:

b/ podczas organizowania współdziałania:

c/ po zakończeniu organizowania współdziałania:

10. Czy i w jakim stopniu było uzupełnianie współdziałania:

a/ z chwilą rozpoczęcia operacji:

b/ podczas prowadzenia operacji:

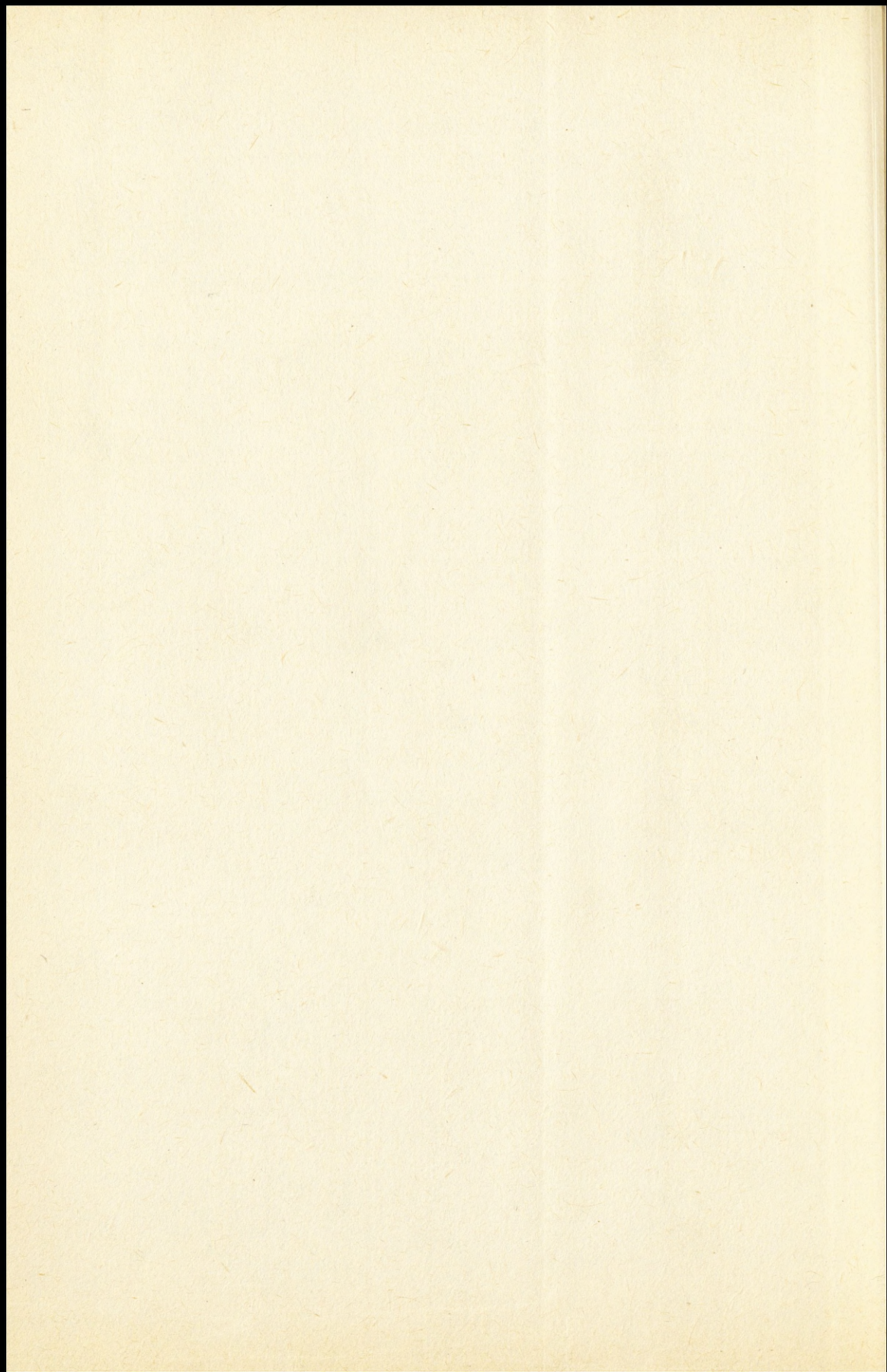
11. Metoda uzupełnienia lub odtworzenia współdziałania podczas operacji zaczepnej:

12. W jakim stopniu zostało "narzucone" współdziałanie podczas prowadzenia operacji i czego dotyczyło:

13. Wpływ konkretnych warunków terenowych na zachowanie ciągłości współdziałania i zmiany w treści poszczególnych zagadnień:

14. Przydatność planu współdziałania opracowanego przed operacją:

15. Rola i czynności oficerów sztabu w uzupełnianiu i odtwarzaniu naruszonego współdziałania:

16. Przydatność planów współdziałania opracowanych przed operacją przez szefów /oficerów/ rodzajów wojsk i służb:

17. Wnioski i propozycje:

Oficer prowadzący badania

.....

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ZESPOŁU
/GRUPY/ BADAWCZEGO

Załącznik nr 18

AR K U S Z

SYTUACJI TAKTYCZNO-OPERACYJNEJ NR 1,2 i 3 W DWUSZCZEBŁOWYM DWUSTRONNYM ĆWICZENIU NR.:
"PRZEJŚCIE ARMI I DO OPERACJI OBRONNEJ PODCZAS PROWADZENIA OPERACJI
ZACZEPNEJ"

Taktyczno-operacyjna charakterystyka sytuacji, w której przerabia się określone problemy			Rozwiązywane problemy taktyczno-operacyjne	Ocena możliwości ZT i oddziałów		Wskaźniki rozmachu działania		Ilość ładunków jądrowych		Zapasy materiałowe ogólnie i w ZT		Jakościowe i ilościowe stosunki sił
				npla	wojsk armii	npla szer. gi. tempo czas	wojsk A szer. pasa obrony głębokość czas	npl	wojska A	npl	wojska własne	
na lądzie	w powietrzu	w eterze										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Sytuacja nr 1 czas od..... do..... charakterystyka itd.												

Oficer prowadzący badania

.....

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ZESPOŁU BADAWCZEGO

Załącznik nr 19

AR K U S Z

BADAŃ WYKORZYSTANIA LOTNICTWA WYKONUJĄCEGO ZADANIA NA KORZYŚĆ
ZWIĄZKÓW TAKTYCZNYCH WOJSK.....ARMII W OPERACJI
ZACZEPNEJ OD..... DO.....

Okres działania	Zadania wykonywane przez ZF wojsk I rzutu armii	Zadania przekazane do wykonania przez lotnictwo	Kto przekazał zadanie i komu	Siły lotnictwa wyznaczone do wykonania zadania /ilość i rodzaj/	C z a s			Uzyskane rezultaty		Ocena wykorzystania lotnictwa		Wnioski i propozycje
					przekazanie zadania	rozpoczęcie wykonania zadania	zakończenie wykonania zadania	przez lotnictwo po wykonaniu zadania	przez ZF wojsk I rzutu oper.	przez lotników	przez dowódców ogólnowojskowych	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Oficer, prowadzący badania

.....

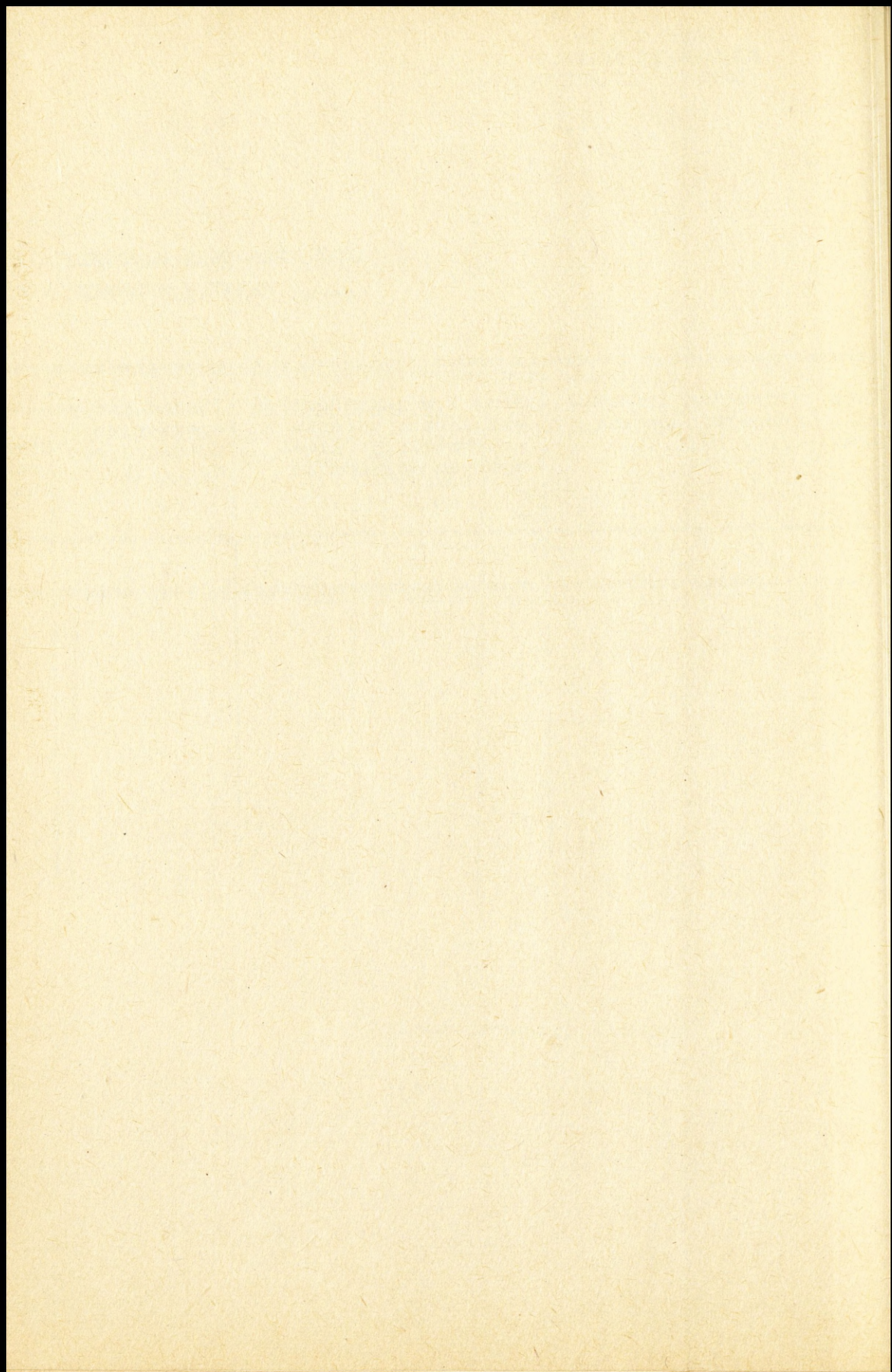
A R K U S Z

BADAŃ PRZEJĘCIA DOWODZENIA WOJSKAMI SOJUSZNICZYMI PODPORZĄDKOWANYMI
.....ARMII W OKRESIE TWORZENIA ZGRUPOWANIA UDERZENIOWEGO

Czas otrzymania informacji o podporządkowaniu armii..... DZ.....	Komu i w jakim czasie przekazano zadanie przygotowania niezbędnych dokumentów	Skład grupy operacyjnej udającej się do... DZ....	C z a s		Charakterystyka zakończenia pracy	Charakterystyka przedsięwzięć organizacyjnych	Charakterystyka pracy grupy operacyjnej	Ocena pracy grupy operacyjnej	Wnioski i propozycje
			wyjazdu ze sztabu armii	przybycie do sztabu ..... DZ....					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Oficer prowadzący badania

.....

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ZESPOŁU BADAWCZEGO
/GRUPY BADAWCZEJ/

A N K I E T A

przeprowadzona z oficerami sztabu /szefami rodzinów
wojsk/... armii po zakończeniu ćwiczenia dowódczo-
sztabowego na temat: .....

/variant/

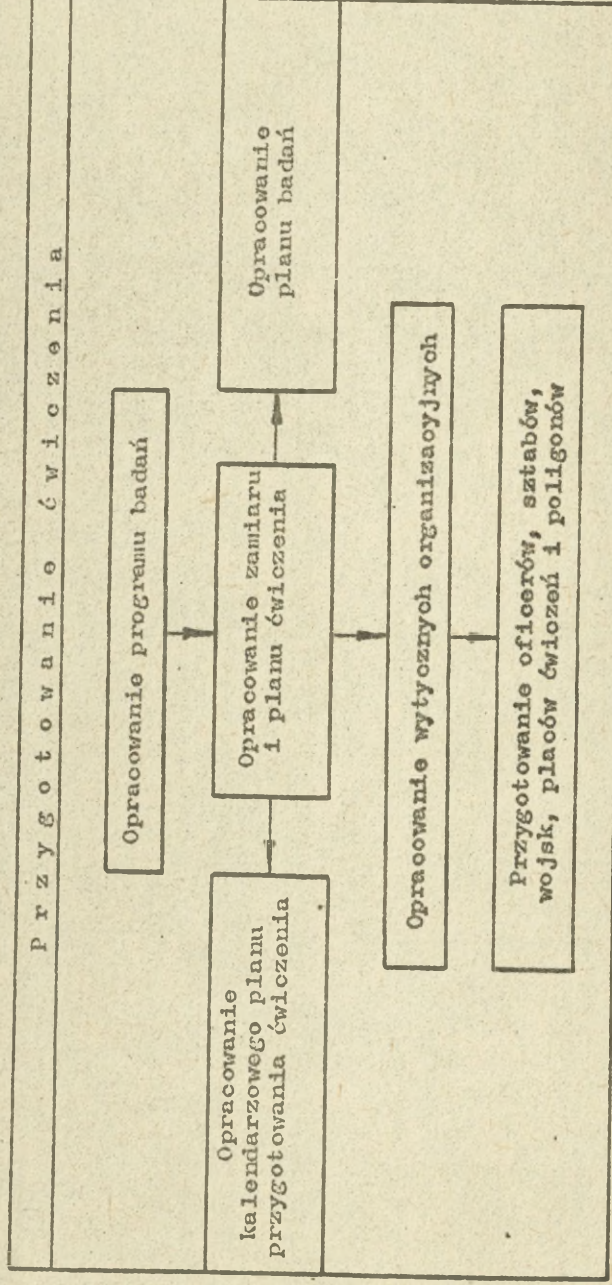
1. Czy układ i przebieg ćwiczenia, jego tło operacyjne /taktyczne/ należyte obrazowały wizję i charakter współczesnych działań bojowych.
2. Propozycje problemów /zagadnień/, które należałoby wprowadzić do merytorycznej treści ćwiczenia, aby podnieść jego walory szkoleniowe i poznawcze.
3. Wymień, które fragmenty ćwiczenia przyczyniły się w największym stopniu do rozwijania taktyki i sztuki operacyjnej oraz ugruntowania nawyków w dowodzeniu wojskami.
4. Propozycje usprawnienia metody prowadzenia ćwiczenia.
5. Problemy taktyczno-operacyjne, które nie zostały w ćwiczeniu właściwie rozwiązane; podać przyczyny.

6. Problemy taktyczno-operacyjne wymagające sprawdzenia lub zbadania w następnych ćwiczeniach.
7. W jaki sposób wykorzystywano urządzenia małej mechanizacji i EMC do usprawnienia dowodzenia i pracy oficerów sztabu.
8. Racjonalność wykorzystania czasu oficerów sztabu i szefów rodzajów wojsk i służb.
9. Obieg informacji wewnątrz sztabu, między sztabami podległymi, sąsiednimi i sztabem przełożonym.
10. Które decyzje i rozwiązania taktyczno-operacyjne budziły wątpliwości i zastrzeżenia; podać przyczyny.
11. Wpływ terenu na rozwiązania taktyczno-operacyjne.
12. Wykorzystanie dokumentów opracowanych przed ćwiczeniem i podczas jego trwania. Które dokumenty okazały się najbardziej przydatne, a które w mniejszym stopniu.

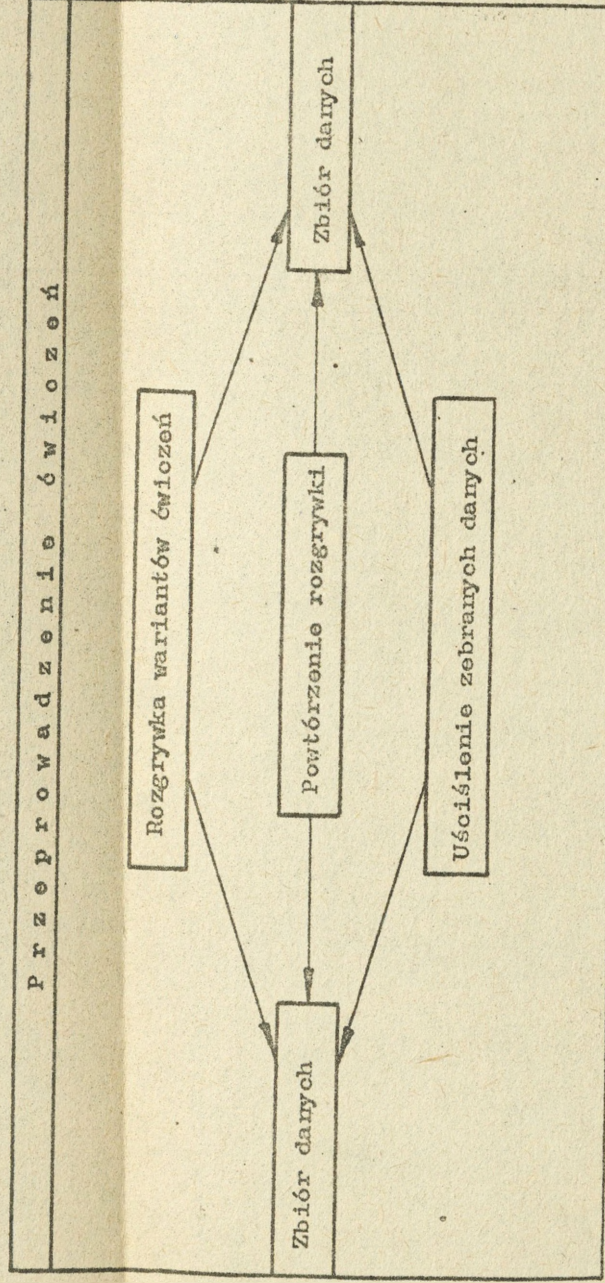
stopień, imię i nazwisko ankietowanego
/lub tylko funkcja w czasie ćwiczenia/

IDEOWY SCHEMAT PRZYGOTOWANIA I PRZEPROWADZENIA ĆWICZENIA,
W KTÓRYM JEST BADANA TEORIA WOJSKOWA

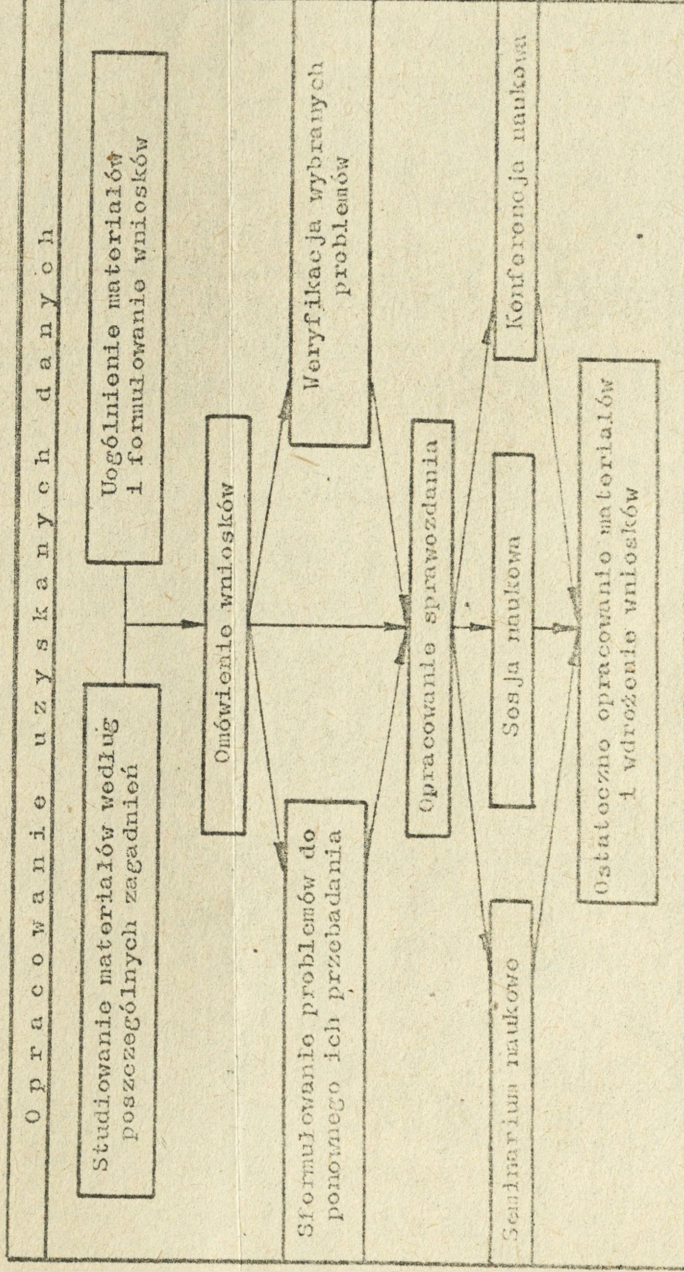
PIERWSZY ETAP

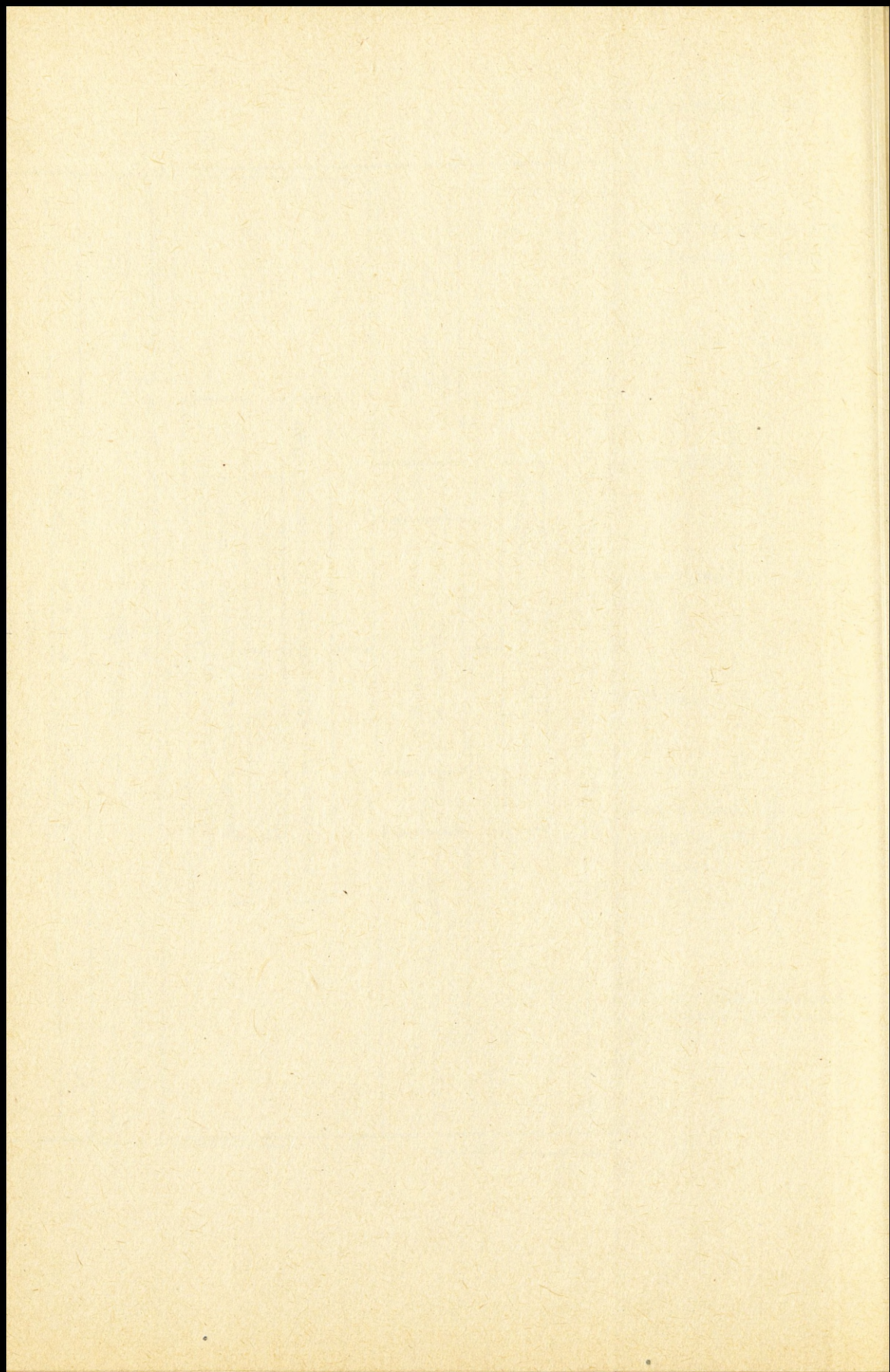

DRUGI ETAP

TRZECI ETAP

Z E S T A W I E N I E
WNIOSKÓW WYNIKAJĄCYCH Z BADAŃ PRZEPROWADZONYCH
POD CZAS ĆWICZENIA "TARCZA-76"

Dziędzina, której dotyczy wniosek	Treść wniosku	Instytucja wykorzystu- jąca wniosek
1	Organizacja dowodzenia wojskami	3 Inspektorat Szkolenia, Zarząd I Sztabu Generalnego WP.
N	Ćwiczenie wykazało potrzebę wprowadzenia we Wszystkich armiach UW jednolitych wzorów dokumentów bojowych, tablic, rozmównicznych oraz jednolitego systemu kodowania map. Kierowanie wojskami w ukiadzie sojusznicznym wymaga dobrego poznania języka rosyjskiego nie tylko przez oficerów dowódstw i sztabów, lecz również przez pracowników obsługujących techniczne środki obiegu informacji. Słaba znajomość języka rosyjskiego utrudniała realizację procesów dowodzenia. Doskonale znajomości języka rosyjskiego przez pracowników sztabów może odbywać się w ramach pracy samokształceniowej lub szkolenia programowego.	Inspektorat Szkolenia, Szef Wojsk Łączności, Zarząd XIV Sztabu Generalnego WP, DWL.
	W celu skrócenia czasu wypracowywania decyzji i przekazywania zadań bojowych wojskom istnieje potrzeba dalszego formalizowania dokumentów bojowych w sztabach dywizji /mogą one skrócić ten czas o 30% oraz wyposażenie sztabów dywizji i pułków w urządzenia techniczne ułatwiające pracę /wytwarzanie, powielanie, przesyłanie dokumentów/.	Inspektorat Szkolenia, Zarząd XIV Sztabu Generalnego WP

1	Działania AL	2	3
		<p>Zastosowana w ramach współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi w nocy technika oświetleniowa celów oraz sygnalizacja świetlna do wzajemnego oznaczenia elementów ugrupowania bojowego potwierdziła słuszność założeń i stanowi przyczynek do prowadzenia dalszych badań i doświadczeń w poszukiwaniu lepszych rozwiązań techniczno-wyposażeniowych i organizacyjnych w tej dziedzinie.</p> <p>W działalności szkoleniowej i doświadczałnej wymagają doskonalenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zasady działania uzbrojonych śmigłowców w artyleryjskim przygotowaniu i wsparciu ataku, a zwłaszcza ich współdziałanie z artylerią, czołgami, BWP i wojskami chemicznymi; - zasady prowadzenia ognia na wprost przez czołgi, BWP, PPK, działa i granatniki; - zasady działania Oppanc o eksperymentalnym składzie; - sposoby dostarczania głowic i gotowych rakiet dla zabezpieczenia pierwszego zmasowanego uderzenia jądrowego i drugiej salwy dla drt; - sposoby prowadzenia rozpoznania radiotechnicznego i śmigłowcowego dla potrzeb artylerii. <p>OPK</p> <p>Współdziałanie lotnictwa myśliwskiego z jednostkami raketowymi wojsk OPL powinno być realizowane z PiSD lub SD pułku /brygady/ rakiet plot poprzez punkt naprowadzania lotnictwa myśliwskiego.</p> <p>Rozwiązania wymaga problem tworzenia powietrznych ruchomych odwodów rakiet plot na szczeblach operacyjnych.</p> <p>OPL</p>	<p>Inspektorat Szkolenia, Inspektorat Techniki, DWL.</p> <p><i>S.B. RTW?</i></p> <p>Inspektorat Szkolenia, Szef WRiA, OW, DWL.</p> <p>DWOPK, Szef WOPL, DWL.</p> <p>Szef WOPL, DWL.</p>

1	2	3
Zabezpieczenie inżynierijne	Dla zabezpieczenia manewru wojsk istotne znaczenie posiada oprózenie we właściwym czasie zbiorników wodnych na WISLE. Zapewnia to utrzymanie odpowiedniego poziomu wody w rzece oraz ekonomiczniejsze wykorzystanie sprzętu przepławowego.	Inspektorat Szkolenia, Zarząd I Sztabu Generalnego WP, Szef WInż.
Zabezpieczenie chemiczne	Ćwiczenie potwierdziło celowość organizowania treningów w zakresie działania SOAS w systemie koalicyjnym.	Szef WChem, Inspektorat Szkolenia.
OPEMAR	Nie wszystkie dowództwa i sztaby podczas planowania, organizowania i kierowania OPEMAR, a zwłaszcza likwidowania skutków EMR przeciwnika, uwzględniają postanowienia nowej instrukcji /Chem 255/76/ "praca dowódcy i sztabu w zakresie OPEMAR".	Inspektorat Szkolenia, Szef WChem, OW, DWOPK, DWL.
Rozpoznanie	Praktyka ćwiczebna wykazała, że precyzyjne planowanie rozpoznania na szczeblu armii oraz rozliczenie z postawionych zadań zmuszają podległe sztaby do stosowania różnorodnych form rozpoznania, zwiększenia jego efektywności oraz zdobywania informacji różnymi środkami i sposobami rozpoznania.	Inspektorat Szkolenia, Zarząd II Sztabu Generalnego WP, OW.
Walka radioelektroniczna	Podczas szkolenia sztabów i wojsk należy doskonalić umiejętność planowania, organizacji i realizacji przedsięwzięć WRE jako integralnej części każdej walki, bitwy i operacji.	Inspektorat Szkolenia, Zarząd I Sztabu Generalnego WP, OW, DWL.
Zabezpieczenie materiałow	W celu usprawnienia zaopatrywania ZT i operacyjnych o składzie koalicyjnym konieczne jest opracowanie indeksu środków materiałowych znajdujących się w wyposażeniu armii sojuszników, a także norm ich zużycia i uzdatowania.	Główna Kwatermistrzostwo WP, DWL.

Podobnie kampanijni dowódcy autorowi Chyba nie chodzi o kwalifikację kwatermistrzostwa

1	Zabezpieczenie techniczne
2	Dla zapewnienia szybkiego i ciągłego odtwarzania zdolności bojowej ZT na głównym kierunku uderzenia armii konieczne jest rozwijanie armijnych sił i środków zabezpieczenia technicznego w strefie tyłów ZT pierwszego rzutu. Problem ten wymaga jeszcze dokładnego zbadania w czasie ćwiczeń z wojskami.
3	Główne Kwatermistrzostwo WP, Inspektorat Szkolenia, Inspektorat Techniki.

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ĆWICZENIA

Załącznik nr 24

.....

P L A N

PRZYGOTOWANIA KONFERENCJI /SESJI/ NAUKOWEJ

NA TEMAT:.....

/wariant/

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia	Odpowiedzialny wykonawca	Termin wykonania	Uwagi
	I. Przygotowanie materiałów naukowych			
1.	Opracowanie tez na konferencję			
2.	Omówienie tez			
3.	Opracowanie materiałów:			
	a/ opracowanie wstępne			
	b/ omówienie opracowania wstępnego			
	c/ wniesienie poprawek			
4.	Zakończenie opracowania materiałów			
5.	Przygotowanie uczestników konferencji /sesji/			
	II. Przedsięwzięcia organizacyjne			
1.	Opracowanie spisu uczestników			
2.	Opracowanie materiałów			
3.	Rozesłanie materiałów i zaproszeń do zainteresowanych			
4.	Zorganizowanie pracy sekretariatu			
	III. Materiałowo-techniczne zabezpieczenie konferencji			
	IV. Przedsięwzięcia partyjno-polityczne i propagandowe			

KIEROWNIK ZESPOŁU BADAWCZEGO

.....

ZATWIERDZAM
KIEROWNIK ĆWICZENIA

SPRAWOZDANIE

Z PRZEPROWADZONYCH BADAŃ PODCZAS ĆWICZENIA NA TEMAT:

.....
/lub kryptonim ćwiczenia/
/warianct nr 1/

1. Cel badań i ogólna charakterystyka jego realizacji.
2. Operacyjno-taktyczna /lub taktyczna/ sytuacja, na której tle prowadzono badania. Wpływ założeń sytuacyjnych w ćwiczeniu na wyniki badań.
3. Ogólna ocena rezultatów prowadzonych badań:
  - a/ wymienić problem badawczy i dać syntezę jego rozważania w toku badań;
  - b/ problemy, które nie zostały dokładnie i w pełni przebadane. /Dlaczego?/;
  - c/ problemy, które wymagają teoretycznego uogólnienia i dodatkowych badań; kto i kiedy powinien je przeprowadzić;
  - d/ problemy, które mogą być wdrożone do praktyki dowództw, sztabów i wojsk /sposoby wdrażania i kto powinien być odpowiedzialny/.
4. Propozycje dalszych badań w celu:
  - a/ pogłębienia treści uzyskanych materiałów /wniosków/;
  - b/ sprawdzenia /potwierdzenia/ uzyskanych wyników;
  - c/ przeprowadzenia dodatkowych, uzupełniających badań;
  - d/ rozważenia nowych problemów badawczych. Kto, kiedy i w jaki sposób powinien je zbadać.
5. Wnioski w zakresie teoretycznego opracowania uzyskanych materiałów badawczych i ich upowszechnienia. Terminy wykonawcze. Propozycje zmian lub uzupełnień obowiązujących regulaminów, instrukcji i podręczników. Kto i kiedy powinien te zmiany wprowadzić.

6. Sposób opracowania materiałów badawczych /terminy/
i komu zostaną one przekazane. Skład zespołów, które dokończą
badania i uogólnią materiały badawcze. Terminy i odpowiedzial-
ni.

7. Wnioski organizacyjne w zakresie doskonalenia systemu
badań, organizacji zespołów badawczych, organizacji i prowa-
dzenia ćwiczeń, w których prowadzone będą badania.

KIEROWNIK
ZESPOŁU /GRUPY/ BADAWCZEGO

SZEF SZTABU
KIEROWNICTWA ĆWICZENIA

.....

.....

SPRAWOZDANIE

Z PRZEPROWADZONYCH BADAŃ PODCZAS ĆWICZENIA

na temat: .....

w okresie od.....do .....

/wariant nr 2/

1. Cel badań:

2. Główny problem lub problemy badawcze:

3. Miejsce badań /sytuacja, sztab, oficer, itp./:

4. Ogólna charakterystyka przeprowadzonych badań:

5. Rezultaty badań:
  - a/ pierwszego problemu: .....
  - b/ drugiego problemu: .....

6. Najbardziej charakterystyczne momenty, sytuacje, zdarzenia w czasie badań:

7. Trudności i sytuacje sprzyjające badaniom prowadzonym w czasie ćwiczeń:

8. Wnioski i propozycje:
  - a/ metodologiczne:
  - b/ merytoryczne:

Oficer /oficerowie/
prowadzący badania

.....

X. BIBLIOGRAFIA

1. Analiza wniosków z przeprowadzonych ćwiczeń i badań doświadczalnych oraz propozycje ich upowszechnienia. Inspektorat szkolenia MON - Zarząd II, Warszawa 1974.
2. Anisimow G.: O principach ekonomicznego stimulirovanija naucznych i technicznych issledowanij. Moskwa 1970.
3. Bańska W.: Upowszechnianie dorobku naukowego. Wojsko Ludowe, nr 9, 1976.
4. Beveridge W.: Sztuka badań naukowych. Warszawa 1963.
5. Biełow M.: Właściwości przygotowania i przeprowadzania ćwiczeń doświadczalnych. Myśl Wojskowa, nr 11, 1973.
6. Czynniki rzutujące na opracowanie, organizowanie i prowadzenie ćwiczeń taktycznych. Praca zbiorowa. Akademia Sztabu Generalnego WP. Warszawa 1975.
7. Garajew M.: Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń w NATO. Zarubieżnoje Wojennoje Obozrenije, nr 7, 1976.
8. Goćkowski J., Jabłońska E.: Problemy tworzenia zespołu naukowego o integratywnym zarządzaniu. Prace Naukownawcze Politechniki Wrocławskiej, nr 7, 1972.
9. Hellwig Z.: Kontrowersyjne problemy organizacji badań zespołowych. Życie szkoły wyższej, nr 2, 1975.
10. Instrukcja o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych. Wydawnictwo MON, Warszawa 1976.
11. Gen. broni Kamiński J., gen. lejtn. Demin D.: K itogam sowieszczanija predstavitelej wojenno-naucznych organow armii gosudarstw - uczestnikow Warszawskowo Dogowora. Informacjonnyj zbornik Sztaba i Technicznego Komiteta Objedinionnych Woorużonnych Sił, nr 15, Moskwa 1978.
12. Kiedrow B.M.: Konferencja - Nauka a synteza. Materiały zagraniczne, nr 10, 1966.
13. Kotarbiński T.: Traktat o dobrej robocie, Warszawa 1975.
14. Malecki J.: Ogólne zagadnienia efektywności badań naukowych. Zagadnienia naukowstwa, nr 1, 1975.
15. Marksizm - leninizm o wojnie i wojsku. Warszawa 1964.
16. Materiały z przeprowadzonych badań w ćwiczeniu "TARCZA-76". Warszawa 1976.

17. Materiały z przeprowadzonych badań w ćwiczeniu "LATO-78". Warszawa 1978.
18. Metodologiczne problemy teorii i praktyki wojskowej. Praca zbiorowa. Warszawa 1971.
19. Metodyka opracowania, organizowania i prowadzenia ćwiczeń operacyjnych. Akademia Sztabu Generalnego WP, Warszawa 1974.
20. Methodik der militärwissenschaftlichen untersuchung bei ubungen. Berlin 1977.
21. Naukowa praca studyjna w Bundeswehrze. Truppenpraxis, nr 12, 1977 i nr 1, 1978.
22. Omówienie ćwiczenia "ZACHOD-77". Warszawa 1977.
23. Omówienie ćwiczenia "LATO-74". Warszawa 1974.
24. Omówienie ćwiczenia "LATO-78". Warszawa 1978.
25. Omówienie ćwiczenia "WRZESIEN-78". Warszawa 1978.
26. Omówienie ćwiczenia szkieletowego Akademii Sztabu Generalnego WP. Warszawa 1978.
27. Pieter J.: Zarys metodologii pracy naukowej. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1975.
28. Pietrasiński Z.: Problemy badań systemowych. Warszawa 1973.
29. Pietrasiński Z.: Twórcze kierownictwo. Warszawa 1976.
30. Pupko A.B.: Sistema, czełowiek i wojennaja technika. Moskwa 1976.
31. Seiler R.E.: Badania naukowe i prace rozwojowe, Metody zarządzania i ocena efektywności. Warszawa 1964.
32. Szczepański J.: Zagadnienia organizowania zespołów w pracy naukowej i kierowanie nimi. Warszawa 1971.
33. System punktów dowodzenia frontu oraz armii ogólnowojskowych w ćwiczeniu "LATO-78". Materiał opracowany przez zespół pod kierownictwem płka dypl.M.Wieczorko.
34. Schmidt R., Lebachner R.: O prowadzeniu wojskowych badań naukowych w czasie ćwiczeń. Myśl Wojskowa, nr 1, 1977.
35. Tuszko A.: Badania naukowe. Warszawa 1968.
36. Wakar A.: Praca w zespołach naukowych. Warszawa 1964.
37. Walther A.: Omawianie ćwiczeń związków taktycznych. Wojskowy Przegląd Zagraniczny, nr 3, 1970.

38. Zakrzewski Z.: Wdrażanie prac naukowo-badawczych do praktyki. Warszawa 1976.
39. Zieleniewski J.: O organizacji badań naukowych. Warszawa 1975.

Wydrukowano w 35 egz.
Egz.nr 1-35 Bibl.Nauk OZS
Wyk.Zespół ofic.
Druk ASG WP nr pf 584/pf 2763/WW

